

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SØREN KIERKEGAARD

KORKU VE TİTREME

Diyalektik Lirik

Türkçesi:
N.Ekrem Düzen

ara yayıncılık

ara yayıncılık 47
Felsefe Dizisi 13
Birinci Basım: 1990
Copyright: Ara Yayıncılık ve N.Ekrem Düzen
kapak: Vedat Çorlu
baskı: Gülen Ofset, İstanbul
Ara Yayıncılık, Ankara Cad. Konak Han
No: 43/15 Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: 5 27 87 30

SØREN KIERKEGAARD

KORKU VE TİTREME
DİYALEKTİK LİRİK

Türkçesi:
N. Ekrem Düzen

Dinleyin! Parmağının ucunda bitmez insan. Ne de parmağının gösterdiği yerde. Beyninin kıvrımlarında dolaşmayı bilen, işaretlerin hedeflerden uzak olduğunu da bilir. Sözün sadece gerçeği aktarmakla yükümlü bir ulak olduğunu bilen, gördüğünün gösterenden ayrı olduğunu da bilir. Ve bunları bilen, varoluşun herşeyi kapsadığını da bilir. Gören göz ile görülen biçim, varoluşun aynasının *sır*'ında birleşir, bakış'a dönüşür. O sır ki onda sol sağa, ön sona geçtiği halde kimsenin eli ayağına dolaşmaz; insan gözlerini kapayıp sırtın ötesine geçmeye kalkışmadığı sürece. Söz, sadece aktarmakla yükümlüdür; göstermek, görecek olanın yerine görmek, ısrar etmek ve inandırmak zorunda değildir. Görecek olan ve ısrar edecek olan ve inanacak olan insandır. Söylenmemiş sözler yaratılmamış dünyalar olarak kaldığı sürece, söz seslerin boyunduruğunun hasretini çekecektir. Sözün hasretini çektiği sevgili, insandır.

Unutulmuş sözler vardı. Unutulmuş tanrıların gönderdiği, unutulmuş peygamberlerin çağırdığı sözler. İhtişamı anlatan sözler vardı; dehşeti, yılmayı, korkuyu ve titremeyi anlatan sözler. Hüzünde, kederde, acıda ve tutkuda dinginlik bulmayı uman, umarsız yüreklerden kopup gelen sözler. Hayır, yüreklerden değil, olsa olsa dillerden; unutmayın, söz aktarıcıdır yalnızca.

Binlerce yıldır mabedlerin kubbelerinde asılı duran ve her söylenişinde cemaatin uyuşukluğunu azdıran ve sadece bir kişiyi uykudan mahrum bırakan bir öykü vardı. Bu öykü belki çok kişiye derinden dokundu. Belki çok kişide hayranlık uyandırdı. Ve belki hepsi de samimiydiler. Ama yalnızca bir kişi aynı dehşeti yaşamak, aynı hüznü düşmek ve tekrar aynı sevince kavuşmak istedi. Ve yalnızca bir kişi bu dehşeti, bu hüznü ve bu sevinci anlatmak istedi. Yalnızca bir kişi yüreğinin sözlerine eş olarak bu öyküyü seçti.

Ve söz dallandı ve yapraklandı ve tohumları ilk ağacın ilk tohumlarındandı. Ve söyleyen sözüne dehşetle başladı; hüznüyle devam etti; korkuyla ve titremeyle bitirdi. Hep sevinç, hep dinginlik aradı. Tut-

kuyla söyledi ve tutkusunun alevini dehşetle taze tuttu. Ve kaderini önceden gördü. Anlatılamaz olanı anlatmaya çalıştığını biliyordu. Anlatamayacağını biliyordu. Yalnızca açığından dolaşabileceğini biliyordu. Ama hiç değilse bakışları o yöne, o bulutların ardındaki yok oluş noktasına çevirebilirdi. Hiç değilse kendi gözlerini o zirveye dikebilirdi. Hiç değilse kendisi anlayabilirdi. Ulaşamasa da yaklaşabilirdi. Yaklaşamasa da yönelbilirdi.

Sonuç... saklıdır. Ve onun sonucuna giden yola bakmak bile zorlu bir serüvendir. Kendi serüveni zorludan da zorlu olsa gerek.

Ve günün birinde sözler anımsadı; birdenbire değil, yavaş yavaş. Ve anımsayan, sözlerin ardındaki sözleri de anımsamaya çalıştı. Talan edilmiş bir hatıradan kendisine düşen payın kadrini bilmeye çalıştı. Muhteşem olanın ihtişamını anlamaya çalıştı.

Ve unutulmuş bir dünya yeniden dile geldi...

N. Ekrem DÜZEN
ODTÜ - ANKARA
Mayıs 1990

KORKU VE TİTREME

DİYALEKTİK LİRİK

Johannes DE SILENTIO

KOPENHAG, 1843

[16 EKİM]

Was Tarquinius Superbus in seinem Garten mit den Mohnköpfen sprach, verstand der Sohn, aber nicht der Bote. [Tarquinius Superbus'un, bahçesinde gelinciklere söylediklerini oğlu anladı ama haberci anlamadı.]

Hamann

GİRİŞ

Çağımız, yalnızca ticaret dünyasında, değil, idealar dünyasında da düzenli bir temizlik hareketi örgütlemektedir. Herşey pazarlığa tabidir. Öyle ki, sonunda, fiyat artırmak isteyen birinin kalacağı şüphelidir. Çağdaş felsefenin önemli yürüyüşüne vicdanlılıkla dikkat çeken her düşünceli narh koyucu, felsefedeki her Privatdocent, hoca, öğrenci, yarıcı ve sığıntı, herşeyden kuşkulananlıkla yetinmeyip, ileri gider. Onlara nereye gittiklerini sormak mevsimsiz, zamansız bir soru olur belki ama herşeyden kuşkulandıklarından emin olmak, kesinlikle kibarlık ve inceliklidir. Çünkü, öyle olmasa, ileri gitmeleri tuhaf bir şey olurdu. O halde hepsinin yaptığı, bu ilk harekettir. Belki de bunu öylesine kolaylıkla yaptılar ki, *nasıl'a* dair bir söz bırakmayı gerekli görmediler. Çünkü, kaygıyla ve derin ilgiyle az da olsa aydınlanma arayanlardan biri bile, bu müthiş görevde nasıl davranacağına dair bir işaret, küçük bir perhiz reçetesi, böyle bir şey bulmadı. *Fakat Descartes buldu*. Descartes, o saygın, o mütevazı, o dürüst düşünür. İnsan onun yazılarını derinden uygulamaksızın okuyamaz. O, söylediklerini yaptı ve yaptıklarını söyledi. Ah, ne yazık ki bu tavır zamanımızda oldukça ender görülür. Descartes, tekrar tekrar söylediği gibi, iman konularında kuşkuya düşmedi: "Memores tamen, ut jam dictum est, huic lumini naturalis tamdiu tantum esse credendum, quamdiu nihil contrarium a Deo ipso revelatur... Praeter caetera autem, memoriae nostrae pro summa regula est infigendum, ea quae nobis a Deo revelata sunt, ut omnium certissima esse credenda; et quamvis forte lumen rationis, quam maxime darum et evidens, aliud quid nobis suggerere videretur, soli tamen auctoritati divinae potius quam proprio nostro iudicio fidei esse adhibendam". [Anımsanacak olursa, daha önce söylediğim gibi, doğal ışığa ancak, Tanrı'nın Kendisi tarafından aksine bir şey bildirmediği sürece güvenilmelidir... Ayrıca bu, en yüce hüküm olarak, kişinin belleğine kazanmalıdır; bize Tanrı tarafından bildirilen şeye, herşeyden daha kesin olan şey olarak inanılmalıdır; ve aklın ışığı açıkça başka bir şeyi bildirecek olsa bile, biz, ne olursa, kendi yargımız yerine, yalnızca ilahi hakimiyete güvenmeliyiz.] O, "Atış!" diye haykırmadı. Kuşku duymayı herkes için bir görev haline de getirmede. Çünkü Descartes sa-

kin ve münzevi bir düşünürdü, kükreyen bir gece bekçisi değildi. Yönteminin yalnızca kendisi için önemli olduğunu alçak gönüllülükle kabul etti; ve kısmen ilk yıllarının acemiliği, gelişigüzel bilgisi nedeniyle mazur görüldü. "Ne quis igitur putet me hic traditurum aliquam methodum quam unusquisque sequi debeat ad recte regendum rationem; illam enim tantum quam ipsemet secutus sum exponere decrevi... Sed simul ac illud studorium cuuriculum absolvi (sc. juventutis), quo decurso mos est in eruditorium numerum cooptari, plane aliud coepi cogitare. Tot enim me dubiis totque erroribus implicatum esse animadverti, ut omnes discendi conatus nihil aliud mihi profuisse judicarem, quam quod ignorantiam meam magis magisque detexissem". [Kimse düşünmesin ki ben burada herkesin kendi aklını dosdoğru yönlendirmesi için izlemesi gerçeken bir sistem arzulemekteyim; ben sadece kendi izlemekte olduğum yöntemi açıklamak niyetindeyim...Fakat, kişinin, usule göre, sonunda alim saflarına dahil edildiği çalışma sürecini bitirir bitirmez. bundan çok farklı bir şey düşünmeye başladım. Çünkü şunu farkettim: Öyle çok kuşkuya düştüm, öyle çok hata yaptım ki, gördüğüm kadarıyla, öğrenmek için sarfettiğim çabaların bana yararı, cehaletimle daha da çoğunu ortaya çıkarabileceklerimin yararından fazla değil.]

Antik Yunanlılar'ın (ki onlar da felsefeden biraz anlardı) tüm yaşam için bir görev olarak kabul ettikleri o kuşkulanma hüneri'nin birkaç gün ya da haftada kazanılmayacağını anlamak... duyu algısını ve düşünce süreçlerinin kesinliğini yığıtçe reddetmiş, kendini beğenme kurutularını ve şefkat imalarını dürüstçe defetmiş olup kuşkunun dengisini karşılaştığı tüm tuzaklardan koruyan kıdemli savaşçının ulaştığı yer... zamanımızda herkesin başladığı yerdir.

Zamanımızda hiçkimse imanda durmakla yetinmez, herkes ileri gitmek ister. Bu insanların nereye gittiklerini sormak aceleciliktir belki ama herkesin imanı olduğunu varsaymak, benim için, kesinlikle bir terbiye ve kültür işaretidir. Çünkü, öyle olmasa, ileri gitmeleri... tuhaf olurdu. Eski günlerde durum farklıydı. O zamanlar iman tüm yaşam için bir görevdi. Çünkü o iman hüneri, birkaç günde ya da haftada kazanılmaz. Güngörmüş ihtiyar, iyi dövüşüp imanı korumuş olarak, son

saatine yaklaşığında, gençliği yola getiren korkuyu ve titremeyi unutmayacak kadar gençtir hala. Öyle bir gençlik insanı dizginler ama hiçkimseye çok dar gelmez... ileri gitmeyi ilk fırsatta başarabilecek kişi dışında.

Kitabın yazarının felsefeyle zerrece ilgisi yoktur. Sistem'i anlamamıştır. Sistem'in gerçekten var olup olmadığını, tamamlanıp tamamlanmadığını bilmemektedir. Günümüzde herkesin ne müthiş bir kafaya sahip olması gerektiğini, kendi zayıf kafasının anladığı kadarıyla, zaten düşünmektedir—herkes öylesine müthiş düşüncelere sahiptir ki! Kişi imanın tüm anlamını bir kavram haline getirebilecek yetenekte olsa bile bu, kişinin imanı gereğince anlamasını, kişinin imana gelmesini ya da imanın kişiye gelmesini gerektirmez.

Yazarın felsefeyle zerrece ilgisi yoktur. O, *poetice et eleganter* [hem şairane hem levendane] dir. Ne Sistem'i¹ ne de Sistem'in vaatlerini yazmayan, amatör bir yazardır. Sistem'i ne onaylar ne de ona bir şey atfeder. Yazmasının nedeni şudur: Onun yazdıklarını alan ve okuyanların azalması, onun için, gittikçe daha uygun ve daha açık hale gelen bir lüktür. Tutkunun, öğrenme uğruna yok edildiği bir çağda, kaderini kolayca önceden görebilir. O çağ ki onda, okuyucuları olmasını isteyen bir yazar, kitabın öğle şekerlemesi sırasında rahatça okunabilecek şekilde yazılmasına dikkat etmelidir; elinde şapkası ve son olarak hizmet ettiği yerden alınmış sertifikası olduğu halde kendisini saygıdeğer toplum'a tavsiye eden genç, nazik bahçıvanın reklam kağıdındaki resmi ile kendi hal ve tavırlarının uygunluğuna özen göstermelidir. Yazar, kaderini önceden görür: tamamen ihmal edilecektir. Dehşetli olayın önsezisini taşır: kıskanç bir eleştiri ona çok zaman falaka değneğini hissettirecektir. Daha da dehşetli bir düşünce ile titrer: Trop'un, "hoş lezzeti kurtarmak için" *The Destruction of Human Race* [İnsan Irkının Yokedilişi]² adlı kitaba -yüce gönüllülükle- yaptığının aynısını başka insanların yazılarına yapmaya daima istekli olan, şu ya da bu uyanık [ticari] kalem, bir paragraf yutucusu, öğrenmeyi kurtarmak adına, yazarı paragraflarına bölecektir. Bunu da, noktalama ilmine duyduğu merakla, sözcükleri sayarak ve böylece noktalara elli, noktalı virgüllere otuz beş sözcük bırakarak söylevini parçalara ayıran bir adamın

katılığıyla yapacaktır.

Gümrükte, "Bu, Sistem değil, bunun Sistem'le hiç ama hiçbir ilgisi yok;" diye itiraz eden her çanta taşıyıcısı'nın önünde, en derin hümrükle, yerlere kapanırım. Sistem üzerine ve bir kule haline gelmesi çok zor olan bu omnibüsteki Danimarkalı hissedarlar üzerine, her türlü nimeti niyaz ederim. En içten dileklerimi ve temennilerimi sunar, başarılar dilerim.

**Saygılarımla,
Johannes DE SILENTIO³**

SUNUŞ

Bir zamanlar bir adam vardı; daha çocukken Tanrı'nın İbrahim'i nasıl kışkırttığını, İbrahim'in bu kışkırtmaya nasıl dayanıp imanını elden bırakmadığını ve bekleyişinin karşılığında nasıl yeniden bir oğula kavuştuğunu anlatan o zarif öyküyü işitmişti. Çocuk büyüdüğünde aynı öyküyü daha da büyük bir hayranlıkla okumuştur: çünkü yaşam, çocuğun dindar yalınlığında birleşmiş olanı ayırmıştı. Büyüdükçe aklı bu öyküye daha sık takılıyordu. Heyecanı gitgide artıyor ama öyküyü de gitgide daha az anlayabiliyordu. Sonunda, ona başka her şeyi unutturmuş bu merak içinde, ruhu tek bir arzuya kapıldı: İbrahim'i görmek. Tek bir özlem duydu: O olayın tanığı olmak. Dileği ne Doğu'nun zarif ülkelerini ve vaadedilmiş Toprak'ın dünyevi ihtişamını ne Tanrı'nın yaşlılıklarını kutsadığı dindar eşleri ve yaşlı patriğin saygın çehresini ne de Tanrı'nın İbrahim'e ihsan ettiği İshak'ın genç ve dinç soyunu görmek değildi. Aynı olayın Danimarka'nın kıraç bir bucağında meydana gelmemesi için bir neden görmüyordu. Dileği, İbrahim'in yüreğinde hüznü yanında İshak'la sürüklendiği o üç günlük yolculukta onlara yarenlik etmektir. Biricik arzusu, İbrahim'in gözlerini kaldırıp uzakta Moria Dağı'nı gördüğü ve merkepleri ardında bırakıp İshak'la birlikte dağa çıktığı zaman oradan olmaktır. Zihnini biçimleyen hünerli bir hayal örgüsü değil, bu düşüncenin ürpertisiydi.

Bu adam bir düşünür değildi. İmanın ötesini ele geçirme gereği duymuyordu. İmanın atası olarak yad edilmeyi en muhteşem şey kabul ediyordu. Hiçkimse bilmeseyse de bu, mülkiyetine gıpta edilecek bir kısımetti.

Bu adam bir tefsir alimi değildi. İbranice bilmezdi. İbranice bilseydi, öyküyü de İbrahimi de kolayca anlardı belki.

I

"Ve Tanrı İbrahim'i denedi ve ona dedi; İshak'ı, biricik ve sevgili oğlunu al ve onu Moria diyarına götür ve onu orada, sana göstereceğim

dağda, yakılan kurban olarak sun."⁴

Sabahın ilk vaktiydi. İbrahim erkenden kalktı. Merkeplere palan vurdu. Ve beraberinde İshak olduğu halde çadırından ayrıldı. Onlar vadiyi geçinceye dek ve gözden yitinceye dek, Sara arkalarından baktı. Sessizlik içinde üç gün yol aldılar. Dördüncü günün sabahında İbrahim gözlerini kaldırdı ve uzakta Moria Dağı'nı gördü. Genç adamları ardında bıraktı ve yanına İshak'ı alarak dağa doğru yürüdü. Tek bir söz bile etmedi. Fakat kendi kendince şunları söyledi: "Bu yolun onu nereye götüreceğini İshak'tan saklamayacağım." Olduğu yerde durdu. Elini lütufkarca İshak'ın alına koydu. Ve İshak bu lütfi mazhar olmak için saygıyla eğildi. Ve İbrahim'in yüzü babacandı. Bakışları yumuşaktı. Konuşması cesaret vericiydi. Fakat İshak babasını anlamadı. Ruhu yüceltilemezdi. İshak İbrahim'in dizlerine kapandı. Yakarışlarla yere yığıldı. Genç yaşı için, geleceğe dair saf umutları için yalvardı. İbrahim'in evindeki sevinci dile getirdi. Hüznü ve yalnızlığı aklı düşürdü. Ve İbrahim çocuğu yerden kaldırdı. Onunla yanyana yürüdü. Ve konuşması teselli ve teşvik doluydu. Fakat İshak onu anlamadı. O dağa tırmandı. Fakat İshak onu anlamadı. Derken bir an için İbrahim'den uzaklaştı. Ve onu yeniden gördüğünde İbrahim'in yüzü değişmişti. Bakışları vahşiydi. Duruşu heybetliydi. İshak'ı boğazından yakaladı ve onu yere fırlattı ve ona şöyle dedi: "Aptal çocuk, senin baban olduğumu mu sanıyorsun? Ben bir putperestim! Bunun Tanrı'nın emri olduğunu mu sanıyorsun? Hayır, bu benim arzum." Ve İshak titredi ve dehşet içinde yakardı: "Ey yüce Rabbim, bana merhamet et. Ey İbrahim'in Rabbi, bana merhamet et. Eğer yeryüzünde bir babam yoksa, sen benim babam ol." Ve İbrahim kendi kendine fısıltıyla şunları söyledi: "Ey yüce Rabbim, sana şükürler olsun. Sana olan imanını yitireceğine benim gaddar olduğuma inansın. Böylesi onun için daha hayırlı."

Çocuk memeden kesileceği zaman, anne göğsünü karartır. Çocuğun sütten kesilme zamanında meme leziz görünseydi, bu gerçekten bir utanç olurdu. Çocuk inanır ki meme değişmiştir ama anne ayrıdır. Annenin bakışları eskiden olduğu gibi sevecen ve şefkatlidir. Ne mutlu o kişiye ki çocuğu memeden kesmek için daha dehşetli çarelere ihtiyacı

yoktur.

II

Sabahın ilk vaktiydi. İbrahim erkenden kalktı. Geç yaşının gelini Sara'yı kucakladı. Sara, gururu ve tüm umudu İshak'ı öptü. Sessizlik içinde yola koyuldular. İbrahim'in bakışları yerdeydi; ta ki dördüncü gün gözlerini kaldırıp uzaktan Moria Dağı'nı görünceye dek. Sonra bakışları yine toprağa döndü. Sessizce ve usulünce kütüğü yere koydu. Ve İshak'ı bağladı. Ve sessizce bıçağı çekti. Ve Tanrı'nın hazır ettiği koçu gördü. Ve onu kurban etti. Ve eve döndü... O günden bu yana İbrahim yaşlandı. Tanrı'nın kendisine İshak'ı sunmasını emrettiğini unutamıyordu. İshak serpilip geliyordu eskiden olduğu gibi. Fakat İbrahim'in gözlerinin feri sönmüştü. Ve artık sevinci unutmuştu.

Çocuk büyüdüğünde ve memeden kesilmesi gerektiğinde, anne iftlice göğsünü saklar. Artık çocuğun bir annesi yoktur. Ne mutlu o çocuğa ki annesini başka bir biçimde yitirmez.

III

Sabahın ilk vaktiydi. İbrahim erkenden kalktı. Genç anne Sara'yı öptü. Ve Sara sevinci ve tüm neşesi İshak'ı öptü. Ve İbrahim dalgın ve düşünceli yola koyuldu. Hacer'i ve sahraya sürdüğü oğlunu düşündü. Ve Moria Dağı'na çıktı ve bıçağı çekti.

Sakin bir akşamdı. İbrahim tek başına yol aldı ve Moria Dağı'na vardı. Ve yüzüstü yere kapandı. Günahını affetmesi için Tanrı'ya yalvardı. Çünkü İshak'ı sunmaya razıydı. Çünkü Baba, oğula karşı görevini unutmuştu. Bu yolu sık sık yalnız başına katetti ama dinginlik bulamadı. Sahip olduğu en değerli şeyi, uğruna bir çok kez kendi hayatını verebileceği şeyi Tanrı'ya sunmaya razı olmasının bir günah olduğunu kavrayamazdı. Ve bu bir günahsa, gerçeğin aksine İshak'ı sevmemiş olsa, bu günahın affedilebileceğini anlayamazdı. Hangi günah bundan daha dehşetli olabilirdi ki?

Çocuğun memeden kesilmesi gerektiği zaman anne de hüznülüdür.

Düşünür ki kendisiyle çocuğu daha da ayrılmıştır. Düşünür ki önc yüreğinin altında büyüüttüğü sonra da bağrına bastığı çocuğuyla artık o kadar yakın olamayacaktır. Böylece, kısa bir yas dönemi boyunca birlikte ağlarlar. Ne mutlu o kişiye ki çocuğu kendine yakın tutar ve daha fazla elem duymaz.

IV

Sabahın ilk vaktiydi. İbrahim'in evinde yolculuk için her şey hazırды. İbrahim Sara ile ve sadık hizmetkarı Elyesa ile vedalaştı. Elyesa onu yol boyunca, ta dönünceye dek izledi. İbrahim ve İshak Moria Dağı'na varıncaya kadar ahenk içinde yol aldılar. İbrahim kurban için her şeyi hazırladı, sessizce ve sakince. Fakat dönüp bıçağı çektiğinde, İshak onun sol elinin umutsuzca sıkılmış olduğunu gördü. Bedenini boydan boya bir titreme almıştı. Ama İbrahim bıçağı çekti.

Ve eve döndüler. Ve Sara onları karşılamak için acele etmekteydi. Fakat İshak imanını yitirmişti. Bu olay üzerine dünyada tek bir söz bile edilmedi. Ve İshak gördüklerini hiçkimseye söylemedi. Ve İbrahim birisi tarafından görüldüğünden şüphe etmedi.

Çocuğun memeden kesilmesi gerektiği zaman, anne yedeğinde güçlü yiyecekler bulundurur ki çocuk telef olmasın. Ne mutlu o kişiye ki yedeğinde güçlü yiyecekler bulunur.

Sözünü ettiğimiz adam, bu olay üzerine bir çok kez bunlara benzer biçimlerde düşündü durdu. Ne zaman Moria Dağı'nda dolaşıp eve döndüyse, olduğu yere yığıldı, ellerini kavuşturdu ve şunları söyledi: "Hiçkimse İbrahim kadar büyük değildir. Kim onu anlayabilecek yetkinlikte..."

İBRAHİM'E ÖVGÜ

Bir insanda daimi bir uyanıklık yoksa, herşeyin temelinde çapraşık tutkularla kıvrılarak değerli ve değersiz herşeyi yaratan bir kudret, hiddetle köpüren bir kudret yatıyorsa, herşeyin altında hiç doyurulmamış sonsuz bir terkedilmişlik uzanıyorsa...yaşam umutsuzluktan başka ne olabilir ki? İnsanlığı birleştiren hiçbir kutsal bağ yoksa, bir kuşak ormandaki yapraklar gibi diğerinin ardından ortaya çıkıyorsa, bir kuşak ormandaki kuşların şarkıları gibi diğerinin yerini alıyorsa, insan ırkı dünyadan, denize açılan bir gemi, çölde esen bir rüzgar gibi geçiyorsa — ne boş ve umutsuz bir eylemdir bu — daimi bir kayıtsızlık avının ardından durmaksızın ve arzuyla iz sürüyorsa ve hiçbir güç avını çenesinden söküp almaya yetmiyorsa... ne boş ve kasvetli bir yaşamdır bu!

Ama tam da bu yüzden böyle değildir. Tanrı, erkeği ve kadını yarattığı gibi kahramanı ve şairi, hatibi de biçimlendirmiştir. Şair diğerlerinin yaptığı yapamaz. O yalnızca kahramana hayranlık duyar, onu sever ve onun adına sevinir. Ne var ki o da mutludur. Kahraman sanki onun yaradılış güzelliğidir. Yine de aşka düştüğü kahraman gerçekte kendisi olmadığı için hiç de az sevinmez. Aşkı da ancak bir hayranlık olabilir. O bir anımsama dahisidir. Olmuş olanı anımsatmaktan, olmuş olana hayranlık duymaktan başka birşey gelmez elinden. Kendisinden hiçbir şey katamaz ama emanet edilmiş hazineyi kıskançlıkla korur. Fakat aradığını bulduğunda şarkısıyla ve söyleviyle herkesin kapısını dolaşır. Belki herkes, upkı onun gibi, kahramana hayran olur, kahramanla gurur duyar. Bu, onun alçak gönüllü eserinin başarısıdır. Bu, onun kahramanın evindeki vefakar hizmetidir. Aşkına böylesine sadık kalırsa, onu kahramanın gözü önünde oyuna getirecek bir unutuşun marifeti karşısında günler ve geceler boyu acı çeker. Ve eserini bitirir ve kendisini aynı sadakatle sevmiş olan kahramanın soyuna katılır. Şair sanki kahramanın yaradılış güzelliğidir. Gücsüz bir anıdır belki ama yine de yüceltilmiş bir anıdır. Böylece, şan almış hiçkimse unutulmaz. Zaman uzunca oyalasa da, bir anlaşılmama bulutu kahramanı uzaklaştırsa da önünde sonunda gelecektir sevgili; ve ne denli uzun zaman geçerse şair de o denli sadakatle sarılacaktır kahra-

manına.

Hayır, şan almış hiç kimse unutulmayacaktı yeryüzünde. Ama herkes kendi yolunca ve sevdiğinin büyüklüğünce büyüktü. Kendini seven, kendi kendine büyüktü. Diğerlerini seven, fedakar bağlılığıyla büyüktü. Oysa Tanrı'yı seven, herkesten büyüktü. Hepsi anımsanacaktı; ama herkes bekleyişi kadar büyüktü. Biri olabilecek olanı beklediği için, diğeri daimi olanı beklediği için büyüktü. Oysa imkansızı bekleyen herkesten büyüktü. Hepsi anımsanacaktı; ama herkes mücadele ettiği şeyin büyüklüğü kadar büyüktü. Dünyayla mücadele eden dünyayı alt ettiği için, kendisiyle mücadele eden kendini alt ettiği için büyüktü. Oysa Tanrı'yla mücadele eden, herkesten büyüktü. Dünyada mücadele vardı; insana karşı insan, bine karşı bir; oysa Tanrı'yla mücadele eden herkesten büyüktü. Yeryüzünde mücadele vardı: kendi gücüyle herşeyi alt eden biri vardı ve kendi güçsüzlüğüyle Tanrı'yı alt eden biri vardı. Kendine güvenen ve herşeyi kazanan biri vardı; gücünün güvencesinde herşeyini feda edebilen biri vardı. Oysa Tanrı'ya inanan, herkesten büyüktü. Bir vardı, kudreti nedeniyle büyüktü; biri bilgeliği nedeniyle, bir umudu ve biri sevgisi nedeniyle büyüktü. Oysa İbrahim, hepsinden büyüktü. Kudreti nedeniyle büyüktü; kudretinin kaynağı güçsüzlüğüydü. Bilgeliği nedeniyle büyüktü; bilgeliğin sırrı akılsızlığıydı. Umudu nedeniyle büyüktü; umudunun biçimi delilikti. Sevgisi nedeniyle büyüktü; sevgisi kendine nefretiydi.

İmanı yolunca atalarının toprağından çıktı İbrahim. Ve Vaadedilmiş Toprak'a konuk oldu. Geride bir tek şey bırakmış, yanına bir tek şey almıştı. Dünyevi kavrayışını geride bırakmış, imanını yanına almıştı. Yoksa buralarda dolaşıp durmaz, bunun akılsızca olduğunu düşünürdü. O, imanıyla, Vaadedilmiş Toprak'ta bir yabancıydı. Kendisi için aziz alanı anımsatacak hiçbir şey yoktu. Fakat bu toprakların alışılmamışlığı kasvetli bir özlem kışkırttı ruhunda. Ve o Tanrı'nın seçtiğiydi ve Rab ondan hoşnuttu. Kaldı ki reddedilseydi, Tanrı'nın rahmetine uğramasaydı, bu alışılmadık diyarı daha iyi anlayabilirdi. Oysa şimdi bu topraklar onunla ve imanıyla alay ediyordu sanki. Sevdiği ata toprağından çıkmış ve sürgünde yaşamış biri daha vardı. Ne o nede

onun kaybetmiş olduğu ve elemle arayıp bulduğu Mersiyeler'i⁵ unutulmadı. İbrahim'in Mersiyeler'deki gibi bir şiiri yoktu. Çünkü yas tutacak olan insandır; kendi gözyaşlarıyla ağlayacak olan insandır. Yine de inanmak daha uludur, inanani tefekküre sevk etmek daha kutsaldır.

İbrahim, dünyada zürriyetinden olan bütün ırkların kutsanacağı sözünü aldı imanıyla. Zaman geçiyordu, akla - sığar olan gözünüzün önündeydi, İbrahim inanıyordu. Zaman geçiyordu, akla - sığar olan akıl - almaz oldu, İbrahim inanıyordu. Bekleyişte olan biri vardı dünyada, zaman geçiyordu, karanlık bastıracaktı neredeyse; o, bekleyişini unutacak denli alçalmış değildi. Bu yüzden o da unutulmıyacaktı. Ve hüzne düştü ve hüznü onu aldatmadı yaşam gibi. Onun için yapabileceği herşeyi yaptı. Hüznün tatlılığında o, hayali beklentisine kavuştu. Çünkü hüzne düşecek olan insandır; kendi elemiyle hüznülenecek olan insandır. Yine de inanmak daha uludur; inanani tefekküre sevk etmek daha kutsaldır. İbrahim'in Mersiyeler'deki gibi bir şiiri yoktu. Zaman geçip giderken o kederle günleri saymadı. Yaşlanıyor mu merakıyla şüpheli bir bakış atmadı Sarah'a. Güneşin yolunu kesmedi. Belki de Sarah yaşlanmaz, bekleyişi yıpranmazdı. Kederli şarkısını dinginlikle söylemedi Sarah'ın önünde. İbrahim yaşlandı; Sarah gülünüp geçilen bir oldu yurdunda. Ve İbrahim Tanrı'nın seçtiğiydi ve dünyada zürriyetinden olan bütün ırkların kutsanacağı sözünün mirasçısıydı. Tanrı'nın seçtiği olmamak daha iyi değildir? Tanrı'nın seçtiği olmak ne demektir? Bu, gençlikte, gençlik arzularının olduğu yerde yadsınacak ve ancak, büyük acılarla, yaşlılıkta nail olunacak bir şeydir. Ama İbrahim inanmıştı ve bekleyişine sıkıca sarılmıştı. Oyalansaydı, vazgeçerdi. Tanrı'ya: "Ve Sen her şeyden sonra bunun vaki olmasını dileyecek değilsin belki de, o halde ben bu dilekten vazgeçeceğim. Bu benim tek dileğimdi. Bu benim saadetimdi. Ruhum dosdoğru. Gizli-saklı bir garazım yok. Çünkü sen beni musibetten esirgedin." deseydi, yine unutulmazdı ve ondan ibret alacak birçoklarını kurtardı. Ne var ki imanın atası olmazdı. Kişinin dileğinden vazgeçmesi muhteşemdir. Ama vazgeçtikten sonra ona sıkıca sarılması daha da muhteşemdir. Daimi olanı kavramak muhteşemdir. Ama, ondan vazgeçtikten sonra, geçici olana sıkıca sarılmak

daha da muhteşemdir.

Ve zaman kemale erdi, vade doldu. İbrahim inanmamış olsaydı eleminden donuklaşırdı ve Sara kederinden ölürdü şüphesiz. Tanrı'nın dileğini yerine getirmeye memur edildiğini anlamaz, buna bir gençlik hülyası der, güler geçerdi. Ama İbrahim inanmıştı. Demek ki gençti. Hep en iyisi için umut taşıyan dünyadan yaş alır. Hep en kötüsü için hazır olan, çabucak çöker. Ama inanan, daimi bir gençlik sürer. Öyleyse methedilsin bu öykü! Sara, yaralanmış olsa da, anneliğin sevincini isteyecek denli gençti. İbrahim, saçları ağarmış olsa da, baba olmayı isteyecek denli gençti. İlk bakışta mucize, herşeyin onların isteğine göre gerçekleşmiş olmasından ibaretti. Oysa daha derin bir bakışla, imanın mucizesi, İbrahim ve Sara'nın arzu duyarak kadar genç olmalarındaydı. İmanları, arzularını da gençliklerini de korumuştı. İbrahim sözün yerine gelmesini kabul etti. Ve mucize söze ve onun inancına uygun olarak yerine geldi. Musa, asasıyla taşı biçmişti. Ama o, inanmıyordu.

Ve İbrahim'in evinde sevinç vardı, Sara o gönençli düğünle gelin olduğu zaman.

Ne var ki bu böyle sürmeyecekti. İbrahim bir kez daha sınanmalıydı. Her şeyi türeden o kurnaz güçle savaşırmıştı. O hiçbir zaman uyumayan açıkgöz düşmanla, o herşeyi herkesten fazla yaşayan ihtiyarla savaşırmıştı. Ve şimdi mücadelenin bütün şiddeti tek bir noktaya odaklanmıştı: "Ve Tanrı İbrahim'i denedi ve ona dedi, İshak'ı, biricik ve sevgili oğlunu al, ve onu Moria diyarına götür ve onu orada, sana göstereceğim dağda, yakılan kurban olarak sun."

Ve herşey yok oldu. Bu, sözün yerine gelmemesinden daha korkunçtu. Rab, İbrahim'le alay ediyordu sanki! O, mucizevi bir biçimde, inanılmaz olanı gerçek kıldı. Ve şimdi yine O, mucizeyi imha edecekti. Bu gerçekten akla-sığar değildi. Ama söz duyurulduğunda, İbrahim, Sara gibi gülmedi. Herşey yok olmuştu! Yetmiş yıllık iman dolu bir bekleyiş, imanın tamamlanışı sırasında kısa süren bir sevinç. O kim ki ihtiyar adamın değneğine asılıyordu; değneği kendi başına kırmasını gerekli gören kimdi? O kimdi ki bir adamın ağarmış saçlarını tesellisiz

bırakıyordu: kendi başının çaresine bakmasını gerekli gören kimdi? Hiç merhamet yok muydu bu saygın ihtiyara, ya bu masam çocuğa? Gelgör ki İbrahim Tanrı'nın seçtiği idi ve onu sınava çeken yine Tanrı'ydı. Herşey kaybolacaktı. İnsan ırkının saklayacağı o şanlı haura, İbrahim'in zürriyetine verilmiş o söz... Bu yalnızca bir kapristi. Bu, İbrahim'in ortadan kaldırılması gereken, Tanrı'ya ait fani bir tasavvurdu. İbrahim'in yüreğindeki iman kadar eski, İshak'tan yıllarca ve yıllarca daha yaşlı olan o şanlı hazine, İbrahim'in yaşamının dualarca kutsanmış ve zorluklarla olgulanmış meyvesi - İbrahim'in dudaklarındaki şükran - şimdi mevsimsiz koparılacak ve anlamsız kılınacaktı. İshak kurban edilecekse, ne anlamı kalabilirdi ki? İbrahim'in, kendisi için değerli olan herşeyi terkedeceği o an, o hüznü ama yine de sevinçli an, başını bir kez daha yukarıya kaldıracağı o an, çehresinin tıpkı Tanrı gibi ışıldayacağı o an, bütün ruhunu İshak'ın tüm yaşamını kutsamaya yetecek kadar niyazla dolduracağı o an - o an gelmeyecekti! İshak'tan ayrılacaktı; öyleki kendisi geride kalacaktı. Ölüm onları ayıracaktı; öyle ki İshak onun avı olacaktı. Yaşlı adam elini lütufla İshak'ın alına koyduğunda sevinç duyamayacaktı bu ölüm karşısında. Yalnızca yaşamdan usanmış olacaktı vahşi elleriyle İshak'a dokunduğunda. Ve onu sınavan Tanrı'ydı. Yazıklar olsun o haberciye ki İbrahim'in karşısına böylesi haberlerle çıktı! Bu hüznü haberini taşımaya memur olma cüretini kim gösterdi? Tanrı'ydı İbrahim'i sınavan.

Ne var ki İbrahim inanmıştı. Ve o, bu yaşama inanıyordu. Yalnızca gelecekteki bir yaşama inanmış olsaydı, ait olmadığı bu dünyadan bir an önce ayrılmak için herşeyi çöpe atardı. Eğer böyle bir inanç varsa, İbrahim'in inancı bu türden değildi. Aslında bu inanç değil, inancın en uzak ihtimaliydi. O inanç ki hedefinin ufkun en uç hattında olduğunu sezinlemişti. Dahası, umutsuzluğun oyununu sürdürdüğü dipsiz bir uçurumla ayrılmıştı ondan. Ama İbrahim bu yaşama kesinlikle inanıyordu. Yurdunda yaşlanacak, insanlarca onurlandırılacak, soyu tarafından kutsanacak ve İshak aracılığıyla sonsuza dek anımsanacaktı. O İshak ki İbrahim'in sevgiyle bağrına basığı en değerli varlığıydı yeryüzünde. Onun, çağrındaki "biricik ve sevgili oğlun" sözlerinde belir-

ülidiği gibi, bir babanın vefayla oğlunu sevmek görevini yerine getirdiğini söylemek, yalnızca kıt bir ifade olurdu. Yakup'un on iki oğlu vardı ve içlerinden sadece birini seviyordu. İbrahim'in yalnızca bir oğlu vardı ve o sevdiği oğuldu.

İbrahim inanmıştı ve şüphe etmiyordu. O akıl almaz olana inanmıştı. Şüphe etmiş olsaydı başka bir şey yapardı. Yine de şanlı bir şey. İbrahim şanlı ve muhteşem olandan başka ne yapabilirdi ki? Moria Dağı'na çıkardı, kütüğü yarardı, odun yığınınını tutuştururdu, bıçağı çekerek ve Tanrı'ya yakarırdı: "Bu kurbanı. hor görme; iyi biliyorum ki bu benim sahip olduğum en iyi şey değil. Vaadedilmiş çocuğa karşı yaşlı bir adam nedir ki? Bu ancak, sana *verebileceğim* en iyi şey. İshak bunu bilmesin. Böylece kendisini gençliğiyle avutur belki." Ve bıçağı bağrına saplardı! Ve yine dünyada takdir edilir ve adı unutulmazdı. Ne var ki takdir edilmek bir şeydir, muzdaripleri kurtaran kılavuz yıldız olmak başka bir şeydir.

Ama İbrahim inanmıştı. Tanrı'yı cadırmak umuduyla dua etmemişti. İbrahim yalnızca bir kez, Sodom ve Gomora hakkında o adil ceza hükmedildiğinde ortaya çıkmıştı dualarıyla.

Kutsal kitaplarda şunları okuyoruz: "Ve Tanrı İbrahim'i çağırdı ve ona dedi, İbrahim, İbrahim neredesin? Ve İbrahim yanıtladı: Buradayım." Siz, sözlerimin muhataparı, başınıza böyle bir hal geldi mi? Zorlu ilahi takdirin uzaktan size yaklaştığını gördünüz mü? Dağlara "üzcrime kapanın", tepelere "beni örtün" demediniz mi? Yok eğer güçlü idiyerseniz, yavaşca yürümediniz mi. o yolda, her zamanki yolun hasretini çektiğiniz halde? Size bir çağrı yollandığında onu yanıtladınız mı? Belki yanıtlamadınız belki de alçak sesle, fısıldayarak yanıtladınız. İbrahim hiç de öyle yapmadı. Sevinçle, coşkuyla, güvenle ve yüksek sesle yanıtladı: "Buradayım." okumayı sürdürüyoruz: "Ve İbrahim sabah erkenden kalktı." Sanki bir şenliğe gidiyordu da bu yüzden tez davranıyordu. Sabahın ilk vakitlerinde sözü edilen yere, Moria Dağı'na varmıştı. Sara'ya hiçbir şey söylememişti. Elyesa'ya hiçbir şey söylememişti. Onu kim anlayabilirdi ki? Bu çağrı, doğası gereği, onu mutlak bir sessizlik yeminine bağlamamış mıydı? Kütüğü yaradı, İshak'ı bağladı, odun yığınınını tutuşturdu, bıçağı çekti. Dinleyin şunu:

Oğlunun yitimiyle yeryüzünde kendisi için değerli olan her şeyi yitirdiğine inanan çok baba vardı. Öyle ki onlar geleceğe dair tüm umutlarından yoksun kaldılar. Gelgör ki bir tanesi bile, İshak'ın İbrahim'e olduğu gibi, vaadedilmiş çocuk değildi. Çocuğunu yitirmiş çok baba vardı. Ama o yitirişlerde dileyen, Tanrı'ydı. Kadir-i Mutlak'ın değiştirilemez, sırrına erişilmez iradesi, O'nun eliydi çocuğu alan. İbrahim için bu böyle değildi. Ohun için zorlu bir sınav hazırlanmıştı. Ve İshak'ın kaderi İbrahim'in elindeki bıçağın sırtındaydı. Ve o yaşlı adam, orada, yanında biricik oğluyla doğruldu. Fakat şüphe etmedi. Kaygıyla sağa sola bakmadı. Dualarıyla semayı mücadeleye davet etmedi. Biliyordu ki onu sınayan Kadir-i Mutlak Tanrı'ydı. Biliyordu ki bu ondan istenebilecek en zorlu kurbandı. Ve yine biliyordu ki Tanrı dilediğinde hiçbir kurban zorlu olmazdı. Ve İbrahim bıçağı çekti.

İbrahim'in koluna kim güç verdi? Sağ elini kim kaldırdı ki eli gevşeyip yanına düşmedi? Bu sahneyi gören felç olur. İbrahim'in ruhuna kim güç verdi ki gözleri ne İshak'ı ne de koçu görmeyecek biçimde kararmadı? Bu sahneyi gören kör olur. Ve felç olan ve kör olan oldukça az bulunsa da ne olduğunu kadrince nakleden daha az bulunur. Ne olduğunu biliyoruz. Bu yalnızca bir sınamaydı.

İbrahim Moria Dağı'na çıkışında şüpheye düşseydi, çevresini mütereddid gözleseydi, bıçağı çekmeden tesadüfen koçu görseydi ve Tanrı İshak yerine koçu kurban etmesine izin verseydi... bu durumda İbrahim evine dönerdi ve herşey eskisi gibi olurdu. Yanında Sara ve yamacında İshak... ve herşey ne kadar da değişmiş olurdu. İbrahim'in inzivası kaçış, kurtuluşu raslantı, ödülü utanç, geleceği belki de cehennem azabı olurdu. Ve ne imanına ne de Tanrı'nın inayetine tanıklık etmiş olmazdı. Sadece Moria Dağı'na çıkmanın ne kadar zahmetli olduğunu kanıtlamış olurdu. Ve İbrahim unutulmazdı. Moria Dağı da unutulmazdı. Bu dağın sözü edilirdi ama Ark'ın konduğu Ağrı Dağı gibi değil de - burası İbrahim'in şüpheye düştüğü yer diye , bir şaşkınlık yeri olarak sözü edilirdi.

Ey İbrahim, Saygıdeğer Baba! Evden Moria Dağı'na yürüyüşünde, kaybın için, seni teselli edebilecek bir övgüye ihtiyacın yoktu. Sen herşeyi kazandın ve İshak'a kavuştun. Öyle olmadı mı? Tanrı, bir daha

asla onu senden almadı. Ve sen çadırında, sofranda sevinçle oturdun onunla. Sanki ebediyetin de ötesindeydin. Ey İbrahim, Saygıdeğer Baba! Binlerce yıl miadını doldurdu o günlerden bu yana. Ama senin hatıranı unutuşun gücünden çekip alması gereken bir gecikmiş sevgiliye ihtiyacın olmadı. Her dil seni anımsamaya çağırdı. Ve sen sevgilini başkalarının yaptığından daha şanlı ödüllendirdin: Onu bağrında kutsadın. Onun gözlerini ve yüreğini amelinin harikasıyla bağladın. Ey İbrahim, Saygıdeğer Baba! İnsanlığın ikinci babası! Sen o müthiş tutkuyu ilk hissedici ve ona ilk tanıklık edensin o tuttu ki Tanrıyla mücadele etmek için göğün gazabıyla ve yaratılışın kudretiyle çekişmeyi küçük görür. Sen o en büyük tutkuyu, paganların hayran olduğu ilahi çılgınlığın o kutsal, saf ve mütevazî ifadesini ilk bilensin. Seni yüceltmek için konuşanı, eğer bunu adına yaraşır biçimde yapmıyorsa, affet. O hürmetle konuşur, sanki bu kendi yüreğinin dileğiymiş gibi. O kısaca konuşur, sanki bu onun üzerine vazifeymiş gibi. Ama o hiçbir zaman unutmayacaktır ki bekleyişine karşı altın çağdan bir oğula kavuşabilmek için yüz yıl beklemen gerekti. Ve İshak'a kavuşmadan önce bıçağı çekmek zorundaydın. Ve o hiçbir zaman unutmayacaktır ki sen, yüz otuz yıl boyunca, imanını tamam etmenin dışına çıkmadın.

PROBLEMATATA⁶

Konuşma Hazırlığı⁷

Görünür dış dünyadan alınmış bir atasözü şöyle der: "Yalnızca çalışan ekmek kazanır" Ne gariptir ki bu atasözü açıkça ait olduğu bu dünyada yerli yerine oturmaz. Dış dünya kusurlu olma kanununa bağlıdır ve çalışmayanın da kazandığı, hatta uyuyanın çalışana göre daha çok kazandığı, sürekli yinelenen bir dencyimdir. Dış dünyada her şey hamiline ödenebilir haldedir. Dış dünya kayıtsızlık kanununun esareti alundadır; her kim yüzüğü taşıyorsa, yüzüğün cini - ister Nureddin olsun ister Alaaddin - ona itaat eder; ve her kim dünyanın hazinesini elini tutuyorsa, nasıl elde etmiş olursa olsun, hazine onundur. Ruhlar aleminde bu böyle değildir. Burada sonu olmayan ilahi bir düzen hüküm sürer. Burada yağmur hem haklının hem de haksızın üzerine yağmaz, burada güneş hem hayır sahibinin hem de günahkarın üzerinde parıldamaz. Burada herşey yerli yerine oturur. Yalnızca çalışan ekmek kazanır, yalnızca muzdarip olan dinginlik bulur, yalnızca soyunu ruhlar diyarında sürdüren sevgilisinin imdadına yetişir, yalnızca bıçağı çeken İshak'a kavuşur. Çalışmayan ekmek kazanamaz ve aldatılmış olarak kalır. Tıpkı tanrıların sevdiğinin yerine hayali bir sima koyarak Orpheus'u aldattıkları gibi. Tanrılar Orpheus'u aldattılar çünkü çünkü o kadısıydı; cesur değildi; çünkü o kitara çalan biriydi, adam değildi. Burada, birinin babasının İbrahim olmasının ya da on yedi ceddin soyundan gelmesinin bir yararı yoktur. Çalışmayacak olan, İsrail'in bakireleri hakkında yazılanları dikkate almalıdır. çünkü çalışmayacak olan ancak yel doğurur; oysa çalışmaya niyetli olan kendi

babasını doğurur.

Dış dünyanın, buyruğunda ilendiği o aynı kayıtsızlık kanununu küstahça ruhlar alemine sokmaya çalışan bir ilim vardır. Bu ilim muhteşem olanı düşünmeyi yeterli sayar – başka bir uğraş gerekli değildir. Ama bu yüzden de ekmek kazanamaz. Her şey altına dönüşürken o açlıktan telef olur. Hem bu ilim neyi bilmektedir gerçekten? Aynı çağı paylaşmış binlerce ve binlerce Yunanlı ve onları izleyen kuşaklarda sayılamayacak kadar çok kişi, Miltiades'in bütün zaferlerini bilirdi. Ama yalnızca bir kişi bunlar yüzünden uykusuz kaldı. İbrahim'in öyküsünü kelimesi kelimesine bilen, ezbere bilen sayısız kuşak gelip geçti — kaç kişi bu öykü yüzünden uykusuz kaldı?

İbrahim'in öyküsünün olağanüstü bir özelliği vardır: Bir insan onu ne kadar az anlarsa anlasın, o yine de muhteşemdir. Ne var ki burada yine atasözü iş başındadır: Her şey kişinin emek harcamak ve yükü omuzlamak isteyip istememesine bağlıdır. Ama onlar çalışmazlar ve yine de öyküyü anlarlar; İbrahim'i yüceltirler — ama nasıl? Tüm olup biteni tamamen beylik sözlerle ifade ederler: "Muhteşem olan şu: İbrahim Tanrı'yı öyle seviyordu ki O'na en iyi olanı kurban etmeyi arzuluyordu." Bu çok doğru; ama "en iyi" belirsiz bir ifadedir. Düşüncenin akışında, dil döndüğü süreçte, İshak ve "en iyi" duraksamadan bir tutulur ve düşünceye dalmış olan, tefekkürü süresince rahatça çubuğunu tüttürür ve dinleyici huzur içinde bacakları uzatır. İsa'nın yolda karşılaştığı genç ve zengin adamı, tüm malını dağıtmış ve yoksullara vermiş olduğu için yüceltmeliyiz. Tıpkı tüm soylu davranışları yücelttiğimiz gibi. Buna rağmen emek harcamadan onu anlayamayız. Ve o sahip olduğu en iyi şeyi sunmuş olduğu halde bir "İbrahim" olmaz. Onların İbrahim'in tarihçesinde eksik bıraktıkları şey, dehşettir; çünkü, paraya karşı hiçbir etik yükümlülüğüm yok ama baba oğula karşı en yüce ve en kutsal yükümlülük altındadır. Oysa dehşet kadını yaradılışlar için tehlikelidir; ve onlar İbrahim hakkında konuşmak istedikleri halde bunu unuturlar. Ama konuşurlar — söylev süresince iki sözü, "İshak" ve "en iyi" sözlerini kayıtsızca sarfederler. Gel gör ki dinleyiciler arasında uykusuzluk çeken birine rastlanırsa — işte o zaman en derin, en dehşetli trajik ve komik anlama hemen yakında du-

ruyor demektir. Ola ki bu dinleyici evine gider ve İbrahim'in yaptığını yapar. Çünkü "oğul" gerçekten de "en iyi" olandır.

Vaiz bunu öğrenirse herhalde doğruca ona gider, tüm vaizce ağırbaşlılığını takınır ve haykırırdı: "Ey menfur mahluk, ey cemiyetin süprüntüsü; hangi şeytan aklını aldı da oğlunu katletmek istedin?" Ve İbrahim'e dair vaazındaki heyecanından ve coşkusundan haberdar olmayan rahip kendisine ve bu zavallı adam üzerine yağdırdığı öfkesine şaşırırdı. O kendisinden memnundu. Daha önce hiç böyle şevkle ve tatlı dille konuşmamıştı. Kendisine ve karısına şöyle demişti: "Ben bir vaizim, ihtiyacım olan şey bu fırsattı. Pazar günü İbrahim'e dair konuştuğumda zerrece ileri gittiğimi hissetmedim." Oysa aynı vaizin, yolunu şaşırabilecek küçücük bir aşırı - muhakeme yapması durumunda, günahkar kişi, sakince ve vakarla "Bu gerçekten de sizin pazar günü va'zettığınızdir." diyecek olursa, *vaiz* yolunu şaşırmış demektir. Rahip kendi kafasında böyle bir sonuca nasıl ulaşabilir? Ne var ki bu böylece olur ve hata yalnızca vaizin ne dediğini bilmemesindedir. Komedileri ve romanları dolduran boş lafların ve saçmalıkların yerine böylesi durumları yeğleyebilecek bir şair yok mudur ki! Burada komik ve trajik olan, sonsuzluğun mutlak hedefinde birleşir. Rahibin konuşması kendi başına oldukça gülünçtür belki ama vardığı sonuç nedeniyle ebediyen gülünç olarak kalır - ve bu sonuç son derece olağandır. Ya da günahkar kişi, rahibin şiddetli tekdiri sonucu, hiç karşı çıkmadan doğru yolu döner - bu da olağandır. Ya da gayretkeş rahip sevinçle evine gider ve kürsüsünde etkili olmakla kalmayıp, karşı konulmaz gücüyle, ruhların rahibi olarak, Pazar günü cemaati aşka getirdiğini ve pazartesi, yanan kılıçlı bir melaike gibi, "dünyada işler rahibin dediği gibi gitmez" sözüne gölge düşürmek isteyen adamın karşısına dikildiğini memnuniyetle idrak eder - bu da olağandır.

Diğer yandan, eğer günahkar kişi ikna olmadıysa, durumu oldukça trajik demektir. Muhtemelen idam edilir ya da akıl hastanesine gönderilir. Kısacası, gerçeklik denen şeye göre, mutsuz olur. Oysa bir başka bakışla şunu düşünebilirim ki İbrahim onu bahtiyar etmiştir; çünkü emek veren, telef olmaz.

Bir insan bu vaizin ortaya koyduğu çelişkiyi nasıl açıklar? Bu

çelişkinin kökeni, İbrahim'in yaptığı her şeyi şanlı kılan geleneksel bir "büyük adam" olma hakkının bulunması ve aynı şeyi bir başkası yaptığında bunun günah, iğrenç bir günah sayılması mıdır? Bu durumda ben böylesine pervasız bir övgüye katılmak istemezdim. Eğer iman kişinin oğlunu katletmesini mübarek kılmıyorsa, bırakın aynı mahkumiyet kararı, herkese olduğu gibi, İbrahim'e de çıkarılsın. Eğer kişinin, bir düşünceyi başından sonuna dek taşıyacak ve İbrahim'in bir katil olduğunu söyleyecek cesareti yoksa, hak edilmiş övgüler üzerinde zaman yitireceğine bu cesareti kazansın, daha iyidir. İbrahim'in yaptığına ahlaki ifadesi şudur: O İshak'ı katledecekti. Dini ifadesi ise şudur: O İshak'ı kurban edecekti. Oysa buradaki çelişki tamamen dehşetten, insanı uykularından edebilecek bir dehşetten ibarettir ve bu dehşet olmaksızın İbrahim, İbrahim değildir. Belki de İbrahim bu anlatılanların hiçbirini yapmadı da, kendi zamanının şartlarına göre açıklanabilecek, bambaşka birşey yaptı - o halde unutalım onu; "bugün" olamayacak böylesi bir geçmiş, anımsamaya değer değildir. Belki de vaiz, İshak'ın oğul olduğu gerçeğinde gösterilen unutkanlığa karşılık gelen bir şey unuttu; çünkü iman hükümsüz ya da önemsiz kılınarak yok edildiğinde geriye yalnızca inançsız olan herkesin kolayca örnek alabileceği ham bir gerçek kalır: İbrahim, İshak'ı katletmek istedi! Demek ki iman, böylelerinin işini güçleştirir.

Kendi adıma, bir düşünceyi baştan sona sürdürecektim cesarettten yoksun değilim. Buraya dek beni ürküten hiçbir düşünce olmadı. Böyle bir düşünceyle karşılaşıyordum, umarım ki en azından şunu söyleme cesaretini gösterirdim: "Bu düşünceden ürküyorum, bu düşünce içimde başka şeyler uyandırıyor; bu yüzden bunu düşünmeyeceğim. Eğer böyle yapmakla yanlış yapıyorsam, bunun cezası ardından gelmede gecikmeyecektir." Eğer İbrahim'in bir katil olduğu hükmünü doğru olarak kabul ediyorsam, İbrahim'e karşı dindarca saygımdan söz edip etmeyeceğimi bilmiyorum demektir. Fakat böyle bir şey düşündüysem, muhtemelen sessiz kalırdım. Çünkü kişi başkalarını böylesi düşüncelere alıştırmamalıdır. Oysa ki İbrahim, göz kamaştırıcı bir hülya değildir; o şan şöhret içinde uyuşup kalmadı; öyküsü, kaderin bir cilvesi değildi.

O halde bir insan, şaşkınlık içinde doğruca gidip aynı şeyi yapma

tehlikesine yakalanmadan, İbrahim'e dair sakınmadan konuşabilir mi? Serbestçe konuşmaya cüret etmeseydim, İbrahim hakkında tamamen sessiz kalırdım. Herşeyden önce, zayıf yaradılışlılar için bir tuzağa dönüşebilecek şekilde kötülemezdim onu. Çünkü, kişi inancı "herşey" yaparsa, yani herşeyi kendisi yaparsa, benim düşünceme göre, inanca değgin konuların başıboş dolaşamadığı çağımızda bile, kişi bunun hakkında sakınmadan konuşabilir. Ve insan ancak inanç yoluyla İbrahim'e benzeyebilir, cinayet yoluyla değil! Kişi, aşkı geçici bir hallet-i ruhiye, insanlardaki bir şehvet duygusu haline getirirse, aşkın yiğitliklerinden söz ederken, aslında sadece zayıf yaradılışlılar için tuzaklar dizer. Geçici duygular her insanda vardır kuşkusuz. Ama bu geçici duygular sonucu kişi aşkın ölümsüz bir yiğitlik olarak günahlarından arındırdığı o korkunç fiili gerçekleştirirse, o zaman - yiğitlik ve şaşkın fail dahil olmak üzere - her şey mahvolur.

Muhteşem olan, ihtişamı içinde kavrandığı sürece, hasar vermez, o halde insan İbrahim hakkında sakınmadan konuşabilir. Bu, tıpkı iki ağzı keskin kılıç gibidir: katleder ve kurtarır. Bana bu konuda konuşmak kısmet olursa, işe önce İbrahim'in ne kadar takva sahibi olduğunu göstermekle başladım. Yalnızca böyle bir adam üzerine böyle bir sınav yüklenebilirdi. Ama nerede böyle bir adam? Sonra, İbrahim'in İshak'ı nasıl sevdiğini anlattırdım. Bunu başarabilmek için tüm iyi ruhları yardıma çağırırdım ki konuşmam tıpkı bir babanın sevgisi gibi hararetli olsun. Bu sevgiyi öyle betimlemeyi dilerdim ki Krallığın topraklarında kendi oğlunu aynı biçimde sevdiğini ileri sürme cüretini gösterecek bir baba bulunmasın. Fakat böyle bir baba - bulunsa bile - oğlunu İbrahim gibi sevmiyorsa, hiçbir "İshak'ı kurban olarak sunma düşüncesi" sınanma olmaz, yalnızca hedefini şaşırmış, saldırgan bir hamle olur. Bu tema üzerine insan birkaç pazar boyunca konuşabilir, telaş etmek gereksizdir. Bunun sonucu şu olurdu. Kişi hakkını vererek konuşursa, bazıları daha fazla dinleme ihtiyacı duymazlar ve bu süre boyunca, eğer oğullarını İbrahim gibi sevmeyi başarırlarsa, sevinç duyarlar. Eğer hem İbrahim'in büyüklüğünü hemde eylemindeki dehşeti duyarak aynı yolda gitmeye cesaret eden biri olsaydı, atımı eyerler ve onunla giderdim. Moria Dağı'na varıncaya dek

durup mola verdiğimiz her yerde ona, halâ geri dönebileceğini, böyle bir mücadelede sınanmaya çağrıldığına dair oluşan bu yanlış anlama için tövbe edebileceğini, cesaretsizliğini itiraf edebileceğini, böylece - eğer dileği buysa - *Tanrı'nın Kendisinin* İshak'ı alması gerektiğini açıklardım. Şuna inanıyorum ki böyle bir adam reddedilmez ve tüm diğerleri gibi kutsanırdı. Fakat bu adam yine de yerinde ve zamanında kutsanmaz. Böyle bir adama, inancın şanlı çağlarında bile, bu hükmü vermezler miydi? Tanıdığım bir adam vardı, bir defasında - eğer yüce gönüllü olsaydı - hayatımı kurtarabilirdi. Şöyle demişti: "Ne yapabilecek olduğumu son derece iyi görüyorum. Ama buna cesaret edemiyorum. Daha sonra gücümü yitirmekten ve yaptığımı pişman olmaktan korkuyorum." Bu adam yüce gönüllü değildi; fakat kim bu nedenle onu sevmekten vazgeçer?

Bunları söylemekle ve dinleyicileri inanç ve inancın büyük tutkusu arasındaki diyalektik zıtlaşmayı hissedecekleri şekilde harekete geçirmekle onların söyle bir hataya düşmelerine sebep olmazdım: "Mademki o böylesine yüce bir imana sahip, o halde onun eteklerine tutunmak bize yeter." Çünkü şunu da eklerdim: "Benim inancım yok, ben doğuştan keskin bir zekaya sahibim. Böyle olanlar iman hareketlerini yerine getirmede her zaman büyük güçlük çekerler. Yine de ben, üstesinden geldiler diye, keskin zekalı kafaları en basit ve sıradan insanların çok daha kolay ulaştıkları hedeften daha uzağa düşüren böyle bir güçlüğe hiçbir değer vermem".

Bununla birlikte, sevginin şairler arasında kılavuzları vardır ve bazen insan onu nasıl kollayacağını bildiren bir ses duyar. Oysa imana dair tek bir söz bile duyulmaz. Kim bu tutku⁸ namına konuşur ki? Felsefe fazla ileri gider. Teoloji, tılsımlarını felsefeye satmayı teklif ederek, allanıp pullanıp pencerede oturur ve felsefenin teveccühünü davet eder. Hegel'i anlamamanın zor, İbrahim'i anlamamanın ise önemsiz olduğu sanılır; Hegel'den öteye gitmek bir mucizedir fakat İbrahim'den öteye gitmek en kolay şeydir. Kendi adıma Hegel felsefesini kavramak için oldukça yeterli bir zaman ayırdım ve inanıyorumki oldukça iyi kavradım. Anlayamadığım belli başlı bölümlerin bulunmasına karşın, samimi olarak, Hegel'in kendisinin yeterince açık olmadığını

düşünüyorum. Bunu kolaylıkla ve doğallıkla düşünüyorum; bunu düşünmek yüzünden başım derde girmiyor. Gelgör ki İbrahim'i düşündüğüm zaman tükenip yok oluyorum. İbrahim'in yaşamının çevheri olan o müthiş mücadelenin her anını görüntüsünü yakalıyorum ve her anında geri püskürtülüyorum. Ve aklımın görüşü; tüm tutkusuna rağmen, kıl payı ileri gidemiyor. Bu mücadelenin seyrini görebilmek için tüm kaslarımı zorluyorum – tam "o" anda, felce uğruyorum.

Dünyada şanlı ve soylu addedilerek takdir edilenlerden bihaber değilim. Ruhum "o"na meyil veriyor; kahramanın, benim sebebimle mücadeleye giriştiği kanısına varıyor ve onun ameli üzerine tefekküre daldığım anda haykırıyorum: Jam tua res agitur [Komşudaki yangın, sendendir.] Kendimi kahraman yerine koyabiliyorum; çünkü neyle karşılaşsam onda "o" paradoksu buluyorum. Hiçbir anlamda imanın düzeysiz birşey olduğunu ima etmek istemiyorum; tam tersine, iman en yüce şeydir. Ve felsefenin sahtekarlığı, inanç yerine başka birşey vermesi ve inancı hafife olmasıdır. Felsefe inanç veremez ve veremelidir. Ama kendisini ve ne vermesi gerektiğini ve ne almaması gerektiğini bilmelidir. Hiç değilse herhangi bir "şey" sanki "birşey" değilmiş gibi insanları aldatmamalıdır. Yaşamın belirsizliklerinden ve tehlikelerinden bihaber değilim. Onlardan ürkmüyorum ve onları sevinçle karşılıyorum. Dehşetli olandan bihaber değilim. Belleğim sadık bir eş. Tasavvurum (benim aksime) gayretkeş ve naçiz bir hizmetçi: Bütün gün işinin başında oturur ve akşam vakti benimle nasıl hoşça söyleyeceğini bilir. Öyle ki, onun adeta kır manzaraları ya da kır çiçekleri betimlediğini ya da kır şiirleri söylediğini itiraf etmeliyim. Dehşetli olan gözlerimin önünde. Korkakça kaçmıyorum ondan. Fakat iyi biliyorum ki, onunla karşılaşmak üzere olduğum halde, cesaretim imanın cesareti değil. İmanla karşılaşılabilecek birşey de değil. İman hareketlerini yerine getirebilecek halde değilim. Gözlerimi kapatarak ve güven duyarak, saçma olanın içine atamam kendimi. Benim için, bu bir imkansızlıktır... ama bununla iftihar etmem. İnanıyorumki Tanrı, aşktır. Ve bu düşünce benim için meşrudur - sade ve lirik bir geçerlik. Bana sunulduğunda, tarifsiz bir sevinçle doluyorum. Benden uzaklaştığında, sevgililerin birbirlerine duydukları arzudan daha ateşli bir

hasret çekiyorum. Ama inanmıyorum. Bu cesarettten yoksunum. Benim için Tanrı aşkı, hem doğrudan hem de tersine çevrilmiş anlamlarıyla, gerçekliğin saydamlığıyla kıyas kabul etmez. Sızlanıp şikayet edecek denli yüz­süz değilim. Ne var ki imanın yüceden yüce olduğunu inkar edecek denli hilekar da değilim. Kendi yolumda yürümeye dayana-bilirim. Sevinçliyim ve hoşnutum. Ama sevincim imanın sevinci değil ve imanın karşısında mutsuz. Ufak tefek dertlerimle Tanrı'yı te-dirgin etmiyorum. Belirli olan beni rahatsız etmiyor. Yalnızca aşkımı gözetiyorum ve onun bakir ateşini saf ve temiz tutuyorum. İman, Tanrı'nın cüzi şeylerle ilgilendiği kanısındadır. Bu yaşamda soysuz olanla evlenmiş olmaktan hoşnutum. İman'ın soylu olanı talep etmek-ten yeterince burnu sürtüldü. Bunun içi bu tevazuyu inkar etmiyorum ve hiçbir zaman inkar etmeyeceğim.

Acaba benim kuşağım iman hareketlerini⁹ yapabilecek yetkinlikte mi gerçekten? Yanılmıyorsam bu kuşak, benim yapmaya yetkin olduğuma inanmadıkları şeyleri, yani kusurlu hareketleri yapmakla gu-rur duymaya daha yatkın. Büyük bir amel hakkında, birkaç bin yıl san-ki sınırsız bir uzaklıkmiş gibi insafsızca laf etmek çirkindir. Ben böyle bir amel hakkında insafli konuşmayı tercih ederim: ondan, sanki dün olmuş gibi, yalnızca büyüklüğü, yücelten ya da mahkum eden büyüklüğü, uzak tutarak bahsederim. Eğer (daha da yüceleme­yeceğim için trajik kahraman niteliğinde) Moria Dağı'na böylesine muazzam bir ilerleyişi üstlenmeye çağrılıyordım ne yapardım? Bunu çok iyi biliyor-um: Evde oturacak denli yüz­süz olmazdım. Sırtüstü uzanıp yatmazdım. Yollarda avarelik etmezdim. Ve bıçağı unutmazdım ki az da olsa bir gecikme olmasın. Tam vaktinde orada bulunurdum ve herşeyi hazırlamış olur­dum. Belki de oraya, fiilimi çabucak bitireyim diye, çok erken varırdım. Fakat başka ne yapardım onu da biliyorum: Atıma at-ladığım anda kendime şunu söylerdim: "Artık herşey bitti. Tanrı İshak'ı emrediyor. Ben onu ve onunla birlikte sevincimi kurban ediyor-um. Yine de Tanrı aşktır ve benim için öyle kalacak. Çünkü bu fani dünyada, Tanrı ve ben birbiri-mizle konuşamayız. Ortak bir dilimiz yok". Belki de bu çağda birileri, beni ve kendilerin şuna inandırmayı isteyecek denli büyüklük budalası ya da büyüklük delisi olacaklar. *Eğer*

ben bunu gerçekten yapmış olsaydım, benim müthüş teslimiyetim, İbrahim'in dar kafalılığından çok daha mükemmel ve şiirsel olduğu için, onun amelinden çok daha büyük olacaktı. İşte bu, yanılığın en büyüğüdür. Çünkü benim müthiş teslimiyetim, imanın vekilidir ancak. Yine de kendime gelmek ve kendimi sakinleştirmek için o ebedi hareketi yerine getirmekten başka birşey yapamam. Bu durumda İshak'ı, İbrahim'in sevdiği gibi sevmiş olmam; insaflı bir deyişle, bu hareketi yaparken gösterdiğim sebat, cesaretimin kanıtı olabilir. Herşeyin bir cürüme dönüşmesi bir yana, beni İshak'ı tüm ruhumla sevdiğim bir varsayımdır; fakat İbrahim gibi sevmediğim bir gerçektir. Çünkü öyle bir durumda—Moria Dağı'na geç varmış olsam sebebi bu olmazdı ama—son anda olsun kendimi tutardım. Üstelik bu şekilde davranarak bütün öyküyü bozardım. Çünkü İshak'a yeniden kavuştuğumda utanç içinde olurum. İbrahim'e en kolay gelen şey - İshak'la yeniden sevinç duymak — bana zor gelirdi. Ruhunun tüm sonsuzluğuyla ve proprio motu et propiis a uspicis [tüm kudreti ve tüm sorumluluğuyla] mutlak hareketi yerine getiren, daha fazlasını yapamaz; yalnızca acıyla kavuşur İshak'a.

Ama İbrahim ne yaptı? Ne erken vardı ne de geç kaldı. Merkebine bindi, yavaş yavaş yol aldı. Tüm o zaman boyunca i-nandı—inandı ki Tanrı İshak'ı emretmeyecek. Oysa ne olursa, eğer emrediliyorsa, onu kurban cümeye razıydı. Saçmalığın inayetiyle inanıyordu; çünkü insan, hesaplarından sual olunamazdı ve İbrahim'den İshak'ı emreden Tanrı'nın, bir an sonra emri feshetmesi gerçekten saçmaydı. İbrahim daha tırmandı. Bıçağın parladığı anda bile inanıyordu ki... Tanrı İshak'ı emretmeyecek. Sonuç onu gerçekten şaşırttı. Fakat ikili bir hareketle ilk durumuna ulaşmıştı ve bu yüzden ilkinden daha büyük bir sevinçle kavuştu İshak'a. İleri gidelim ve İshak'ın gerçekten kurban edildiğini varsayalım. İbrahim i-nanmıştı. Günün birinde öte diyarda kutsanaçağına inanmıyordu; o burada, bu dünyada esenlik bulacaktı. Tanrı ona yeni bir İshak verebilirdi. Kurban edilmiş olanı yaşama döndürebilirdi. Tüm insani hesaplaşmalar işlevini çoktan yitirdiği için o, saçma olana dayanarak inanmıştı. Hüzün insanın zihnini bulandırabilir, bu belli; ve olanlar yeterince hüznü; irade gücü diye birşey vardır ve yol ayrımına

o kadar yakın durur ki geride bir tuhaflık kalsa bile insanın aklını koruyabilir; bu da belli. Fakat bir insanın aklını ve bu yüzden aklın sim-sarı olduğu o fani bütünlüğü yitirmesi, sonra da saçmalığın inayetiyle aynı faniliğe varabilmesi ruhumu dehşete düşürüyor. Fakat bu nedenle, "böyle birşey düzcysiz birşeydir" demiyorum. Çünkü tam tersine, yegane harika budur. İnsanlar genellikle imanin ortaya koyduğunun bir sanat yapıtı olmadığını, bunun adi ve sıradan bir iş, sadece ebleh yaradılışlar için bir iş olduğu görüşündedirler. Oysa bu doğru olmaktan çok uzaktır. İmanın diyalektiği herşeyden daha zarif ve herşeyden fazla dik-kate değer olandır. İmanın diyalektiğinin taşıdığı yücelikten bir düşünce geliştirebilirim; ama daha öteye gidemem. Bir tramplenden beni sonsuza geçirecek bir atlayış yapabilirim. Vücudum tıpkı bir ip cambazının gibi daha çocukluğumda bükülmüş olduğundan bu atlayışı bir-iki-üç diye kolayca yaparım. Varoluş etrafında başımın üzerinde yürüyebilirim. Ama bir sonraki adımı atamam. Çünkü mucizevi olanı yapamam; yalnızca hayretle düşerim onun karşısında. Doğru, eğer İbrahim merkebinin sırtına ayağını attığı anda "Mademki İshak'ı yitirdim, o halde Moriah Dağı'nın uzun yolunu katedeceğime onu burada, evde de rahatlıkla kurban edebilirim" deseydi, o zaman İbrahim'e hiç gerek duymazdım. Oysa şimdi adının önünde yedi kez ve amelinin önünde yetmiş kez eğiliyorum. Böyle birşey yapmadı gerçekten. Onun İshak'a kavuşmaktan sevinç duyduğu, yürekten sevinç duyduğu gerçeğiyle kanıtlayabilirim ki, İbrahim'in fani olana ve onun sevincine zihnini toplamak için, buna hazırlanmak için zamana ihtiyacı yoktu. İbrahim böyle yapmamış olsaydı Tanrı'yı sevmiş olurdu ama inanmış olamazdı, Çünkü Tanrı'yı inanmadan seven kendini düşünür; Tanrı'yı inanarak seven Tanrı'yı düşünür.

Bu dorukta İbrahim durur. Gözden yitirdiği son basamak, mutlak teslimiyettir. O gerçekten de "öte" ye gider ve imana ulaşır. "Kesinlikle zamana gerek yoktur, zamanından önce hüzne düşmek, zahmete değmez" diye düşünen sefil ve kayıtsız tembellik, "Kimse başına ne geleceğini bilemez... belirsiz olasılıklar vardır yalnızca" diyen acınası umut — imanin tüm bu karikatürleri, yaşamının sefaletinden alınmış paylar, hisselerdir. Ve mutlak teslimiyet onları çoktan mutlak

zillate havale etmiştir.

İbrahim!; onu anlayamıyorum. Öğrenebileceğim hiçbir şey yok ondan; *şaşıрма* dışında. Eğer insanlar bu öykünün sonuçları üzerine düşünmekle inanca doğru sürüklenebilecekleri kuruntusuna kapılırlarsa, kendilerini aldatırlar ve imanın ilk hareketinin, mutlak teslimiyetin sonuçlarıyla Tanrı'yı dolandırmak isterler. Onlar, çelişkiden dünyevi bilgelik emerler. Belki birileri bunda başarılı da olur. Çünkü çağımız, imanla, onun suyu şaraba çeviren mucizesiyle yetinmek istemez; ileri gider; şarabı suya çevirir.

İmana varıp durmak daha hayırlı olmaz mıydı; ve herkesin daha ileri gitmek istemesi berbat değil midir? Onlar aşka erip durmazlarsa daha nereye gidebilirler? Dünyevi bilgelige, adi hesaplaşmalara, aldatılmışlığa, değersizliğe ve sefalet, insanı ilahi kökeninden şüphe ettirecek herşeye. İmanda durmaları daha hayırlı olmaz mıydı; ve imanda duran düşmesin diye ihtimam görmez miydi? İman hareketleri, saçmalığın inayetiyle durmaksızın yerine getirilmelidir. Bu yolla kişi fani olanı yitirmez, aksine her adımda kazanır onu. Kendi payıma, iman hareketlerini betimleyebilirim. Fakat onları yapamam. İnsan yüzme hareketlerini öğreneceği zaman, kendini tavandan sarkan bir can simidine asıp hareketleri yapabilir sırayla (bunları betimleyebiliriz, söz gelişi bir çemberi betimler gibi). Fakat bu durumda kişi yüzüyor olmaz. Aynı biçimde, iman hareketlerini de betimleyebilirim. Ne var ki suya atıldığında yüzmesine yüzerim, bu doğru (çünkü ben sahil kuşu değilim) ama başka hareketler yaparak, sonsuzluk hareketleri yaparak yüzerim. Oysa iman bunun tam tersini yapar: İman sonsuzluk hareketleri yapuktan sonra fanilik hareketleri yapar. Selam olsun bu hareketleri yapana! O harika olanı yapmaktadır ve ben ona hayran olmaktan yorulmayacağım — ister İbrahim olsun, ister İbrahim'in evindeki bir köle; ister felsefe profesörü olsun, ister bir hizmetçi kız. Ben yalnız yapılanlara bakarım. Ama baktıklarım da aldatılmama izin vermem — ne kendim ne de bir başkası tarafından. Mutlak teslimiyetin şövalyeleri kolayca tanınır. Onlar süzülerek ve güvenle yürürler. Oysa imanın mücevherini taşıyan diğerleri aldatıcı olma durumundadırlar. Çünkü onların dış görünüşü, şaşırtıcı ölçüde hem mutlak teslimiyetin hem de imanın tamamen hakir gördüğü Philistinizm'e¹⁰ benzer.

Samimiyetle itiraf ederim ki bir iman şövalyesi örneğine çalışmalarımda rastlamadım — her "ikinci adam"ın buna bir örnek olabileceğini inkar etmediğim halde. Birkaç yıldır bu konuyu hale - yola koymaya çalışıyorsam da herşey boşa gidiyor. İnsanlar dünyayı genellikle nehir- ler, dağlar, yeni yıldızlar, ender kuş türleri, tuhaf biçimli balıklar ve garip insan nesilleri görmek için dolaşırlar. Kendilerini varoluşun karşısında esneyen yabansı uyusukluğa kaptırırlar ve birşey gördüklerini sanırlar. Bu beni ilgilendirmez. Böyle bir adamın nerede bulunduğunu bilseydim "o"na yaya olarak bir hac cylerdim; çünkü bu harika beni kesinlikle ilgilendirir. Bir an için bile onu gözden kaçırmam. Hareketleri yapmanın yolunu nasıl bulduğunu görmek için onu seyredirim. Kendimi yaşamda güvenceye alınmış sayarım ve zamanımı ona bakmak ve gerekli talimi yapmak arasında bölerim; yani tüm zamanımı ona hayran olmakla geçiririm. Dediğim gibi böyle birine rastlamadım. Fakat böyle birini düşünebiliyorum. İşte burada! Haber verildi, onunla tanıştırıldım. Ve gözlerimi ona çevirdiğim anda onu kendimden itiyorum, kendimi geriye atıyorum, ellerimi birleştirip sıkıyorum ve bağırır gibi şunları söylüyorum: "Ulu Tanrım, o adam bu mu? Gerçekten bu mu? Neden? Bu adam tıpkı bir vergi toplayıcısı gibi!" Ne var ki bu adam o adamdır. Ve ona yaklaşıyorum — sonsuzluktan gelen, farklı, küçücük, görülebilir bir telegrafik haber var mı; ebediyetin fanilikten farkını ifşa edebilecek bir bakış, bir devinim, bir hüznün işareti, bir tebessüm var mı diye bakarak. Hayır yok! Ardında sonsuzluğun açıldığı bir çatlak olabilir mi diye vücudunu baştan aşağı gözden geçiriyorum. Yok! Boydan boya som gerçek. Peki ayakları yere mi basıyor? Evet, kuvvetle yere basıyor; tamamen faniliğe bağlı. Pazar öğleden sonraları Fresberg civarında dolaşan hiçbir şık giyimli kasabalı yere ondan daha sağlam basamaz. O tamamen dünyaya ait, hiçbir Philistin'in olmadığı kadar. İnsan, çehresinde sonsuzluk şövalyesini gördüğü bu mesafeli ve üstün yardıışın hiçbir şeyini keşfedemez.

Bu adam herşeyden tad alır ve insan ne zaman onu belli bir şeyin keyfini çıkarırken görse, bunu ısrarla ve sürekli yaptığını da görür - ki bu, ruhu böylesi hazlakrda yitmiş dünyevi insanın alametidir. İnsan

ona baktığında onun, muhasebeciliğin karmaşık usullerinde ruhunu yitirmiş bir katip olduğunu sanabilir. Pazar günleri tatil yapar. Kiliseye gider. Hiçbir ilahi bakış ya da sonsuzluk işareti onu ifşa etmez. İlahi okuyuşundaki sağlamlık ve dinçlik onun iyi bir nefese sahip olduğunun en belirgin kanıtıdır. Bilmeyen birinin onu cemaatin geri kalanından ayırd etmesi imkansızdır. Öğleden sonra ormana doğru yürüyüşe çıkar. Gördüğü herşeyden haz duyar; insan topluluklarından, yeni omnibüslerden, Boğaz'ın suyundan. Sahil Yolu'nda ona rastlayan biri onu dolaşmaya çıkmış bir esnaf sanabilir. Şair olmadığı için eğlenme şekli budur. Ve ben onda şairlere özgü ölçüsüzlüğü yakalamak için boşuna uğraştım. Akşama doğru evine gider. Ayakları upkı postacının ayakları gibi yorulmak bilmez. Yürürken karısının kendisi için özel olarak hazırladığı yemeği (sebzelerle süslü dana kellesi rostosu) düşünür. Eğer kafadar birine rastlarsa, onunla bu yemeğe dair — otel aşçısına yaraşır bir hevesle — söyleşmek için ta Doğu Kapısı'na kadar gidebilir. Olasıdır ki kendine mahsus bir meteliği bile yoktur; yine de tamamen ve kesinlikle inanır ki karısı ona bu leziz yemeği yapmıştır. Eğer hazırlamışsa, onu yerken görmek, üstün insanlar için kışkandırıcı, sıradan insanlar için ilham verici bir keşiftir. Çünkü onun iştahı Esau'nun iştahından da fazladır. Karısı yemeği hazırlamamışsa — gariptir ki bu onun için hiç de önemli değildir. Yolda bir inşaat alanından geçer ve bir adamla karşılaşır. Birkaç dakika konuşurlar. O göz açıp kapayıncaya kadar yeni bir bina diker. Bunu yapmak için gerekli tüm güçlere sahiptir yaradılışında. Yabancı, onun kesinlikle bir kapitalist olduğunu düşünerek ayrılırken, bizim hayran olunası şövalyemiz şöyle düşünür: "Evet, eğer paraya ihtiyaç varsa, bunu sağlayabileceğimi söylerim". Açık bir penceresinin önünde oturur ve dışarıyı kıyısında yaşadığı meydana seyrederek olup biten herşeyle ilgilidir, kaldırım taşının altına kaçan bir fareyle, çocukların oyunuyla ve onaltı yaşındaki bir kızın ilgisizliğiyle. Yine de bir dahi değildir. Onda dahilere özgü ölçüsüzlüğü boşuna aradım. Akşam vakti çubuğunu tütürürken ona bakan biri, onun alacakaranlıkta yeşeren otlar gibi yaşayan bir bakkal olduğunu yemin edebilir. Tasasız ve gelişigüzel yaşar. Yine de en makbul vakitleri en makul fiyatlara kapatar. Çünkü o cüzi olanı yapmaz — saçmalığın inaycı ile yapuklarının dışında. Ve bu adam her an sonsuz-

luk hareketleri yapar. Doğrusu, buna kızmaya başlayabilirim — eğer başka bir sebepten değilse kıskançlıktan. Mutlak teslimiyeti ile o, yaşamın engin hüznünün kabını kurutmuştur. Sonsuzluğun saadeti bilirdi. Dünyada sahip olduğu en değerli şeylerden feragat etmesinin acısını hisseder. Ve fani olandan, ondan daha yükseğini bilmeyen birisi kadar iyi tad alır. Çünkü onun fanilikteki devamlılığı, talim - terbiye sırasından çıkmış bir yılgınlık ve ödlek yüreklilik izi taşımaz. Ve o, fani yaşam en emin şeymiş gibi, güven duyar. Ve onun sergilediği dünyevi biçimin tamamı, saçmalığın inayetiyle oluşmuş yeni bir yaratımdır. Sürekli sonsuzluk hareketleri yapar. Fakat bu hareketleri öyle doğru öyle yerli yerinde yapar ki, faniliği hep ele geçirir ve insana başka birşey düşündürecek saniye bile bırakmaz. Bir dansçı için en zor işin bir sıçrayışta — hareketi yaptıktan sonra onu korumak için bir saniye bile geçirmeyecek şekilde - duruşunu alması olduğunu düşünülür. Ama o sıçrayışı sırasında duruşunu almıştır bile. Belki de hiçbir dansçı bunu yapamaz—ki şövalyenin yaptığı budur. İnsanların çoğu, dünyevi hüznü ve sevinci yaşarlar sıkıntıyla. Onlar sıra üzerinde oturup dansa katılmayanlardır. Sonsuzluk şövalyeleri dansçılardır ve yükseltilere hakimdirler. Onlar hareketleri yukarı doğru yaparlar ve tekrar aşağıya düşerler. Bu bile düzeysiz bir eğlence değildir. Seyirlik bir beceriksizlik de değildir. Fakat aşağıya düştükleri zamanlarda duruşlarını ilk anda koruyamazlar; bir an sendelerler. Ve bu sendeleme gösterir ki onlar, ne olursa olsun, bu dünyaya yabancıdırlar. Bu sahip oldukları sanata oranla az ya da çok ama çarpıcı ölçüde belirgindir. Ama en sanatkarane şövalyeler bile bu sendelemeyi tamamen gizleyemez. İnsanın onlara yukarıda, havadayken bakmasına gerek yoktur. Yere dokundukları anda tanınırlar. Fakat bu şekilde yere düşmek (ki aynı anda kişi yaşamının sıçrayışını yürüyüşe dönüştürmek için ayağa kalkıyor ve adım atıyor gibi görünür) yüce olanı yerde ifade etmektir, bunu da ancak iman şövalyeleri yapabilir, ve bu yegane mucizedir.

Fakat mucize aldatıcı olabileceği için ben hareketleri onların gerçeklikle ilişkisini göstermeye yarayacak somut bir örneklerle açıklayacağım. Çünkü herşey bunun etrafında dönmektedir: Genç bir köylü bir prensese aşiktir.^A Ve yaşamının gerçek anlamı bu aşiktir. Ve

vaziyet öyledir ki aşkının gerçekleşmesi, idcalden gerçekliğe dönüşmesi imkansızdır. Değersizliğin köleleri, hayat bataklığının kurbağaları kaçınılmaz olarak bağıırır: "Böyle bir aşk aptalcadır. Zengin biracının dul bıraktığı karısı, iyi ve saygıdeğer biri olarak, daha uygun bir eşür". Bırakalım onlar bataklıkta vıraklasınlar rahatsız olmadan. Mutlak teslimiyet şövalyesi için durum böyle değildir. O, aşkından vazgeçmez; dünyanın şanı için değil. Hiç de aptal değildir. Önce bu aşkın onun yaşamının gerçek anlamı olduğundan emin olması gerekir. Ve ruhu, en cüzi şeyi bile bir mest oluşa harcamayacak denli sağlıklı, onurludur. Ödlele değildir. Aşkın en gizli sırlarına, en saklı düşüncelerine sızmasından, bilincindeki bağların sayısız kıvrımlarına karışıp dolanmasından korkmaz. Eğer bu aşk mutsuz bir aşka dönüşürse, kendini aşkından uzaklaşacak şekilde yıpratmak elinden gelmez. Aşkın her hücreğinde yanıp sızlamasından sevinç duyar ve kendinden geçtiğini hisseder. Ve ruhu, zehirli kadchi kurutan ve bu sıvının nasıl da kanının her damlasına sızdığını hisseden adamın ruhu kadar vakur ve azizdir — Çünkü bu an, yaşam ve ölümdür.^B

Ve o, aşkı bütünüyle içine çektiği ve aşkın içine gömüldüğü zaman, her şeyi denemek ve göze almak cesaretinden yoksun değildir. Yaşam durumunu dikkatle gözden geçirir. Her emrine uyan evcil güvercinlere benzer çevik düşüncelerini çağırır. Onları eliyle kışkışlar ve onlar tüm yönlele dağılırcasına fırlarlar. Fakat, tüm hüüzün habercileri gibi, geri döndüklerinde ve ona bu aşkın bir imkansızlık olduğunu bildirdiklerinde, sessizleşir, onları azleder, tek başına kalır ve hareketleri yapar. Eğer söylediklerimin bir değeri varsa, hareketin *normal olarak* yerine gelmesi zorunludur. Böylelikle, şövalye ilk önce yaşamın tüm içeriği ve, bir tek dilekte, gerçeğin tüm anlamı üzerine yoğunlaşabilecek güce kavuşacaktır. Eğer kişi bu yoğunlaşmadan, bu keskinlikten yoksun kalırsa, eğer ruhu daha başlangıçta çeşitlilikler içinde dağılırsa asla hareketleri yapma noktasına gelemez. Birinin kaybettiğini kazanmak için parasını her türden tahvile yatan bir kapitalist gibi yaşamın açıkğöz bir tüccarı olur. Kısaca, bir şövalye olmaz. Sonra, bir bilinçlilik eylemindeki düşünce işlemlerinin tüm sonuçları üzerine yoğunlaşabilecek güce kavuşacaktır. Eğer bu yoğunluktan yok-

sun kalırsa, eğer ruhu daha başlangıçta çeşitlilikler içinde dağılırsa, asla hareketleri yapacak zaman bulamaz. Ayak işlerine koşuşturur durmaksızın. Asla ebediyete dahil olamaz. Çünkü, ebediyete en yakın olduğu anda bile unuttuğu bir şey için geri dönmesi gerektiğini keşfeder birdenbire. Düşünür ki ebediyete geçmek bir sonraki anda da mümkündür. Ve bu da tamamen doğrudur. Ne var ki, kişi böylesi düşüncelerle asla hareketleri yapma noktasına ulaşamaz; kendi çırpınılarıyla gittikçe daha fazla çamura batar sadece.

Ve şövalye hareketi yapar. Fakat hangi hareketi? Her şeyi unutacak mıdır? (Çünkü burda da gerçekten bir tür yoğunlaşma vardır.) Hayır, şövalye kendini yalanlamaz. Kişinin, yaşamının tüm içeriğini unutup hala aynı kişi olarak kalması bir paradokstur. Şövalye başka bir kişi olmak için heves duymaz. Ne de herhangi bir anlamda dikkate almaz bunu. Sadece zayıf yaratılışlar kendilerini unuttur ve yeni bir şey haline gelirler. Bu yüzden kelebek önceleri bir tırtıl olduğunu tamamen unuttur. Belki bir kelebek olduğunu da öylesine unuttur ki bir balık oluverir. Engin yaratılışlar asla kendilerini unutmazlar ve asla olduklarından başka bir şey haline gelmezler. Böylece, şövalye her şeyi anımsar. Fakat bu anımsama acının ta kendisidir. Ve mutlak teslimiyetle o varoluş ile uzlaşır. Prensesin aşkı, onun için ilahi bir aşkın ifadesine dönüşür. Dinsel bir nitelik atfedilmiş olan şey, onu aşkından kesinlikle mahrum etmiş olan Ebedi Varlık'a duyulan aşk suretine girer. Gelgör ki, aşkın ebediyet suretindeki geçerliğinin ebedi bilinçliliğiyle, yeniden uzlaşır onunla. Ve bunu ondan hiçbir gerçeklik çekip alamaz. Şaşkınlık ve genç insanlar, bir insan için mümkün olan herşey hakkında gevezelik ederler. Bu ise, büyük bir hatadır. Ruh aleminin bakarsak her şey mümkündür. Ancak, fani dünyada mümkün olmayan çok şey vardır. Ne var ki şövalye bu imkansızlığı *ruhsal olarak ifade ederek* mümkün kılar. Fakat bunu iddiasından seragat ile ifade eder. Onu gerçekliğin dışına taşıyacak olan ama imkansızlık nedeniyle harap olmuş bu arzu, içeri bükülmüştür artık. Fakat bu yüzden ne yitirilmiş ne de unutulmuştur. Bazı anlarda içindeki arzunun çapraşık duygusudur hatıraları canlandıran, bazı anlarda ise kendisidir. Çünkü o, yaşamın tüm anlamının bir anlık fani bir fikir olmasını dilemekten gurur duyar.

Aşkı taze tutar ve onunla birlikte büyür, yıllar boyunca ve güzellik içinde. Öte yandan, aşkın daha da büyümesi için faniliğin arabulucuna gereksinimi yoktur. Hareketi yaptığı andan itibaren prenses onun için yitiktir. Sevgilinin görüntüsü karşısında sinirlerinin arzulu titreyişlerine ihtiyacı yoktur. Ne de sevgilisinden geçici anlarda sürekli ayrılmaya gerek duymaz. Çünkü o, onu ebedi anlamda anımsar. Ve çok iyi bilir ki, aşıklar, sevgililerini yeniden gördüklerinde eğilenler, son kez elveda demek için böylesine eğilmekte haklıdırlar. Bunun son kez olduğunu düşünmekte haklıdırlar. Çünkü bir sonraki anda birbirlerini unutuverirler. O, şu derin gizi kavramıştır: kişi bir başkasını severken de kendine yetmelidir. Artık prensesin yaptıklarından fani bir pay çıkarmaz. Ve bu, onun hareketi ebediyen yaptığıının kesin kanıtıdır. Bu durumda insan, belirli bir kişinin hareketinin doğru mu yoksa uydurma mı olduğunu görme fırsatını yakalayabilir.

Hareketi yaptığına inanan biri vardı. Ama işe bak! zaman geçti, prenses başka birşey yaptı, evlendi - diyelim ki bir prensle - o zaman ruhu teslimiyetin esnekliğini yitirdi. Böylece, hareketi hakkıyla yapmadığını anladı. Çünkü teslimiyet hareketini ebediyen yapan kişi kendine yeterlidir. Şövalye, teslimiyetini feshetmez. Aşkı ilk andaki tazeliğiyle korur. Kendisinden uzaklaşmasına izin vermez. Çünkü o, hareketleri ebediyen yapar. Prensесin yaptıkları onu rahatsız etmez. Bundan yalnızca, eylemlerinin kanunlarını başka insanlarda bulan, eylemlerinin öncüllerini kendilerinin dışında bulan zayıf yaradılışlılar rahatsızlık duyar. Öte yandan, eğer prenses onunla hemfikir ise, ortaya güzel bir sonuç çıkar. Prensес kendisini şövalyelik örgütüne sunar. Kişi bu örgüte oylamayla kabul edilmez. Kendisini şövalyelik örgütüne sunma cesaretini gösteren herkes örgütün bir üyesidir. Şövalyelik örgütü ölümsüzlüğünü, kadınlar ve erkekler arasında ayrım yapmamasıyla kanıtlar.

Ve ikisi aşkalarını taze ve sağlıklı tutarlar. Prensес acılarının üstesinden de gelmiştir aynı zamanda; türküde söylendiği gibi "her gece efendisinin yanında" yatmamasına karşın. Ve ikisi sonsuza dek birbirleriyle, iyi zamanlımış bir "harmonia praestabilita" [önceden saptanmış uyum] ile, anlaşma içinde kalırlar. Böylece, eğer bu aşka kendi

ifadesini bulduracak o an gelirse - ki o an onları fani anlamda ilgilen-dirmeyecektir , (çünkü o durumda yaşlanırlar), o zaman aslen birleşmiş olmaları halinde başlayacakları noktadan başlayabilecek durumda olurlar. Bunu anlayan, ister kadın olsun ister erkek, asla aldatılmaz. Çünkü yalnızca zayıf yaratılışlar kendilerinin aldatıldığını düşünürler. Çok gururlu olmayan hiçbir kadın nasıl seveceğini bilmez. Fakat çok gururluysa, o zaman dünyanın tüm marifeti ve kurnazlığı bile onu aldatamaz.

Ebedi teslimiyette barış ve dinginlik vardır. Onu dileyen ve kendini hâkir görerek alçaltmayan herkes (bu alçaltına gururlu olmaktan çok daha korkunçtur), acısında varoluşla uzalaşacağı bu hareketi talim edebilir. Ebedi teslimiyet, o eski *fabl*'de¹¹ öyküsünü okuduğumuz gömlektir. İplik gözyaşları içinde eğirildi, kumaş gözyaşlarıyla ağartıldı, gömlek gözyaşlarıyla dikildi. Fakat bu haliyle demir ve çelikten daha iyi bir koruyucu oldu. Bu *fabl*'deki kusur şudur: üçüncü bir kişi de bu gömleği dikebilirdi. Ve yaşamdaki giz şudur: herkes kendisi için dikmelidir. Ve hayret edilecek şey şudur: bir erkek de tıpkı bir kadın kadar iyi dikebilir. Ebedi teslimiyette barış, dinginlik ve hüznün içinde rahatlık vardır — hareket gereğince yapıldıysa. Eğer çeşitli yanlış anlamaları, akıl almaz tavırları, kendi kısa talimlerimde karşılaştığım aldatıcı hareketleri irdelleyecek olsaydım, kapsamlı bir kitap yazmak zor olmazdı benim için. İnsanlar ruhlara pek az inanırlar. Ne var ki hareketi yapmak ruha bağlıdır. Bu, hareketin, "dura necessitas"ın [dehşetli zorunluluğun] tek yanlı bir sonucu olup olmadığına bağlıdır. Ve bu böyleyse, her zaman en şüpheli olan, hareketin gereğince yapılıp yapılmadığıdır. Kişi bununla soğuk, verimsiz gerçekliliğin kaçınılmazlığını ima ediyorsa, bununla hiçkimsenin gerçekten ölmeden ölümü hissedemeyeceğini onaylıyor demektir; bu da bana kaba materyalizm olarak görünüyor. Bununla birlikte, zamanımızda insanlar saf hareketler yapmak konusunda pek az kaygılıdırlar. Dans öğrenmeye başlamış biri, "yüzyıllardır insanlar, kuşaklar boyunca, duruşları öğrenmekte; bundan yararlanıp doğrudan doğruya Fransızdanlarından başlamanın tam zamanıdır" diyecek olursa, insanlar buna güler. Ama ruhlar dünyasında bunu fazlasıyla geçerli bulurlar. Eğitim

nedir? Sanıyorum ki eğitim kişinin *kendisine* yetişmesi için izlemesi gereken programdır ve bu programı izlemeyen, en aydınlık çağda doğmuş olmaktan bile pek az yarar görür. Ebedi teslimiyet, imandan önceki son basamaktır. Öyle ki bu hareketi yapmayanın imanı yok demektir. Çünkü ancak ebedi teslimiyette, kendi ebedi geçerliliğine göre, kendime karşı temize çıkarım ve ancak o zaman imanın inayetiyle varoluşu kavramanın sözü edilebilir.

Şimdi, bırakalım iman şövalyesi çizdiğimiz rolde görülsün. O, tıpkı diğer şövalye gibi, tamamen aynı hareketleri yapar. Yaşamının anlamı olan aşkı ebediyen talep eder. Acıyla uzlaşır. Ve o zaman *harika* belirir. Hepsinden daha mükemmel bir hareket daha yapar. Çünkü der ki: "Ne olursa olsun, saçmalığın kudretiyle prensese kavuşacağıma inanıyorum; O'nun sebebiyledir ki Tanrı ile her şey mümkündür." Saçma olan, anlamanın asıl kapsamı içinden ayrıştırılabilecek öğelerden biri değildir. Saçma olan, umulmayan, beklenmeyen, öngörülmeyle özdeş değildir. Şövalye teslimiyet eylemini gerçekleştirdiği anda imkansızlığa inanmıştır. Bu sonuca anlama ile ulaşmıştır ve bunu düşünecek yeterli gücü vardır. Öte yandan bu, ebedi anlamda ondan seragat etmekle mümkündür. Ama bu şekilde elde etme aynı zamanda bir vazgeçmedir. Ve bunda anlaşılmayacak bir *saçmalık* yoktur. Anlama, sallantıda olan fani dünyada bunun bir imkansızlık olduğunu ve öylece kaldığını onaylama doğrultusunda devam eder. Bunun böyle olduğu, iman şövalyesi için son derece açıktır. O halde, onu kurtaracak tek şey saçmalaktır ve o bunu iman yoluyla kavrar. Böylece imkansızlığı kabul eder ve tam o anda saçmalığa inanır. Çünkü imkansızlığı ruhunun tüm tukusuyla ve tüm kalbiyle kabul etmediği sürece, imanı olduğunu düşünmek isteyecek ve kendisini aldatacaktır. Fakat ebedi teslimiyete bile ulaşmadığı için, bu kanıt dayanaktan yoksun kalacaktır.

O halde iman estetik bir duygu değil çok daha yüksek bir şeydir. Çünkü öncesinde teslimiyet gerektirir. İman, kalbin acil bir güdüsü değil yaşamın ve varoluşun paradoksudur. Bu yüzden genç bir kız tüm zorluklara rağmen arzusunun yerine geleceğinden eminse bu, imanının güveni değildir; Hristiyan ebeveynlerce büyütülmüş ve tüm bir yıl ra-

hip tarafından eğitilmiş olsa bile. O, kendi çocuksu saflık ve masumluluğuyla, inanmıştır. Ve bu inanç yaradılışını yüceltir ve ona doğaüstü bir büyüklük tebliğ eder. Böylece o, bir büyücü gibi, varoluşun fani güçlerini çağırır ve en sert kayaları ağılatır. Bir yandan da telaşla upkı Herod'a koşabileceği gibi Pilate'ye de koşabilir ve tüm dünyayı gözyaşlarıyla hareket ettirir. İnancı oldukça sevimlidir ve insan ondan çok şey öğrenebilir. Fakat bir şey varki ondan öğrenilemez; insan, *harekeleri* öğrenemez ondan. Çünkü onun inancı teslimiyetin acısında imkansızlıkla yüzleşecek cesareti gösteremez.

O halde, teslimiyetin ebedi hareketini yapmanın güç, kuvvet ve özgürlük gerektirdiğini görebilirim. Bunun gerçekleştirilebilir olduğunu da görebilirim. Fakat ikinci adım beni hayrete düşürüyor, başımı döndürüyor. Çünkü teslimiyet hareketini yaptıktan sonra saçmalığın inayetiyle her şeyi ele geçirmek, arzuyu gerçek ve azalmamış kılmak — ki bu insan gücünün ötesindedir — bir mucizedir. Fakat şunu görebilirim ki genç kızın inancı, iman, *imkansızlığı* sezmiş olmasına aldırmaksızın gösterdiği kesin metanet karşısında, sadece bir münasebetsizliktir. Ne zaman bu hareketi kaleme alsam sersemliyorum. Onu, mutlak olarak takdir ettiğim anda müthiş bir dehşet sarıyor ruhumu. — Tanrı'ya meydan okumak ne ola ki? Bu hareket iman hareketidir ve felsefenin, kavramları bulandırmak için, imanı olduğuna dair bizi inandırmaya çalışmasına ve teolojinin imanı kelepirci fiyata satmasına karşın, böylece kalır.

Teslimiyet eylemi için imana gerek yoktur. Çünkü teslimiyetle kazandığım, kendi ebedi bilinçliliğimdir. Ve bu tamamen felsefi bir harekettir; gerekiyorsa bunu yapabileceğimi ve bunu yapmak için talim edebileceğimi söylerim çekinmeden. Ne zaman bir fanilik beni hükmü altına alsın, hareketi yapmaya dek kendime eziyet ederim. Çünkü benim ebedi bilinçliliğim Tanrı'ya olan aşkımdır ve bu benim için herşeyin üstündedir. Teslimiyet eylemi için imana gerek yoktur; fakat benim ebedi bilinçliliğimi açacak en küçük şeyi ele geçirme durumunda imana gerek vardır; çünkü bu paradoks durumudur. Hareketler sık sık karmakarışık hale gelir; çünkü denir ki kişinin herşeyi talep etmekten vazgeçmesi için imana ihtiyacı vardır. Bundan daha garip bir şey de

duyulabilir: kişi imanını yitirişine matem tutarken ve neresinde olduğunu görmek için teraziye bakarken görür ki yalnızca teslimiyet hareketi yapması gereken noktaya ulaşmıştır. Teslimiyet halinde herşeyden feragat eder, ilişkimi keserim, Bu hareketi kendi başıma yaparım. Ve bunu yapmıyorsam,  d k ve kadınsı olduğum, hevesli olmadığım ve her insanın üzerine atfedilmiş olan mağrur asaletin yani Roma İmparatorluğu'nun Censor General'i [Genel Gözetleyici] olmaksan çok daha onurlu olan kendi başının memuru olmanın değerini anlamadığım içindir. Bu hareketi kendi başıma yaparım ve Ebedi Varlık'a aşkımla uyuşma içinde olan ebedi bilin liliğimdeki kendimi kazanırım.

İman sayesinde hiçbir şeyden feragat etmem, tam tersine, her şeye sahip olurum;  pkı "biber tohumu kadar imanı olan, dağları yerinden oynatabilir" sözünde belirtildiği gibi. Ebedi olanı ele geçirmek üzere geçici olan herşeyden feragat etmek için has bir insan  cesaret gerekir. Ben bunu ele geçiririm ama tüm sonsuzluğa karşı ondan feragat edemem; ve bu, bir i -çelişkidir. Fakat çelişkili ve h rmetkar bir cesaret, saçmalığın inayetiyle, geçici olanı tamamen kavramak için gereklidir; bu da imanın cesaretidir. İbrahim İşhak'a olan talebinden iman yüzünden feragat etmedi; onu imanı sayesinde kazandı. şu zengin genç adam, teslimiyetin inayetiyle tüm varlığını dağıtmalıydı. Fakat bunu yapığında iman şövalyesi ona şöyle demeliydi: "Saçmalığın inayetiyle, kuruşuna kadar herşeyi geri alacaksın. Buna inanamıyor musun?" Ve bu konuşma hiç bir şekilde sözü edilen genç adamlarla ilgisiz kalmamalıydı. Çünkü, usandığı için mallarını dağıtmış olduğundan, teslimiyeti çok ta övünülecek bir şey değildi.

Bu durumda, altüst olan herşey geçici olana dairdir. Kendi gücümle herşeyden feragat edebilir ve acıda huzur ve dinginlik bulabilirim. Herşeye dayanabilirim. Ölümden daha korkunç olan o deşşetlerin kralı delilik, gözlerimin önüne soytarılığın tüm giysilerini serecek olsa ve onun bir bakışıyla onları benim giyinmem gerektiğini anlasam bile ruhumu koruyabilirim — eğer Tanrı'ya olan aşkımla beni fethetmesi gereği dünyevi mutluluğumdan daha fazla ise.

İnsan her iyi armağanın geldiği o semaya yönelmiş bir bakışa tüm

ruhunu verebilir son anda. Ve bu bakış hem kendisi için hem de - herşeye rağmen aşkına sadık kalmış olmasının bir işareti olarak aradığı — O'nun için anlaşılır olacaktır. Ve sakince soytarı kılığını giyecektir. Ruhunda bu romantik hevesi barındırmayan, ister bir krallık ister değersiz bir gümüş parçası karşılığında olsun, ruhunu satmış demektir. Kendi gücümle faniliğe ait şeylerin en cüzi olanını bile ele geçiremem. Çünkü gücümü daima herşeyden feragat etmek için harcarım. Ama kendi gücümle prensesden vazgeçebilirim ve halimden şikayetçi olmam. Acımda sevinç ve dinginlik bulurum. Ve kendi gücümle prensese tekrar kavuşurum; çünkü tüm gücümü vazgeçmek için sarfederim. Fakat imanla — der o harika şövalye — imanla, saçmalığın inayetiyle, ona kavuşurum. O halde bu hareket, yapamayacağım birşeydir. Hareketi yapmaya başlar başlamaz herşey sersemcesine dönmeye başlar ve ben teslimiyetin acısına süzülürüm. Varoluşa yüzebilirim, fakat bu esrarlı süzülüş için çok ağırım. Bu biçimde varolmak benim varoluşa muhalefetimin en güzel ve onunla mutlak uyumlu olan bir ifadesidir ve yapamayacağım bir şeydir. Ama yine de prensese kavuşmak, her fırsatta söylediğim gibi, muhteşem olsa gerek. Ve bunu söylemeyen teslimiyet şövalyesi bir hilekardır. Birisine değil, sadece arzuya sahipti ve arzusunun taze tutmadı acısıyla. Belki biri vardı da arzusunun artık adına yaraşır biçimde kuvvetli olmadığını, acının kancasının körlendiğini düşünüyordu. Fakat böyle bir adamda şövalyelikten eser yoktur. Böylesi düşüncelerin işgaline yakalanan hür doğmuş bir ruh, kendini kötüler ve herşeye yeniden başlar. Herşeyden önce ruhunun, ruhu tarafından aldatılmasına izin vermez. Ve prensese kavuşmak muhteşem olsa gerek ki iman şövalyesi yegane mutlu kişidir ve faniliğin veliahtıdır. Oysa teslimiyet şövalyesi bir acemi ve yabancıdır. Böylece prensese kavuşmak, onunla her gün sevinçli ve mutlu yaşamak (teslimiyet şövalyesinin de prensese kavuşması olasıdır; fakat ruhu gelecekteki mutluluklarının imkansızlığını sezmiştir), her an saçmalığın inayetiyle sevinçli ve mutlu yaşamak, kılıcın her an sevgilinin başı üzerinde sallandığını görmek ve teslimiyetin acısında dinginlik değil saçmalığın inayetinde sevinç bulmak — işte bu harikadır. Bunu yapan muhteşemdir, yegane muhteşem insandır. Bunun düşüncesi, büyüklüğü takdir etmede hiçbir zaman cimri olmamış ruhuma can veriyor.

Benim kuşağımdan olupta imanda durmayan her kişi, eğer kışlasında fırtınalı bir gecede bir barut deposunun önünde silahı dolu olarak duran bir askerin garip düşüncelere dalacağını söylüyorsa, yaşamın dehşetini ve Daub'un¹² ne anlama geldiğini anlamıştır; imanda durmayan her kişi, ruhunda arzusun imkansızlık olduğunu kavrayacak güce ulaşır ve ardından kendisine, bu düşünceyle başbaşa kalmak için zaman tanır; imanda durmayan her kişi acıya razı olmuş ve acıyla uzlaşmıştır; imanda durmayan her kişi (eğer tüm vazgeçişleri bitirmemişse, başını imanla derde sokmasına gerek yoktur) bir sonraki adımda mucizevi olanı yapmıştır, saçmalığın inayetiyle tüm varoluşu kavramıştır... eğer böyle ise... benim yazdıklarım, çağdaşlarımın — onların en mütevazı olanlarından ve sadece teslimiyet hareketini yapabilecek biri tarafından yazılmış — en yüce methiyesidir. Fakat neden imanda durmazlar? Neden kişi insanların imana sahip olduklarını onaylamaktan utandıklarını iştir? Bunu anlayamıyorum. Eğer ben bu hareketi yapabilmenin bir yolunu bulabilirsem, dört atlı bir arabayla geleceğe doğru yol alırım.

Yaşamda gözlemlediğim (sözlcrimle değil eylemlerimle mahkum ettiğim) Philistinizm'in gerçekten görüldüğü gibi olmadığı doğru ise — bu bir mucize midir? Böyle kabul edilebilir çünkü iman kahramanı ona şaşırtıcı ölçüde benzer. Bu iman kahramanı alaycı ya da şakacı değil fakat çok daha mağrurdur. Çağımızda alay ve şakaya dair çok şey söylendi. Özellikle de bu hünerleri becerme yeteneği olmayan fakat yinede herşeyi açıklamayı bilen insanlar tarafından. Alay ve şaka tutkularından tamamen bihaber değilim. Onlara dair Almanca'da ve Almanca - Danca özetlerinde bulunanlardan biraz daha fazlasını biliyorum. Bu nedenle de biliyorum ki bu tutkular iman tutkusundan esaslı ölçüde farklıdır. Alay ve şaka kendi kusurlarını da gösterirler ve bu yüzden mutlak teslimiyetin alanı içindedirler. Onların esnekliği, tek olanın gerçeklikle ölçülemez oluşundan ileri gelir.

Son hareketi, imanın paradoks hareketini yapamam (ister bir görev olsun ister başka bir şey), bunu yapabilseydim büyük bir sevinçle yapacağımı bildiğim halde yapamam. Bunu iddia etmeye hakkı olsun yada olmasın bu, insanın kendisine bırakılmalıdır. Dostça bir

uzlaşmaya sadık kalsın ya da kalmasın bu, onunla imanın nesnesi olan Ebedi Varlık arasındadır. Herkesin yapabileceği şey, ebedi teslimiyet hareketidir. Ve kendi adıma, bunu yapamayacağına kendisini inandırmak isteyen herkesi ödlele olarak adlandırmaktan çekinmem. İmanın varlığında, bu başka bir kılığa girer. Kimsenin hakkı olmayan şey, başkalarının imanını düzeysiz bir şey ya da iman etmenin kolay bir şey olduğuna inandırmaktır. Oysa ki iman en büyük ve en zor olandır.

İnsanlar İbrahim'in öyküsünü başka biçimde yorumlarlar. Tanrı'nın İshak'ı ona tekrar ihsan etmesindeki keremini yüceltirler — tüm olup biten bir sınamaydı. *Bir sinama* — bu söz çok ya da az şey söyleyebilir ve söylendiği anda her şey biter. İnsan kanatlı bir atabir, aynı anda Moria Dağı'nda olur, aynı anda koçu görür; İbrahim'in yalnızca merkebe bindiğini, merkebin yavaş yol aldığını yolculuğunun üç gün sürdüğünü, odunu yarmak, İshak'ı bağlamak ve bıçağı bilemek için zamana ihtiyacı olduğunu unuttur.

Ve yine de İbrahim'i yüceltirler. Söylevi verecek olan, vaazdan önce bir çeyrek saat kestirebilir rahatlıkla. Dinleyenler de söylev sırasında bir şekerleme yapabilir. Hiçbir taraftan en küçük bir sorun çıkmaksızın, herşey yolunda gider. Fakat orada uykusuzluktan muzdarip biri vardı belki de ve evine gidip bir köşeye çöküp düşündü: "Tüm olup biten sadece bir an meselesi; eğer bir dakika beklersen koçu görürsün ve sinama biter." Eğer hatip onu bu halde görseydi, ona tüm vakarıyla karşı durur ve şunları söylerdi: "Sefil adam, ruhunun böyle bir çılgınlığa gömülmesine izin veremezsin. Mucize bekleme! Tüm yaşam bir sınamadır." Hatip, sözlerine taşkınlıkla devam ettikçe daha da heyecanlanır, kendisinden daha da memnun olurdu. Ve İbrahim hakkında konuştuğu zaman beynine kan doluşmadığını farketmiş olduğu halde şimdi damarlarının altında nasıl şiştiğini hissederci. Eğer günahkar, sakince ve ağırbaşlılıkla "Ama siz geçen pazar bunun [babanın oğlu kurbanı] üzerine vaaz verdiniz", diye cevap verseydi, belki de upkı dilini tutamadığı gibi nefesini de tüketirdi.

O halde ya İbrahim'i unuışa terkedelim ya da İbrahim'in yaşamının değerini oluşturan o müthiş paradokstan dehşete düşmeyi öğrenelim. Böylelikle anlayabiliriz ki, imanı olduğu sürece, çağımız ve tüm çağlar

sevinçli olabilir. Eğer İbrahim bir hiçlik, bir gölge, bir eğlence gösterisi değilse, hata günahkarın aynı şeyi yapmak istemesinde değildir. Mescle, bu adamın çağrışı alıp almadığına ve böyle bir sınavı göze alacak cesareti olup olmadığına karar verebilmesi için İbrahim'in yaptığıнын büyüklüğünü takdir edebilmesidir. Hatibin davranışındaki gülünç çelişki, İbrahim'i değersiz bir şeye indirgemesi ama yine de diğerlerine yanı şekilde davranmalarını öğütlemesidir.

O halde insan İbrahim hakkında konuşmaya cüret etmemeli midir? Bence buna cüret etmelidir. Onun hakkında konuşacak olsaydım, önce onun bu sınamadaki acısını betimledim. Bunu yapmak için bir babanın ızdıraplarında tüm dehşeti, yılgıyı ve işkenceyi damıttırdım. Böylece, İbrahim'in çektiği acıyı tarif edebilirim —onun tüm o süre boyunca i-nanmış olduğuna dayanarak. Dinleyicilere yolculuğun üç tam ve bir yarım gün sürdüğünü hatırlatırdım. Dinleyin, bu üç buçuk gün benimle İbrahim arasındaki birkaç bin yıldan çok ama çok daha uzundur. Sonra onlara, herkesin böyle bir işi üstlenmeden sessizce dönmeye kalkışabileceğini ve her an nedamet getirerek geri dönebileceğini hatırlatırdım. Eğer birisi bunu yaparsa hiçbir kaygı hissetmezdim. Ne de insanlarda İbrahim gibi sınanma eğilimi uyandırmaktan korkmazdım. Fakat insan İbrahim'in ucuz bir kopyasını satışa çıkarır ve yine de herkese İbrahim gibi yapmayı öğütlerse — işte bu gülünçtür.

Şimdi niyetim İbrahim'in öyküsünden, içinde barındırdığı diyalektik sonuçları çıkarıp sermek ve bunları problemata biçiminde ifade etmek — imanın ne müthiş bir paradoks olduğunun görülmesi için. Öyle bir paradoks ki bir cinayeti Tanrı'yı memnun kılan kutsal bir eyleme dönüştürebiliyor. Öyle bir paradoks ki ishak'ı İbrahim'e geri veriyor. Öyle bir paradoks ki hiç bir düşünce onu alt edemiyor. Çünkü iman başlağı yer, düşünmenin terkettiğı yerdir.

PROBLEM I

ETİK OLANIN TELEOLOJİK OLARAK ASKIYA ALINMASI SÖZ KONUSU MUDUR?

Etik olan, bu sıfatla, evrensel olandır ve evrensel olması nedeniyle herkes için geçerlidir. Başka bir deyişle, her an geçerlidir. Her yerde hazır ve nazır olduğu için dayanağı kendisidir. Kendi ereği [telos] olan kendisi olmaksızın hiçbirşeydir. Dışındaki herşey için, kendisi erek'tir. Bu, etik olanla birleştiğinde artık daha ileri gidemez. Doğrudan doğruya fiziksel ve ruhsal olarak ele alındığında tükel birey, amacını evrensel olanda barındıran bireydir. Ve görevi kendisini durmaksızın evrensel olanda ifade etmek, evrensel olmak için tikelliğini feshetmektir. Birey kendisini evrensel olanın karşısına, tükel olarak öne sürdüğü anda günah işler. Ve ancak bunu kabul ederek evrensel olanla yeniden uzlaşabilir. Birey evrensel olana dahil olduktan sonra kendisini tükel olarak öne sürme dürtüsünü hissederse, meydan okuyor demektir. Sadece, pişmanlıkla evrensel olanın içine kendini bırakarak belini doğrultabilir. Eğer bu, insan ve onun varoluşuna dair söylenebilecek en yüce söz ise, etik olan da insanın kutluluğuyla aynı özelliklere sahiptir. Bu da her an ve sonsuza dek onun ereğidir. Çünkü bunun terkedilebileceğini söylemek — yitirilir yitirilmez askıda kalacağı gözönüne alınarak, "teleolojik olarak askıdadır" demek — bir çelişkidir. Oysa ki diğer durumlarda askıda olan yitirilmemiş, daha yüce olanda, kendisinin ereğinde tamamen korunmaya alınmıştır.

Eğer bu böyleyse, Hegel'in "İyi ve Vicdan" başlıklı bölümde insanı sadece tükel olan olarak nitelemesi ve bu niteliği ahlaki olanın teleolojisinden kaldırılması gereken "kötülüğün ahlaki bir biçimi" olarak kabul

etmesi doğrudur. Böylece bu aşamada duran kişi ya günah işliyor ya da meydan okuyor olur. Öte yandan Hegel'in imana dair konuşması, İbrahim'in bir katil olarak dava edilmesi ve cinayetten mahkum olması gerekirken, imanın şan ve şerefle yüceltilmesini açıkça ve yüksek sesle protesto etmemesi uygunsuzdur.

İman şu pardokstur: Tikel olan, evrensel olandan yücedir. Öyle ki, hareket ve buna bağlı olarak birey kendini yineler. Evrensel olanın içinde yer aldıktan sonra, tikel olarak kendini evrensel olandan daha yukarı koyar. Eğer iman buna yol açmıyorsa, İbrahim yitirilmiş, iman dünyada hiçbir zaman varolmamış demektir... Çünkü iman hep vardı. Çünkü etik olan (yani ahlaki olan) en yüce şeydir ve insanda kötülük (yani evrensel olanda ifade edilmek zorunda olan tikel) dışında ölçüsüz hiçbir şey kalmayacaksa, insanın Yunanlıların sahip çıktığı ya da tutarlı düşünmenin türetildiği kategorilerden başkasına ihtiyacı yok demektir. Hegel bu gerçeği gizli tutmamalıydı; çünkü ne de olsa Grek düşüncesiyle sıkı fıkıydı.

Tefekküre dalmaktan yoksun oldukları için kalıp ibarelerle kapılan kişilerce söylenmiş "putperestlik- üzerine karanlık bastırdığı halde, Hristiyan dünyası üzerinde bir ışık parıldamaktadır" sözü sadece arada bir işitilen bir söz değildir. Bu ifade bana her zaman garip görünmüştür. Hele ki her engin düşünür ve her ciddi sanatçının günümüzde bile Yunan ırkının ölümsüz gençliğiyle hayat bulduğu göz önüne alınırsa. Böyle bir ifade, insanların ne söylemeleri gerektiğini bilmedikleri, sadece bir şeyler söylemeleri gerektiğini bildikleri göz önüne alınarak açıklanabilir belki. Putperestlikte iman olmadığını söylemek doğrudur. Fakat bunu diyerek birşey söylemiş olmak için kişi, imandan ne anladığını daha açık belirtmelidir; çünkü diğer hallerde yine o ibarelerin kucağına düşer. Varoluşun ve imanın türünü, iman ne olduğuna dair bir kavrayışa sahip olmaksızın bu ibarelerle açıklamak kolaydır. Ve böyle bir açıklama getirdiğinde buradaki açıklamalarına güvenen kişi, yaşamda en küçük bir hesap bile yapmıyor demektir. Çünkü Boileau'nun dediği gibi "Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire" [Bir ahmak kendisine hayran olacak daha büyük bir ahmak bulabilir her zaman].

İman tümüyle şu paradokstur: Tikel olarak bireyin, evrensel olandan yüce olduğu iman karşısında doğrulanır; ona tabi değil, ondan üstündür. Ve bu biçimde, "tikel birey tikel olarak evrensel olana üstün" birey haline gelir. Şu nedenle ki birey, tikel olarak mutlak olanla mutlak ilişki içindedir. Bu durum uzlaştırılmaz; çünkü tüm uzlaştırmalar evrensel olanın yetkisiyle gerçekleşir. Bu ise bir paradokstur, ebediyen bir paradoks olarak kalır ve düşünmenin yanına uğramaz. İman bu aykırılıktır; (bunlar okuyucudan heran akılda tutmasını dileyeceğim mantıksal çıkarımlardır; benim için bunları her fırsatta incelemek can sıkıcı olsa bile) ya da iman hiçbir zaman yoktu... Çünkü hep vardı. Diğer bir deyişle, İbrahim, kayıptır.

Tikel birey için bu paradoksun kolayca bir meydan okuma yerine geçebileceği gerçekten doğrudur. Fakat kişi bunu bu yüzden gizlememelidir. Bu paradoksun çoğunlukla insanın yaradılışıyla bağdaşmadığı da doğrudur. Fakat, kişi bu yüzden ele geçirmek uğruna imanı başka birşey haline getirmemeli, imanı olmadığını kabul etmelidir. Öte yandan imanı olanlar belirli bir ölçü bulmaya dikkat etmelidir ki paradoksu, meydan okumadan ayırabilsinler.

İbrahim'in öyküsü, etik olanın böylesi bir teleolojik askıda kalışını içerir. Buna dair benzerlikler bulan zeki kafalar ve engin araştırmacılar yok değildir. Bilgelikleri, her şeyin temelde aynı olduğunu söyleyen o sevimli önerme'den gelmedir. Oysa kişi daha yakından bakacak olursa, baktığı şeye değgin (hiçbir şey kanıtlamayan sonraki bir örneği dışında) tek bir benzeşme bile bulamaz — eğer bu ifade yaşamı yalnızca düşünülebilecek en çelişkili yaşam değil, düşünülemeyecek denli çelişkili olan İbrahim'in, imanının temsilcisi oluşuna, imanının onda ifade edilmesine uygun düşerse. O saçmalığın inayetiyle hareket etmektedir. Çünkü tikel olarak evrensel olandan yüce olması, tümüyle saçmadır. Bu paradoks uzlaştırılmaz; çünkü bunu yaptığı anda meydan okuduğunu kabul etmek zorunda kalır. Böyle bir durumda da İshak'ı kurban etme noktasına ulaşamaz. İshak'ı kurban ederse pişmanlıkla evrensel olana dönmesi gerekir. Yine de saçmalığın inayetiyle yeniden İshak'a kavuşur. Demek ki İbrahim hiçbir durumda trajik bir kahraman değildir: ya bir katildir ya bir mümin. İbrahim'in trajik kahramanı kur-

taran orta yolu yoktur. Bu yüzden trajik kahramanı anlayabiliyorum ama İbrahim'i anlayamıyorum. Yine de ona, çılgınca bir sezgiyle, tüm insanlardan fazla hayranlık duyuyorum.

İbrahim'in İshak'a bağlılığı, etik açıdan, bir babanın oğlunu kendisinden fazla sevmesi gerektiği söylenerek ifade edilebilir kolayca. Ama etik'in de kendi kapsamı içinde çeşitli dereceleri vardır. O halde Etik olanın teleolojisinden öteye gitmeden, bu öyküde, İbrahim'in fiilini ahlaki olarak açıklayacak ya da oğluna karşı ahlaki görevini askıda bırakmasını ahlaki olarak temize çıkaracak yüce bir etik ifadenin varolup olmadığına bakalım.

Bütün bir kavimi ilgilendiren bir girişim engellendiğinde, semanın gözünden düşmesi yüzünden duraksamaya uğradığında, tüm çabaları hakir gören kızgın ilah bir durgunluk gönderdiğinde, kahin ağır görevini yürütürken ilah'ın kurban olarak genç bir bakire dilediğini ilan ettiğinde — baba kahramanca kurbanı verir. Saltanatına yaraşır biçimde davranması gereken bir kral değil, "çekinmeden ağlayan düzcysiz bir adam" olmayı isteyebileceği halde, yüce gönüllülükle acısını gizler. Ve tek başına çektiği acısı göğsüne işlerken yalnızca üç sırdaşı vardır. Ama kısa zamanda tüm kavim onun acısından haberdar olacaktır aynı zamanda yiğitliğinden de haberdar olacaktır. Çünkü o, kızını, sevimli genç bakireyi tüm kavimin iyiliği uğruna kurban etmeye razıdır. Ey büyüleyici sine! Ey güzel yanak! Ey parlak altın saç! (V. 687) Ve kız onu göz yaşlarıyla mütecessir edecek ve baba, yüzünü öte yana çevirecek, fakat kahraman bıçağı çekecektir. Bu haber atalar evine ulaştığında Yunanistan'ın güzel bakirelerinin yüzleri harareten pembeleşecektir. Eğer kız nişanlı ise sadık sevgilisi öfkelenmeyecek, babanın amelini paylaşmaktan gurur duyacaktır. Çünkü kız babasından çok ona aitti; ona daha derin hislerle bağlıydı.

İsrail'i tam zamanında kurtaran o yılmaz yargıç, kendini ve Tanrı'yı bir solukta aynı yeminle bağladığında genç bakirenin zafer şenliğini, sevgili kızın sevincini, hüzne çevirecektir. Ve o kızla birlikte tüm İsrail onun bakir gençliğinin matemini tutacaktır. Fakat Jephtha'yı hür doğmuş her erkek anlayacak ve sağlam yürekli her kadın takdir edecektir. Ve İsrail'deki her bakire onun kızının yaptığını yapmak isteyecek-

tir. Eğer sonradan yeminini tutmadıysa, Jephta'nın yemini sebebiyle muzaffer olması neye yarar? O zafer o kavimden geri alınmaz mı?

Oğul görevini unuttuğunda, devlet, babaya adaletin kılıcını emanet ettiğinde, kanunlar baba eliyle cezalandırma gerektirdiğinde, baba suçlunun oğlu olduğunu cesurca unutacak, yüce gönüllülikle acısını gizleyecektir. Fakat oğul dahil babaya hayran olmayan bir kişi bile kalmayacaktır. Ve Roma Hukuku her yorumlanışında hatırlanacaktır ki, birçokları onu derin bilgi ile yorumladı ama hiçbirisi Brutus kadar muhteşem yorumlamadı.

Öte yandan, eğer uygun bir rüzgar yelkenleri şişirerek gemileri hedefine taşıırken Agamemnon, kurban edilmek üzere İphigania'yı alıp gelen o haberciye göndermiş olsaydı; eğer Jephta kavimin kaderini belirleyecek herhangi bir yemine bağlı olmaksızın kızına "Artık bekaretin için iki ay boyunca ağlayabilirsin; çünkü seni kurban edeceğim" deseydi; eğer Brutus'un dürüst bir oğlu olsaydı ama yine de liktörlere onu idam etmelerini emretseydi—kim onları anlardı? Eğer bu üç adam neden böyle yaptıkları sorusuna cevap olarak "Bu bizim denendiğimiz bir sınamadır" deselerdi — daha iyi anlaşılırlar mıydı?

Agamemnon, Jephta ve Brutus karar anında acılarını kahramanca yendiklerinde, sevdiklerini yiğitçe yitirdiler ve sadece görünüşte kurbanlarını verdiler. O halde dünyada onların acıları için merhamet, yiğitlikleri için hayranlık gözyaşları akıtmayan hiçbir soylu ruh olmayacak. Öte yandan bu üç adam karar anındaki yiğit davranışlarına "İşte tüm bunlar yüzünden bu vaki olmayacak" sözünü ekleselerdi, kim onları anlardı? Bir açıklama olarak deselerdi ki "Biz buna saçmalığın inayetiyle inanıyoruz", kim onları daha iyi anlardı? Kimi bunun saçma olduğunu anlamaz ve kim birinin buna (saçma olduğu halde) inanabildiğini anlar?

Trajik kahraman ile İbrahimi arasındaki fark açıkça bellidir. Trajik kahraman etik olanın içinde kalır. Etik olanın bir ifadesinin ereğini yine etik olanın daha yüksek bir ifadesinde bulmasına izin verir. Baba ile oğul ya da Baba ile kız arasındaki etik ilişkiyi, diyalektiktiğini ahlak idcasıyla ilişkisinde bulan ince bir duyguya indirger. Burada, etik

olanın teleolojik olarak askıda oluşundan söz edilemez.

İbrahim söz konusu olduğunda durum farklıdır. O eylemiyle etiki tümüyle geçmiş ve etiki askıda bırakmasına bağlı olarak onun dışında daha yüksek bir erekle elde etmiştir. İbrahim'in eyleminin evrensel olanla nasıl ilişkilendirileceğini ve onun yapıyla evrensel olan arasında (evrensel olanı ihlal etmiş olmasının dışında) herhangi bir bağ bulunup bulunamayacağını bilmeyi çok isterdim. İbrahim bunu ne bir halkı kurtarmak ne devlet ideasını sürdürmek ne de kızgın ilahı yatıştırmak uğruna yapmadı. Eğer ilahın kızgınlığı söz konusuysa, ilah sadece İbrahim'e kızıktır. Ve İbrahim'in eylemi evrensel olanla ilgili bir girişim değil, tümüyle kişisel [mahrem] bir girişimdir. Bu yüzden, trajik kahraman ahlaki erdemi nedeniyle büyük olduğu halde İbrahim tümüyle kişisel erdemi nedeniyle büyüktür. İbrahim'in yaşamında etik olanın şundan daha yüksek bir ifadesi yoktur: Baba, oğlu sevmelidir. Burada ahlaki anlamda, etik olan inkar edilmez. Evrensel olan, İshak'ta bir muamma olarak vardır, sanki belindeymiş gibi gizlidir; ve bu yüzden İshak'ın ağzından haykırır: "Yapma ! Herşeyi boşa çıkaracaksın." O halde İbrahim bunu niçin yaptı? Tanrı adına ve (buna denk olarak) kendi adına. Tanrı adına çünkü Tanrı imanını böyle kanıtlamasını istedi. Kendi adına çünkü o, bu kanıtı sağlayabilmek istedi. Bu iki noktanın birliği, bu durumu anlatmak için her zaman kullanılan şu sözde mükemmel ifadesini bulur: Bu bir sınamadır, bir kışkırtma. *Bir kışkırtma* — ama bu ne demektir? Genellikle insanı kışkırtan şey, onu görevinden alıkoyan şeydir. Fakat bu durumda kışkırtmanın kendisi etik olandır... ki onu Tanrının iradesini gerçekleştirmekten alıkoyar. O halde görev nedir? Görev, Tanrı'nın iradesini ifade etmektir.

Bu durumda, İbrahim'i anlamak için yeni bir kategorinin gerektiği açıktır: İlahlarla, putperestliğin bilmediği türden bir ilişki. Trajik kahraman ilah ile kişisel bir ilişkiye girmez. Fakat onun için etik olan, ilahi olandır. Bu yüzden onun durumunda kastedilen paradoks evrensel olanda uzlaştırılabilir. İbrahim uzlaştırılmaz. Ve aynı şey, onun *konusamaz* olduğu söylenerek de ifade edilebilir.

Konuştüğüm anda evrensel olanı ifade ederim; ama böyle yapmaz-

sam da kimse beni anlamaz. Bu nedenle, eğer İbrahim kendisini evrensel olana dayanarak, onun sözleri ile ifade etseydi, durumun bir meydan okuma olduğunu söylemesi gerekirdi. Çünkü ihlal ettiği evrenselin üzerinde duran evrenseli belirtmek için daha yüce bir ifadeye sahip değildi. Bu yüzden İbrahim, bende hayranlık uyandırmasına karşın, beni aynı zamanda dehşete düşürüyor. Görev uğruna kendini inkar ve kurban eder, sonsuzu kavramak için fani olandan vazgeçer; ve artık tehlikeden uzaktır. Trajik kahraman güvenilir olandan, daha güvenilir olan için vazgeçer ve bakışlar güvenle üzerine çevrilir. Fakat evrensel olandan, evrensel olmayan daha yüce birşey için vazgeçen — ne yapmaktadır? Bunun meydan okumadan başka birşey olması mümkün müdür? Ve mümkün görünmüş de, kişi aldanmışsa — onu ne kurtarabilir? Trajik kahramanın tüm acılarını çeker, sevincini yok eder, herşeyden fergat eder... ve belki de uygun anda, karşılığında her fiyatı ödeyeceği kadar değerli saydığı soylu sevinçten kendini mahrum eder.

Gören, onu anlamaz; ne de gözlerini güvenle ona çevirmez. Belki de mümin kişinin söylediğini yapmak, gerçekten düşünülemez olduğu için, imkansızdır. Ya mümkünse fakat kişi ilahı yanlış anladıysa — onu ne kurtarabilir? Trajik kahramanın gözyaşlarına ihtiyacı vardır ve gözyaşları talep eder. Agamemnon'a ağlamayacak kadar kurumuş göz nerededir; ve İbrahim'e ağlayacak kadar küstah olan şaşkın ruhlu kişi nerededir? Trajik kahraman, eylemini belirli bir anda tamamlar? Fakat zaman içinde daha az önemli olmayan birşey yapar, ruhu hüznle sarılmış, göğsü boğucu hıçkırıklar yüzünden soluk alamayan, üzerine boşanacak gözyaşlarına gebe düşünceleri olan adama gider. Kendini ona gösterir, hüznünün büyüsunü çözer, göğsünü sıkıştıran gömleği çıkarır, onun acılarında kendi acılarını unutacağı için tatlı sözlerle gözyaşlarını çeker çıkarır. İnsan İbrahim'e ağlayamaz. Ona yalnızca upkı İsrail'in Sina Dağına yaklaştığı gibi horror religiousus [huşu içinde] ile yaklaşabilir. Zirvesi Aulis düzlüğünden yedi kat yukarıda Moria Dağına çıkan yalnız adam, bir uyurgezer olmadığı halde, cehennem uçurum üzerinde güvenle yürürken, dağın eteğinde duran, huşu ve saygı içinde ve korkuyla titreyen kişi, ona seslenmeye bile cesaret edemez — eğer kafasında zoru yoksa, eğer yanılgıya düşmezse. Şükürler

ve şükürler olsun ona ki yaşamın hüznünün saldırısına uğramış ve çıplak bırakılmış adama, kendi perişanlığını saklayabileceği sözün örtüsünü [incir yaprağını] sunar.

Herşeyi, kesinlikle herşeyi, tümüyle olduğu gibi ifade edebilen büyük Shakespeare, şükürler olsun sana — ama neden bu keskin acıdan söz etmedin? Belki de bunu kendine sakladın — tıpkı insanın başkaları tarafından sözünün edilmesine dayanamadığı sevgili gibi. Çünkü şair sözlerin gücünü, başkalarının müthiş gizlerini söyleme gücünü satın alır... ve şair bir havari değildir. O şeytanları şeytanların gücüyle yere serer.

Fakat etik olan bu şekilde teleolojik olarak askıda kaldığı zaman, etikin, kendisinde askıya alındığı kişi nasıl varolabilir? Kişi, tikel olarak, evrensel olana karşıt olarak vardır. O halde günah mı işlemektedir? Günahın biçimi ideada görüldüğü gibi budur. Tıpkı küçük bir çocuk gibi, günah işlemediği halde (çünkü henüz varoluşun bilincinde değildir) varoluşu, ideada görüldüğü gibi, günahur; ve etik olan ona her an taleplerini bildirir. Kişi bu biçimin (yetişkinlikte) bir günah olmaksızın yinelenebileceğini inkar ederse, İbrahim'e mahkumiyet kararı çıkmış demektir. Bu durumda İbrahim nasıl varolabilir? O inanmıştı. Bu onu keskin uçta tutan paradokstur. Ve o bunu başkalarına açıklayamaz. Çünkü tikel olarak mutlakla mutlak ilişki içine girmesi paradokstur. Bunu yapmakta haklı görülebilir mi? Doğrulanması bir-kez daha paradokstur; çünkü evrensel olana dayanarak değil tikel birey olmaya dayanarak doğrulanır. O halde kişi doğrulandığından nasıl emin olabilir? Tüm varoluşu devlet ya da toplum ideası düzeyine indirmek oldukça kolaydır. Kişi bunu yaparsa, kendisini rahatça uzlaştırabilir de. Çünkü bu durumda insan, kişinin birey olarak evrensel olandan yüce oluşu gibi bir paradoksa düşmez — ki ben bunu Pisagor'un tek sayıların çift sayılardan daha mükemmel olduğu yolundaki tezini göstererek te ifade edebilirim.

Eğer çağımızda zaman zaman bu paradoksa uygun bir karşılık duyuluyorsa, bu karşılık çoğunlukla şu anlama gelir: "Bu sonucuna göre yargılanacak birşeydir" Eğer bir kahraman, kendisinin, kendisini anlaşılır kılamayan bir paradoks olduğunun farkında oldukları için

çağdaşlarına göre bir skandalon (skandal/yakışık almaz) haline gelirse, kendi kuşağında insanlara cüretle haykıracaktır: "Sonuç, benim haklı olduğumu gösterecek." Çağımızda bu haykırışı pek seyrek duyarız. Çünkü çağımız, zararına olarak, kahramanlar çıkarmıyor; ama yararına olarak, sadece birkaç kahraman müsveddesi çıkarıyor. Çağımızda kişi "Bu, sonucuna göre yargılanacaktır" sözünü duyduğu zaman konuşmakla onur duyduğu kişinin kim olduğu hakkında açıklığa kavuşur. Bu şekilde konuşanlar, benim hepsini Docents olarak adlandıracığım kalabalık bir kabiledir. Kendi düşünceleri içinde, varoluşta tehlikesizce yaşarlar. Katı bir duruşları, resmi ve emin bir görünüşleri vardır. Varoluşun sarsıntılarıyla kendileri arasında yüzyıllar hatta binyıllar vardır. Böylesi şeylerin tekrar olabileceğinden korkmazlar — yoksa polis buna ne derdi, ya gazeteler! Yaşamlarını "büyük" olanı yargılamaya, sonuca göre yargılamaya adanmışlardır. Büyük olana karşı böyle bir davranış, küstahlığın ve sefaletin tuhaf bir bileşimidir. Küstahlıktır, çünkü kendilerinin yargıç olduklarını düşünürler. Sefalettir, çünkü yaşamlarının büyük olanla en küçük bir benzerliğini bile hissetmezler. Az da olsa erectioris ingenii [üst düzey düşünme] sahibi olan bir kişi, tümüyle soğuk ve ıslak bir yumuşakça haline gelmez. Ve büyük olana yaklaştığında dünyanın yaradılışından bu yana sonucun en son gelmesinin geleneksel olduğunu ve eğer kişi büyük eylemlerden doğru dürüst birşey öğrenecekse, tümüyle başlangıca dikkat vermesi gerektiğini aklından çıkarmaz. Eylemi yapan, kendisini sonuca göre yargılama gereği duyarsa asla başlangıç noktasına ulaşamaz. Sonuç tüm dünyaya sevinç verse de, kahramana yararı olmaz. Çünkü ancak herşey bittiğinde sonucu bilecektir. Oysa sonucu bildiği için değil, başladığı için kahraman olur.

Ayrıca sonuç (faniliğin, cbedi soruya bir cevabı olduğu göz önüne alınırsa) kendi diyalektüğü içinde, kahramanın varoluşuyla tümüyle ayrı yapıdadır. İshak'a "mucize" yoluyla kavuştuğu için, bireyin durumunu evrensel olana göre ele almakla, İbrahim'in doğrulandığını kanıtlamak olası mıdır? Eğer İbrahim İshak'ı gerçekten kurban etmiş olsaydı, daha mı az doğrulanacaktı?

Fakat insanlar, upkî kitapların sonun merak ettikleri gibi sonucu

merak ederler; dehşet, keder ya da paradoks hakkında birşey bilmek istemezler. Sonuçla estetik olarak flört ederler. Sonuç, upkî piyango gibi beklenmedik şekilde ama aynı zamanda kolayca gelir. Yine de demir parmaklıklar ardında ağır işe mahkum edilen hiçbir tapınak hırsız, kutsal olanı yağmalayan biri kadar adi bir suçlu değildir. Ve Efendi'sini üç parça gümüş karşılığında satan Judas bile büyüklüğü satan bir adamdan daha alçak değildir.

Büyük olan hakkında insafsızca konuşmak, uzaklardan şekilsiz bir hayal gibi belirmesine ses çıkarmamak, insani özelliğini belirgin kılmamak, ruhumda nefret uyandırıyor. Çünkü beni büyük yapan başıma ne geldiği değil, benim ne yaptığımdır. Ve hiç kimse bir insanın piyangoda en büyük ödülü kazandı diye büyük olacağını düşünmez. Kişi, mütevazî koşullarda doğmuş olsa bile ondan, kendisine karşı, Kral'ın şatosunu uzak mesafeler dışında düşünemeyecek kadar insafsız olmamasını, şatonun büyüklüğünü belli belirsiz de olsa hayal etmesini ve övmesini, sonra da—öylesine övdüğü için —övgüsünü feshetmesini isterdim. Ondaki "oraya" bile güvenle ve uygunca adım atabilecek bir adam olmasını isterdim. Caddeden Kral'ın konağına koşturup herkesi incitmeyi arsızca isteyecek denli insanlıktan çıkmamalı. Bu şekilde sadece Kral'ı değil, daha da fazlasını yitirir. Bunun yerine, memnuniyetle ve onu açık sözlü ve gözüpek yapacak samimi bir güvenle, edep kurallarını gözleyerek sevinç bulabilir. Bu sadece bir simgedir. Çünkü burada işaret edilen uygunsuzluk, ruhsal mesafeye dair oldukça kusurlu bir ifadedir yalnızca.

Her insandan kendilerine karşı, seçilmişlerin sadece hatıralarının değil, kendilerinin de oturduğu bu saraylara girmeye kalkışmayı düşünemeyecek kadar insafsız olmamalarını isterdim. Kişi arsızca ileri atılıp arsızca onlarla kendisi arasında akrabalık iddia etmemeli. Onların önünde her eğilişinde mutluluk duymalı. Ama açık sözlü ve samimi olmalı; ve her zaman bir hizmetçi kadından fazla birşey olmalı. Çünkü bu olmazsa asla giriş izni alamaz. Ve ona yardım edecek olan şey, büyük olanların denendiği dehşet ve hüzündür. Çünkü diğer durumda, eğer içinde bir parça yumuşaklık varsa, onlar onun haklı kıskançlığını uyandırır. Ve tek başına mesafenin büyük yaptığını, boş ve an-

lamsız ibarelerle insanların büyük yaptığını, onlar hiç indirirler.

Kim o kutsal kadın, Tanrı'nın Anası, Bakire Meryem kadar büyüktür? Ve biz onun hakkında nasıl konuşuruz? Deriz ki o, kadınlar arasında pek muteberdi. Ve dinleyenler tuhaf bir biçimde konuşanlar kadar insafsızca düşüncbiliyorlarsa, her genç kız şunu sorabilir: "Neden ben de pek muteber değilim?" Söyleyecek bir sözüm yoksa bile soruyu aptalca bularak başımdan atmazdım. Çünkü mesele itibar meselesiyle buna herkesin eşit derecede hakkı vardır. Dışarıda bıraktıkları şey hüznün, dehşet ve paradokstur. Düşüncelerim diğerlerinininki kadar saf; böyle şeyleri düşüncibilecek bir adamın düşünceleri tabi ki saf olacaktır. Ve bu böyle olmazsa, dehşetli olanı bekleyebilir. Çünkü bir kez bu düşünceleri a-yaklandırmış olan, bir daha onlardan kurtulamaz. Ve onlara karşı günah işlerse, düşünceler sessiz bir öfkeyle intikam alırlar — on vahşi cleşürmenin bağırışından daha şiddetli biçimde. Belli ki Meryem, çocuğu mucizevi biçimde doğurdu. Fakat bu onda kadınlarda adet olduğu üzere olmadı. Ve o mevsim, dehşet, keder ve paradoks mevsimiydi. Belli ki o melek yardımcı bir ruhtu. Fakat İsrail'in diğer bakirelerine, "Meryem'i hakir görmeyin. Onun başına gelen olağanüstü birşeydir", diyerek Meryem'i minnettar bırakan köle yaradılışlı bir ruh değildi. Melek yalnızca Meryem'e geldi ve kimse onu anlayamadı. Hangi kadın meryem kadar mahcup edilmiştir? Ve Tanrı'nın kutsadığı kişinin bu durumda aynı solukla lanetlendiği de doğru değil midir? Bu, ruhun Meryem'i yorumlayışıdır. Ve o, (söylemesi beni sarsıyor ama onu böyle düşüncesizce ve işveli cilveli yorumlaması daha da sarsıyor) ihtişamla oturan ve çocuk tanrıyla oynayan zarif bir hanımcıfendi değildir. Gelgör ki, "Rab'ın el-işine bak!" dediğinde büyüktür ve sanırım ki neden Tanrı'nın Anası olduğunu açıklamak zor olmayacaktır. Onun dünyevi hayranlığa olan ihtiyacı İbrahimin gözyaşlarına olan ihtiyacından fazla değildi. Çünkü ne Meryem, ne İbrahim kahraman değildi. Fakat ikisi de kahramanlardan daha büyük oldular; hüzünden, kederden ve paradokstan muaf oldukları için değil, hüznün keder ve paradoks nedeniyle büyük oldular.

Şairin, trajik kahramanları insanların takdirine sunarken "ona ağlayın; çünkü hakediyor" demesi muhteşemdir. Çünkü gözyaşı

dökmeyi hak etmiş kişilere ağlamayı hak etmek muhteşemdir. Şairin ahaliyi kontrol altında tutması, onları azarlamaya kalkışması, insanlardan kahramanlara ağlama layık olup olmadıklarına dair kendilerini tartmalarını talep etmesi muhteşemdir. Çünkü hüngür hüngür ağlayanların boşa akıttıkları gözyaşları kutsal olanın itibarını düşürür. Ama tüm bunlardan daha muhteşemi, iman şövalyesinin kendisine ağlayan soylu kişiye dediğidir: "Bana değil kendine ağla".

Ve insan derinden derine etkilenir, o güzel zamanlara dönme özlemi duyar, tatlı bir hüznü insanı özlenen hedefe, İsa'yı Vadedilmiş Toprak'ta dolaşırken görme arzusuna sürükler. İnsan dehşeti, paradoksu unuttur. Bu durum yanlış anlaşılmayacak kadar basit midir? İnsanlar arasında dolaşan bu adamın, O'nun, Tanrı olması dehşetli değil midir? O'nunla aynı masaya oturmak dehşetli değil midir? Bir havari olmak o kadar kolay mıdır? Fakat sonuç, bin sekiz yüz yıl — bu çaredir, bu, o hilenin, insanın kendisini ve diğerlerini aldatmasına sebep olan o kötü hilenin imdadına yetişir. Böylesi olaylarla çağdaş olmayı dileyecek cesareti hissetmiyorum. Ve bu yüzden aldanmışları acımasızca yargılamıyorum. Ne de doğruyu görmüş olanları öylesine değerlendirmiyorum.

Ve İbrahim'e dönüyorum. Sonuçtan önce, İbrahim ya her anında bir katildir ya da biz tüm uzlaştırmalardan yüce olan bir paradoksla karşı karşıyayız.

İbrahim'in öyküsü, etik olanın telcologjik olarak askıda kalışını içermektedir. Birey olarak o, evrensel olandan daha yüce oldu. Bu, uzlaşmaya izin vermeyen paradokstur. Onun nasıl böyle olduğu açıklanamazsa nasıl öyle kaldığı da açıklanamaz. İbrahim'in böylesi bir durumu olmasaydı, trajik bir kahraman bile olamaz, ancak bir katil olurdu. Onu imanın atası olarak çağırmaya devam etmeyi istemek, bundan, sözcüklerden başka birşeye karışmayan insanlara bahsetmek pervasızlıktır. İnsan kendi gücüyle trajik bir kahraman olabilir — ama bir iman şövalyesi olamaz. İnsan trajik kahramanın zorlu yolu gibi bir yola koyulduğunda birçok kişi ona öğüt verebilir. imanın dar yolunu izleyene kimse öğüt veremez. İman bir mucizedir, yine de hiç kimse onun dışına itilmiş değildir. Çünkü tüm insan yaşamı tutkuda^C

birleştirmiş; ve iman tutkudur.

2.PROBLEM

TANRI'YA KARŞI MUTLAK GÖREV VAR MIDIR?

Etik olan evrenselidir ve, bu sıfatla, tekrar ilahi olandır. Bu yüzden kıt her görevin Tanrı'ya karşı olduğunu söyleme hakkına sahiptir. Fakat bundan fazlasını söyleyemiyorsa aynı zamanda benim de Tanrı'ya karşı hiçbir gerçek görevim olmadığını onaylıyor demektir. Görev, Tanrı'ya dayandırıldığında görevdir. Ama görev kendi başına beni Tanrı'yla ilişkiye geçirmez. İnsanın komşusunu sevmesi bir görevdir. Fakat bu görevi yerine getirirken Tanrı'yla değil, sevdiğim komşumla ilişkiye girerim. O halde böyle bir ilişkide Tanrı'yı sevmenin görevim olduğunu söylersen, Tanrı'nın tamamen soyut bir anlamda, ilahi olan olarak (ki bu evrensel olandır ve bu da görevidir). kullanıldığı göz önüne alındığında, sadece bir totoloji belirtmiş olurum. Bu şekilde, insan ırkının tüm varoluşu tıpkı bir küre gibi yuvarlatılmıştır ve etik onun sınırı ve içeriğidir. Tanrı, gölel sadece varoluşun içeriği olan etikte kalarak, görünmez bir yokoluş noktası, kudretsiz bir düşünce haline gelir. Eğer herhangi bir insan burada belirtilenin dışında bir şekilde Tanrı'yı sevmek isterse, romantiktir, eğer sadece konuşabilme yeteneği varsa ona "Senin sevgine ihtiyacım yok, ait olduğun yerde kal" diyecek bir gölgoyi seviyor demektir. Eğer insan Tanrı'yı başka bir biçimde sevmek isterse, sevgisi kuskı altındadır tıpkı Rousseau'nun bahsettiği, komşuları yerine kafirleri seven kişilerin sevgisi gibi.

Eğer buraya kadar açıklananlar doğruysa, insan yaşamında bir ölçülemezlik yoksa, ölçülemezlik sadece hiçbir sonucun çıkarılamıyacağı bir biçimde varsa, varoluş "idea"ya dayanarak kabul edilebildiği sürece, Hegel haklıdır. Fakat onun, iman hakkında konuşmaya ya da İbrahim'in imanın atası olarak kabul edilmesini

onaylamaya hakkı yoktur. Çünkü İbrahim'in imanın atası olduğunu söyleyerek hem İbrahim hem de iman üzerine yargı bildirmiştir. Hegelci felsefede, "das Aussere" [harici], "das innere" [dahili] den yüksektir. Bu çoğunlukla şu örnekle gösterilir. Çocuk, "das Innere", yetişkin "das Aussere"dir Böylece çocuk "dışsal" ile tanımlanır ve buna zıt olarak yetişkin, das Aussere olarak, das Innere ile tanımlanır. Oysa ki iman içteliğin dışlıktan yüksek olduğu bir paradokstur. Ya da, daha önceki bir örnek hatırlanırsa, tek sayı çift sayıdan daha mükemmeldir.

O halde yaşama etik olarak bakan kişinin ödevi kendini dahili belirleyicilerden arındırmak ve bunları harici yolla ifade etmektir. Bunu yapmaktan geri durursa, duygularında ya da ruh halinde ısrar eder, dahili belirleyicilere tekrar kapılırsa, günah işler, meydan okur. İmandaki paradoks şudur: dışlılıkla ölçülemeyecek bir içtelik vardır: İlkiyle özdeş olmayan yeni bir içtelik. Bu, gözden kaçırılmamalıdır. Çağdaş felsefe, daha fazla patırtı çıkarmadan, iman yerine uzlaşmaz olanı geçirmek için kendine icazet vermiştir. Bu yapıldıktan sonra, imanın tüm çağlarda var olduğunu inkar etmek gülünçtür. Bu yolla iman, duygu, ruh hali, huy, ve karasevda gibi şeylerle basit bir ahbablığa girer. Bu noktaya kadar felsefe, kişinin burada durmaması gerektiğini söylemekte haklı olabilir. İmandan önce sonsuzluk hareketi gelir ve ancak o zaman, "necopinate" [beklenmedik şekilde] saçmalığın inayetiyle, iman sahneye girer. Bunu, imanım olduğu savını ilci sürmeksizin, rahatlıkla anlayabilirim. İman, felsefenin ortaya koyduğundan başka bir şey değilse, Sokrates ileri, çok daha ileri gitmiş demektir. Akıl sahibi bir kimsenin bakış açısından o, sonsuzluk hareketini yapmıştır. Bilgisizliği¹³ onun ebedi teslimiyetidir. Zamanımızda insanlar küçük görseller de ödevin kendisi insani güçlerin bir karşılaşmasıdır. Fakat sadece kişi kendi sonsuzluğun içine bıraktığında, ancak bu yapıldıktan sonra, imanın kırıp geçebileceği çizgiye ulaşır.

İmandaki paradoks şudur: birey, evrensel olandan yücedir; birey (seyrek duyulan dogmatik bir ayrımı anımsatmak için) evrenselle ilişkisini mutlak olan ile ilişkisine göre belirler, mutlakla ilişkisini evrenselle ilişkisine göre değil. Paradoks, Tanrı'ya karşı mutlak görevin var olduğu söylenerek de ifade edilebilir. Çünkü bu görev

ilişkisinde kişi birey olarak mutlakla mutlak olarak ilişkidir. Böylece, bu ilişkide, Tanrı'yı sevmenin bir görev olduğu söylendiğinde, daha önce söylenenlerden farklı birşey söylenmiş olur. Çünkü, bu görev mutlak ise, etik olan görece bir ko-numa indirgenmiş demektir. Ne var ki böyle olsa bile bu etik olanın ortadan kaldırılmasını gerektirmez; tamamen farklı bir ifade, paradoks bir ifade edinir. Öyle ki, örneğin, Tanrı sevgisi iman şövalyesinin komşu sevgisinin — etik açıdan — görevinin gerektirdiği ifadeye zıt bir ifade almasına sebep olabilir.

Eğer böyle bir durum yoksa, imanın varoluşta uygun biryeri yok demektir. İman bir meydan okuma demektir. Ve İbrahim, imana teslim olduğu için, yitirilmiş demektir.

Bu paradoks, uzlaştırmaya izin vermez. Çünkü iman, bireyin yalnızca birey olduğu gerçeği üzerine kurulmuştur. Birey, mutlak görevini evrenselde ifade etmek istediği anda, görevinin evrenselde olduğuna hükmettiği anda meydan okumakta olduğunun farkına varır. Tanrı'nın iradesine karşı koyamazsa, mutlak görevi amelini gerçekleştirmek olmasına karşın, günah işlemiş olur. O halde İbrahim ne yapmalı? Eğer İbrahim başka bir kimseye, "İshak'ı dünyadaki herşeyden fazla seviyorum; ve bu yüzden onu kurban etmek benim için çok zor." deseydi, bunu dinleyen başını sallar ve şöyle derdi: "O halde ne diye onu kurban ediceksin?" Ya da eğer bu kişi şakacı bir adamsa, İbrahim'e bakar ve onun eylemiyle tamamen çelişkili olan bir duygu gösterisi yapığını görürdü.

İbrahim'in öyküsünde böylesi bir paradoks buluruz. İbrahim'in İshak'la ilişkisi, etik ifadeyle, şudur: Baba, oğlunu sevmelidir. Bu etik ilişki, Tanrı'yla mutlak ilişkiye karşı görece bir konuma indirgenmiştir. "Neden" sorusuna İbrahim'in, bunun bir sınama, bir kışkırtma olduğundan başka bir yanıtı yoktur. Bu yanıtlar daha önce belirtildiği gibi, iki görüşün birliğini ifade eder: Tanrı adına ve kendi adına. Genel kullanılışta bu iki "konuyu ele alma" yolları "birbirini dışlayan" yollardır. Böylece, bir insanın evrensele uymayan bir şey yaptığını gördüğümüzde, bunu Tanrı adına yaptığını pek söyleyemeyiz, ve böyle söyleyerek bunu kendi adına yaptığını ima ederiz. İmanın paradoksu,

orta yolu, evrenseli yitirmiştir. Bir yanda en aşırı bencilliğin ifadesini (dehşetli olanı kendi adına yapmak), diğer yanda öz - kurban - cümenin en kesin ifadesini (dehşetli olanı Tanrı adına yapmak) taşır. İman evrensel olanla uzlaştırılmaz. Öyle bir durumda mahvolur. İman şu paradokstur: kişi kesinlikle kendini başkalarına anlaşılır kılamaz. İnsanlar kişinin kendisini aynı durumdaki bir başkasına anlaşılır kılabilceğini tasarlayabilirler. Eğer zamanımızda insanlar büyüklüğün yanına kurnazca sokulmak için her yolu denemiyorlarsa, böyle bir tasarım düşünülemez bile. Bir iman şövalyesi diğerine hiçbir yardımda bulunamaz. Kişi ya paradoksun yükünü omuzlayarak bir iman şövalyesi olur ya da hiç olmaz. Bu diyarlarda ortaklık düşünülemez. İshak'tan ne anlaşılması gerektiğinin her "daha kusursuz" yorumunu herkes ancak kendisine yapabilir. Ve eğer İshak'tan ne kastedildiğini tam bir açıklıkla anlatabilen biri varsa bile (bu aynı zamanda en gülünç öz - çelişki olurdu, şöyle ki: kesinlikle evrenselin dışında olan tikel birey tam da evrenselin dışındaki birey olarak eyleme geçmek zorunda olduğu sırada, evrensel kategoriler kapsamına girer), bu yorumun uygun olduğuna kendisini inandıramaz başkalarının yardımlarıyla; ancak, birey olarak, kendi kendini inandırabilir buna. O halde, eğer insan "dışarıdan birinin sorumluluğundaki iman şövalyesi" olmayı dilcecek kadar ödlecek ve alçaksa asla iman şövalyesi olamaz. Çünkü birey ancak tikel birey olarak bir iman şövalyesi olabilir ve bu, benim cesaretle yoksun olduğum için girmediğim ama gayet iyi anladığım, şövalyelik örgütünün büyüklüğüdür. Fakat bu büyüklük aynı zamanda, daha da iyi anladığım gibi, şövalyelik örgütünün dehşetidir.

Luka (14 :26)da, herkesin bildiği gibi, Tanrı'ya karşı mutlak görevi öğretici çarpıcı bir öğretiyi vardır: "Eğer bir adam bana, babası ve annesi ve karısı ve çocukları ve erkek kardeşleri ve kız kardeşleri ve, evet, kendi hayatı olmadan gelirse, benden değildir. "Bu ağır bir sözdür. Kim bunu duymaya dayanabilir? Bu yüzden bu pek seyrek işitilir. Ne varki bu sessizlik, hiçbir yararı olmayan bir kaçamaktır. Gel gör ki teoloji

öğrencisi bu sözlerin Yeni Ahit'te bulunduğunu öğrenir ve şu ya da bu tefsirin yardımıyla, bu ve diğer birkaç bölümde *misein'in*, *minus dili-go*, *posthabes*, *non colo nihili facio*'ya işaret eden *meisein* (*nefret'in*, hoşlanmamak, pek sevmemek, ikincil düzeye getirmek, itibar etmemecek anlamlarına işaret eden *hiç kabul etmek*) anlamında kullanılmasının açıklamasını bulur. Ne var ki bu sözlerin bulunduğu bağlam, böyle zarif bir açıklamayı güçlendirir görünmezler. Bunu hemen izleyen koşukta, bir kule dikmeyi isteyen ama önce oturup - insanlar sonradan ona gülmesinler diye - bunu yapıp yapamayacağını hesaplayan bir adama dair bir öykü vardır. Bu öykünün daha önce sözü edilen koşukla bağlantısı gösterir ki, herkes, binayı yükseltip yükseltmeyeceğini hesaplayabilme amacı ile, sözcükleri olabilecek en aşırı anlamda ele almalıdır.

Fiyatını indirerek, Hristiyanlığın kaçakçılığını yapabileceğini düşünen bu dindar ve nazik müfsir [yorumcu], bir insanı yukarıda sözü geçen bölümün gramatik, linguistik ve **kat analogian** [analojik] olarak böyle bir anlamı olduğuna ikna edebilecek kadar talihliyse, aynı adamı, dünyadaki en acınacak durumdaki şeylerden birinin Hristiyanlık olduğuna ikna edebilecek kadar talihli olması da beklenmelidir. Böyle bir öğreti, ebedi geçerliğinin en güçlü biçimde belirttiği en lirik fiveranlarında bile, kişinin daha az nazik, daha az dikkatli, daha kayıtsız olması gerektiğine işaret eden gürültülü bir boş sözden başka bir şey değildir. O öğreti ki dehşet salmak yerine budalaca sözler sarfederek korkunç sonları dile getirmiş gibi yapıyorsa, şapka çıkarmaya değer değildir.

Sözler dehşetlidir; yine de tamamen inanıyorum ki insan, anlayanın, yapmaya da cesareti olduğunu kastetmeksizin, sözleri anlayabilir. İnsan her durumda, buna cesareti yoksa bile, yazılı olanın hakkını teslim etmeli ve büyüklüğünü onaylamalıdır. Böyle davranan kişi, bu bölümü izleyen zarif öyküde yer almaktan alıkonmaz. Çünkü ne olursa olsun o öykü, kuleyi yükseltmeye cesareti olmayan adamı teselli eder. Ama dürüst olmalıyız, ve cesaretsizliği boyun eğme olarak yorumlamamalıyız. Çünkü cesaretsizlik aslında kibirliliktir. Oysa ki imanın cesareti yegane mütevazi cesarettir. İnsan, yukarıda sözü geçen

bölümde bir anlam olup olmadığını kolayca görebilmelidir; bu, kelimesi kelimesine anlaşılmalıdır. Mutlak sevgi talep eden Tanrı'dır. Fakat bir insanın sevgisini talep eden düşünür ki bu sevgi, o ana dek sevgili olan herşeye kayıtsız kalınarak kanıtlanmadır. Böyle bir adam yalnızca bir bencil değil bir budaladır da. Ve böylesi bir sevgi talep eden, aynı zamanda kendi yaşamını da bu göz alıcı sevgiye bağlı olduğunu varsayarak, kendi ölüm fermanını da imzalar. O halde, eğer bir adam karısından annesini ve babasını terketmesini ister ve bunu karısının olağanüstü sevgisinin bir kanıtı olarak kabul eder ve karısının kendisi uğruna ana-babasına karşı ilgisiz ve kayıtsız kaldığına hükmederse, budalaların en budalasıdır. Eğer sevginin ne olduğundan haberi varsa, karısının bir evlat ve kızkardeş olarak sevgisinin mükemmel olup olmadığını keşfetmek isteyecek ve o zaman onun, kendisini, çevresindeki herkesten çok sevdiğinin kanıtını görecektir. O halde, insanın bencillik ve budalalık alameti kabul edeceği bir adam, müfsirin yardımıyla Cenab-ı Hak'ın değerli bir varlığı olarak kabul edilmelidir.

Fakat onlardan nasıl nefret edebiliriz ki? Burada sevmekle nefret etmek arasındaki insani ayrımı hatırlatmayacağım, bu ayrıma karşı çıkmadığım için değil (çünkü bu önünde sonunda bir tutkudur), bencilce olduğu ve burada yeri olmadığı için. Ne var ki problemi bir paradoks olarak ele alırsam - bir insanın bir paradoksu anladığı biçimde — anlayabilirim. Mutlak görev, kişiye etik'in yasakladığını yaptırabilir. - Fakat hiçbir şekilde iman şövalyesini sevgisinden vazgeçiremez. Bu, İbrahim tarafından gösterilmiştir. İshak'ı kurban etmeye hazır olduğu anda yaptığıнын etik ifadesi şudur: İshak'tan nefret etmektedir. Fakat gerçekten de İshak'tan nefret etseydi, emin olsun ki Tanrı ondan bunu talep etmezdi. Çünkü gerçekte, eylemini, kurban etmeye dönüştüren, Tanrıya olan sevgisiyle, İshak'a olan sevgisinin çelikşik karşıtlığıdır. Ve bu paradokstaki dehşet ve keder şudur: İbrahim'in kendisini herhangi bir şekilde anlaşılır kılması imkansızdır. Yalnızca, duygularıyla mutlak çelişkide olduğu anda, eylemi, bir kurban etme eylemidir. Fakat eyleminin gerçekliği, onun evrensele ait olmasının nedenidir. Ve bu durumda bir katildir ve bir katil olarak kalır. Ayrıca Luka'daki bölüm,

iman şövalyesinin, sayesinde kendisini koruyabildiği evrensel (yani etiki) daha yüce ifade edemeyeceği açıkca belirecek şekilde anlaşılmalıdır. O halde, örneğin, Kilisenin, üyelerinden birinin bu şekilde kurban edilmesini talep ettiğini varsayarsak, bu durumda yalnızca bir trajik kahramanla karşı karşıya geliriz. Çünkü Kilise idcası Devlet idcasından nitelik olarak farklı değildir. Kişi bu olaya basit bir uzlaşmayla katıldığı ve paradoksa düştüğü sürece Kilise idcasına ulaşamaz, paradokstan çıkamaz. Ama onda ya felahını ya helakını bulmalıdır. Böylesine dinibütün bir kahraman eyleminde evrensel ifade eder ve Kilisede onu anlamayacak bir kişi bile — annesi ve babası dahil — çıkmaz. Diğer yandan, böyle bir kişi iman şövalyesi değildir ve İbrahimden farklı bir yanıtı vardır; o, bunun, denendiği bir sınama ya da kışkırtma olduğunu söyleyemez.

Genellikle Luka'daki gibi bir bölümden alıntı yapmaktan sakınılır. İnsanlara boş bir dizgin vermekten, kişinin birey olarak kendi başına hareket ettiği anda en kötü şeyin olacağından korunulur. Ayrıca düşünülür ki birey olarak varolmak en kolay şeydir ve, bu yüzden, insanları evrensel olmaya zorlamak zorunludur. Aynı sebepten ikisini de, bu korkuyu da bu görüşü de, paylaşamam. Birey olarak varolmanın en dehşetli şey olduğunu öğrenmiş olan, bunun muhteşem olduğunu söylemekten korkmaz. Fakat bunu öyle bir şekilde söyler ki sözleri şaşırmışlar için kolay kolay bir tuzak oluşturmaz; dahası, sözleri bir ölçüye kadar muhteşem olana yer verse de, onlara evrensel içinde yardımcı olur. Böylesi metinlerden söz etme cesaretini göstermeyen, İbrahim'den söz etme cesaretini de göstermez. Ve onun, birey olarak kabul edilmesinin de oldukça şüphede olduğuna işaret eder. Çünkü kendine gerçekten saygı duyan ve ruhuyla gerçekten ilgili olan emindir ki kendi gözetimi altında, tek başına yaşayan kişi, hanımının köşkünde yaşayan bir hizmetçiden daha titiz ve daha münzevi yaşar. Zorlanmaya ihtiyacı olanların bulunabileceği, ayakları serbest ise azılı hayvanlar gibi bencil hazlara kapılarak kargaşa çıkarabilecekleri şüphesiz doğrudur. Fakat kişi, dehşetle ve titreyerek, nasıl konuşulacağını bildiğini göstererek onlardan olmadığını kanıtlamalıdır. Ve kişi, saygısı nedeniyle, uğursuz eylemin korkusu unutulmasın diye, konuşmak zo-

rundadır. Ve insan muhteşem olandan nasıl söz edileceğini bildiğinden, muhteşem olanın dehşetini bildiğinden ve dehşeti dışında muhteşem olanı bilmediğinden dem vurursa, bu konuşma asla sonuçlanmayacaktır.

Şimdi, imanın paradoksundaki keder ve dehşeti daha yakından ele alalım. Trajik kahraman, evrenseli ifade etmek için kendinden feragat eder. İman şövalyesi, birey olmak için evrenselden feragat eder. Söylendiği gibi her şey kişinin nereye, nasıl yerleştirildiğine bağlıdır. Birey olmanın oldukça kolay olduğuna inananlar, kendilerinin iman şövalyesi olmadıklarından emin olabilirler. Çünkü serseriler ve avare dehalar iman insanları değildir. Diğer yandan, iman şövalyesi bilir ki evrenselciler ait olmak şanlıdır. Bilir ki kendisini hatalardan olabildiğince arınmış ve herkesin okuyabileceği saf ve seçkin bir baskı olarak evrenselin diline çeviren birey, güzel ve sağlıklıdır. Evrensel içinde, kendi kendine anlaşılır olmanın serahlattıcı olduğunu anlayan, evrenseli de anlar. Böylece onu anlayanlar da onun yordamıyla evrenseli anlar ve hepsi evrenselin güvenliğinde dinginlik bulur. Geç kaldığında onu kollarını açarak karşılayan evrenselciler, evi gibi, dostça oturduğu yer gibi sahip bir birey olarak doğmanın güzelliğini bilir. Ama şunu da bilir ki bundan daha yükseklerde, yalnız bir yol uzanmaktadır, dar ve sarp. Bilir ki evrenselin dışında doğmak, bir tek yolcuyla bile karşılaşmadan yürümek korkunçtur. Nerede olduğunu ve insanlara nasıl anlatıldığını bilir. Çılgındır ve kendisi bir başkasına anlaşılır kılamaz. Yine de onun çılgın olduğunu söylemek en ılımlı ifadedir. Eğer çılgın olduğu düşünülmüyorsa, işte bir riyakardır ve bu yolda ne kadar yükseğe çıkarsa o kadar korkunç bir riyakardır.

İman şövalyesi bilir ki evrensel için kendinden vazgeçmek şevk uyandırır ve cesaret gerektirir. Ama şunu da bilir ki güvenlik burada bulunmalıdır; çünkü yapılan tamamen evrensel için yapılmıştır. Bilir ki soylu akıllar tarafından anlaşılacak şanlıdır. Öyle şanlıdır ki bakan, baktığından soyluluk alır. Ve kendini kuşatılmış gibi hisseder; o kadar ki payına düşen ödevin bu olmasını dileyebilirdi. Şu halde İbrahim bazı anlarda ödevinin İshak'ı bir baba olarak sevmek olmasını dilemiş olabilir; öyle ki tüm insanlar için anlaşılır, tüm çağlarda hatırlanır ol-

sun. Ödevinin İshak'ı evrensel için kurban etmek olmasını dilemiş olabilir; öyle ki babaları şanlı eylemlere teşvik edebilsin. Bilir ki yürüdüğü yol tek başına yol aldığı تنها bir yoldur. Evrensel için tamamladığı bir şey yoktur. Sınanan ve sorgulanan yalnızca kendisidir. Ve İbrahim evrensel adına neyi tamamladı? Bırakın buna dair insaflica konuşalım. Geç yaşında bir oğul sahibi olmak için yetmiş yıl bekledi. Diğer insanların oldukça erken kavuştuğu ve uzun süre sevincini yaşadığı şeye ulaşmak için yetmiş yıl sarfetti. Ve ne için? Çünkü sınanıyor, sorgulanıyordu. Bu çılgınca değil midir? Fakat İbrahim inanmıştı. Ve Sara duraksamış ama ona cariye olarak Haceri aldırmişti. Ve tam da bu nedenle Haceri uzaklaştırmak zorundaydı. İshaka kavuştu; ne var ki yeniden sınanması gerekiyordu. Biliyordu ki evrenseli: ifade etmek şanlıdır. İshak'la yaşamak şanlıdır. Ama görev bu değildi. Biliyordu ki evrensel için böyle bir oğulu kurban etmek şahanedir. Bunda dinginlik bulacaktır. Ve herkes onun amelinin doğrultusunda, ıpki sessizinde dinlenen sesli harf gibi, rahata erecektir. Fakat görevi bu değildi - sınanıyordu. Cunctator namıyla meşhur Roma generali düşmana, onları oyalayarak engel oldu — ama onunla karşılaştırıldığında İbrahim nasıl bir oyalayıcıdır ... Ve o bir devlet kurtarmamıştır. Bu, yüzotuz yılın esasıdır. Buna kim dayanabilir? Kendi zamanında ona, eğer böyle bir şeyden söz edilebilirse, hiç şöyle denmemiş midir: "İbrahim sonrasızca oyalanmaktadır. Sonunda bir oğula kavuştu. Bu çok uzun sürdü. Ve şimdi onu kurban etmek istiyor. Bu delilik değil mi? En azından bunu neden dileğini açıklayabilirdi — ama o daima bunun bir sınama olduğu söylemekte." İbrahim daha fazlasını açıklayamaz. Çünkü onun yaşamı ilahi alıkonma altındaki bir kitap gibidir ve asla publici juris [kamuoyuna açık] hale gelmez.

Korkunç olan budur işte. Bunu görmeyen, iman şövalyesi olmadığından her zaman emin olabilir. Ama bunu gören inkar etmez ki çok denenmiş trajik kahramanlar bile yavaşça sürünerek ilerleyen iman şövalyesiyle karşılaştırdıklarında seke seke yürüyor gibidirler. Ve trajik kahraman bunu görür ve bunu anlayacak cesareti olmadığına inanırsa şövalyenin mucizevi zaferine dair en azından bir önseziyle yaklaşır. Şövalye, ulaştığı harika zaferle Tanrı'nın samimi ahbabı, Rab'ın

arkadaşı olur ve semadaki Tanrı'ya "Sen" diye hitap eder. Oysa ki trajik kahraman O'na yalnızca üçüncü kişi adıyla hitap eder.

Trajik kahraman kavgaya çabuk hazırlanır ve çabuk son verir. Edebi hareketi yapar ve evrenselde güvenlik bulur. Diğer yandan iman şövalyesi, durmaksızın sınındığı ve her an pişmanlıkla evrensele dönme olasılığı bulunduğu için uykusuz kalır. Ve bu olasılık gerçek olduğu kadar bir kışkırtma olabilir. Ve ne olduğuna dair kimseden bir ipucu alamaz. Çünkü şüphe ederse, paradoksun dışında kalır.

O halde iman şövalyesi ilk önce tek bir şey üzerine yüklenmek için gerekli tutkuya sahiptir. üzerine yükleneceği bu tek şey de tümüyle ihlal ettiği etiktir. Böylece kendisine İshak'ı tüm ruhuyla sevdiğinin güvencesini verebilir.^D Bunu yapamazsa, meydan okuyor demektir. İkinci olarak bu güvenceyi göz açıp kapayıncaya kadar hazırlayacak tutkuya sahiptir. Öyle ki bu tutku da ilkinde olduğu kadar sağlam ve meşrudur. Eğer bunu yapamazsa, asla yerinden kımıldayamaz. Çünkü herşeye durmaksızın yeniden başlamak zorunda kalır. Trajik kahraman da tek bir şey üzerine yüklenir; bu da teleolojik olarak üstün geldiği etiktir. Fakat bu açıdan, evrenselde destek bulur. İman şövalyesi kendisiyle tek başınadır. Bu da durumunun korkunçluğunu oluşturur. Çoğu insan, gündelik hüznlerle yetinebilecek etik yükümlülükler altında yaşar. Fakat bu tutkulu yoğunlaşmaya, bu güçlü bilinçliliğe asla ulaşamaz. Evrensel, bazı açılardan bunlara ulaşması için trajik kahramana yardım edebilir. Fakat iman şövalyesi kendi başına bırakılmıştır. Kahraman, amelini yerine getirir, ve evrenselde dinginlik bulur. İman şövalyesi sürekli gerginlik içindedir. Eğer Agamemnon ebedi hareketi yapmasaydı karar anında ruhu tutkuyla yoğunlaşmak yerine birkaç kızı olduğunu aklına getirip ve vielleicht [belki de] Ausserordentliche [olağanüstü] bir şey olabilir düşüncesine kapılsaydı bir kahraman olmaz, bir darülaceze vakası olurdu. İbrahim, evrenselden destek olmadığı için onun durumunda daha zor olsa bile, kahramanın yoğunlaşmasına da sahiptir. Ama o fazladan bir hareket daha yapar, bu şekilde ruhunu mucize üzerine toplar. İbrahim bunu yapmazsa sadece bir Agamemnon'dur — eğer, evrensel hiçbir katkısı olmadığı halde İshak'ı kurban etmesinin nasıl doğrulanabileceği herhangi bir şekilde açıklanabilirse.

Kişi, meydan okuyup okumadığına ya da bir iman şövalyesi olup olmadığına ancak kendisi karar verebilir. Yine de paradokstan, paradoksun içinde olmayan birinin de anlayabileceği birkaç ölçüt oluşturmak olasıdır. Gerçek iman şövalyesi daima mutlak inzivadadır. Sahte şövalye taraflıdır. Bu taraflılık paradoksun yolundan uzağa sıçramak ve ehven fiyata trajik kahraman olmak için bir girişimdir. Trajik kahraman evrenseli ifade eder ve onun için kendisi kurban eder. Taraftar pal-yoçonun, bunun yerine, kendi özel üyatrosu ve tıpkı Golden Snuff-box'ın adaleti temsil ettiği gibi evrenseli temsil eden birkaç iyi ahbabı ve yoldaşı vardır. Oysa iman şövalyesi paradokstur, bireydir, birey dışında bir şey değildir kesinlikle; bağlantısız ve gösterişsizdir. Bu, taraftar cücenin dayanamıyacağı korkunçluktur. Bu dehşetten, muhteşem eylemi yapmaktan ve onaylamaktan aciz olduğunu öğreneceğine (ben bu eylemi sadece onaylarım; çünkü yaptığım budur) diğer cüccelerle birleşerek böyle bir şey yapabileceğini düşünür. Ama bu olanak dışıdır. Ruhlar aleminde dolandırıcılık hoşgörülmez. Bir araya gelen ve kollarını birbirlerine dolayan bir düzine taraftarın, iman şövalyesini bekleyen yalnız çelmelerden haberi yoktur. O, bunlardan sakınmaya kalkışmaz. Çünkü haddini aşarak hızla ilerlemek çok daha tehlikelidir. Taraftarlar gürültü patırtıyla birbirlerini sağır ederler. Çıgıllıklarıyla dehşeti uzak tutarlar. Ve bu şamatacı kumarbaz takımı cenneti topa tutuklarını ve evrenin ıssızlığında hiçbir insan sesi duymadan müthiş sorumluluğuyla yürüyen iman şövalyesiyle aynı yol üzerinde olduklarını düşünürler. İman şövalyesi yalnızca kendine güvenmek zorundadır. O, kendisini başkalarına anlaşılır kılamamanın acısını duyar; fakat başkalarına yol göstermek gibi boş bir istek duymaz. Acısı, doğru yolda olduğunun teminatıdır. Boş istekten haberi yoktur. Yaptığını çok ciddiye alır. Sahte şövalye kendisini bir anda edindiği rehberlikteki yetkinliğiyle açığa vurur. Eğer başka bir kişi aynı yola düşecekse onun da aynı şekilde birey olması ve hiç kimsenin rehberliğine, davetsiz yanan bir adamın küçücük te olsa yardımına ihtiyaç duymaması gerektiğini kavrayamaz. Bu noktada insanlar kenara kaçır. şehitliğin anlaşılmasına dayanamazlar. Bunun yerine yetkinliklerinin dünyevi takdirini seçerler rahatça. Gerçek iman şövalyesi bir tanıktır, asla bir hoca değildir. Ve orada onun derin merhameti bulunur ki başkalarının,

şefkat adıyla onurlandırılan, iyi ve kötüde birliklerine ahmakça katılmaktan çok daha değerlidir. Ve gerçekte şefkat, gösterişten başka bir şey değildir. Yalnızca tanıklık eden açıkça ilan eder ki hiçkimsenin, en değersiz kişinin bile başkasının şefkatine ihtiyacı yoktur; ve bir insan yüceltülecek diye diğeri aşağılanmalıdır. Fakat [tanıklık eden] ucuza kapattığını kendisi kazanmadı diye ucuza satmaya kalkışmaz da. İnsanların takdirini alış karşılığında onları sakince aşağılayacak denli bayağı değildir. Bilir ki gerçekten büyük olanın yolu herkese aynı şekilde açıktır.

Ya Tanrı'ya karşı mutlak bir görev vardır ki eğer böyleyse burada betimlenen paradokstur bu; yani kişi, birey olarak evrenselden yücedir ve evrensel ile mutlak ilişkidir; ya da iman asla varolmamıştır... çünkü hep varolmuştur; ya da, başka bir deyişle, İbrahim kayıptır; ya da kişi Luka'nın onbeşinci bölümündeki satırları o zarif müfsir gibi yorumlamalı ve ona uyan bölümler ile benzerlerini aynı şekilde açıklamalıdır.

3. PROBLEM

İBRAHİM, SARA, ELYESA VE İSHAK ÖNÜNDE, AMACINA DEĞGİN SESSİZ KALMAKTA ETİK OLARAK SAVUNULABİLİR Mİ?

Etik olan, bu sıfatla, evrensel olandır; ve yine evrensel olarak, belli olan, açığa vurulandır. Birey, uzlaştırılmaksızın, ne ise o olarak kabul edilir; yani birey, fiziksel ve 'ruhsal bir varlık olarak, saklı olan, gizli kalandır. Bu durumda bireyin etik görevi, bu gizlilikten hareketle, kendini evrenselde açığa vurmaktır. O halde kişi, gizlilikte kalmak istediği sürece, günah işler, meydan okur. Meydan okumanın içinden ancak kendini açığa vurarak sıyrılabilir.

Böylece tekrar aynı noktadayız. Eğer temelini kişinin birey olarak evrenselden yüce olmasından alan bir gizlilik yoksa, İbrahim'in tavrı savunulamaz. Çünkü o, etik belirleyicilere hiç önem vermez. Diğer yandan, böyle bir gizlilik durumunda, uzlaştırılmaz paradoksla yüz yüze geliriz — hele de bu uzlaştırmanın, kişinin birey olarak evrenselden yüce olduğu düşüncesine dayandığı, fakat evrenselin de uzlaşmanın ta kendisi olduğu göz önüne alınırsa. Hegelci felsefe, mazur görülebilecek hiçbir gizliliğin, hiçbir ölçülemezliğin olamayacağını ileri sürer. O halde, Hegelci felsefe, açığa vurma talep ettiğinde, kendi içinde tutarlıdır. Ne var ki İbrahim'i imanın atası olarak kabul etmeye ve imana değgin konuşmaya yetkili değildir. Çünkü iman, ilk elde hazır olan değil, ikinci elde hazır olandır. İlk elde hazır olan, estetik olandır ve Hegelci felsefe bu konuda doğru yolda olabilir. Oysa iman, estetik olan değildir. Ya da iman hiçbir zaman varolmadı... çünkü hep

varoldu.

Konuyu tamamen estetik bir açıdan ele almak en doğrusu olacak. Estetikle ilgili bir tartışmaya girişmek (bir yandan okuyucunun kendisini bir an için tamamen konuya vermesini sağlamak, diğer yandan da kendi payımı katmak için) sunuşumu, konuyla uygun hale gelecek şekilde değiştirecek. Yakından inceleyeceğim kategori, "ilginç olanlar kategorisi"dir. Bu kategori, özellikle çağımızda (çünkü çağımız bir in discriminate rerum [tarihi bir dönüm noktası] yaşamaktadır) büyük önem kazandı. Bu nedenle bu kategoriyi pro virili [tüm gücümüzle] sevdikten sonra, ona, bazılarının yaptığı gibi, artık bize dar geldiği için tepeden bakmamalıyız. Ne de onu elde etmek için açgözlü olmamalıyız. Şu kesindir ki ilginç olmak ya da ilginç bir yaşam sürmek bir teknik yetenek işi değil, kaçınılmaz bir ayrıcalıktır. Öyle ki ruhlar alemindeki her ayrıcalık gibi, derin acılar karşılığında elde edilir. Demek ki Sokrates, gelmiş geçmiş en ilginç insandır. Yaşamı, kayda geçmiş en ilginç yaşamdır. Fakat böylesi bir varoluş, ona ilahlar tarafından verilmiştir; ve kendisi de çıkmek zorunda kaldığı gibi, dertten ve acıdan bihaber değildir. Böyle bir yaşamı hafife almak, *yaşamı* ciddiye alan birine yakışmaz. Yine de çağımızda bu türden bir çabanın örneklerine hiç de seyrek rastlanmaz. Ayrıca, "ilginç olan" bir *sınır kategorisidir*, estetik ile etik arasındaki geçiş hatıdır. Bu nedenle tartışmamız, bir yandan sürekli olarak etikin alanına göz atarken, diğer yandan, bir önem taşıyabilmek için, *estetik yoğunluk ve estetik arzu* problemini kapsamalıdır. Çağımızda, estetik bu tür problemlerle pek az ilgilenir. Neden olarak da, bunun "Sistem"de uygun bir yerinin olmaması gösterilir. O halde kişi bu konuyu bir monografide ele alabilir. Ayrıca, konuyu uzun uzadıya değil de kısaca ele alsa bile, aynı sonuca ulaşır. Eğer insanda *belagat* [yoğun ifade] gücü varsa, bir ya da iki hükümle tüm dünyayı ortaya serebilir. "Sistem"de, *belagat* gibi küçük bir söze yer bulunmaz mı ola?

Aristoteles, ölümsüz Poetika'sında (11. Bölüm) şöyle der: duo men oun tou mythou mere peri taut esti, peri metala kal anognoriks ("mit" in iki parçası, değişme ve tanıma, bununla [konuşmakta olduğu şeye dair] doğrudan ilgilidir). Kuşkusuz ben burada sadece ikinci öge

ile, **anagnorisis**, **tanıma** (**recognition**) ile ilgileniyorum. Tanımanın söz konusu olduğu yerde bir önceki co ipso [kendiliğinden] gizliliğe bir gönderme vardır. O halde, tıpkı tanımanın dramatik yaşamda rahatlatıcı, serahlatıcı öge olması gibi, gizlilik de gerginlik ögesidir. Aristoteles'in, (bir yanda **perimeteia** '**değişme**' ve **anagnorisis** '**tanıma**' çakışırken) çeşitli düzeylerde değerlendirilen "tragedyanın meziyetleri"ne değgin bölümde söylemek durumunda kaldığı sözleri ve biry ve **çifte tanıma** [double recognition] hakkında dediklerini, burada göz önüne alamam — söyledikleri, derinliği ve sakin yoğunluğuyla, ansiklopedik alimlerin üstünkörü alimimutlaklıklarından usanmış biri için özellikle çekici olsa da. Genel bir gözlem, burada daha yerinde olabilir. Yunan tragedyasında gizleme (ve buna bağlı olarak tanıma), kader üzerine kurulmuş epik bir **kalım** [survival]dır. Kaderde, dramatik eylem görüş alanından çıkar ve türediği belirsiz, anlaşılmaz kökeninin dışında kalır. Bu haliyle, Yunan tragedyasının yarattığı etki, görüş gücünden yoksun mermer bir heykelin bıraktığı izlenim gibidir. Bu nedenle, Yunan tragedyası, kördür. Onu hakkıyla değerlendirebilmek için belirli bir soyutlama, gereklidir: Oğul babasını öldürür. Fakat ancak sonrasında anlar ki öldürdüğü babasıdır. Kız, erkek kardeşini kurban etmek ister. Fakat ancak karar anında öğrenir ki o kardeşidir. Bu dramatik motif, mütefekkir çağımızı ilgilendirecek uygunlukta değildir. Çağdaş drama, kaderi bir kenara bırakmış, kendini dramatik bir biçimde azat etmiştir. Kendi gözleriyle görür; kendini dikkatle inceler; dramatik bilinçliliğinde kaderi çözer, ayırır. Bu durumda, gizleme ve açığa vurma, kahramanın, sorumlu olduğu, özgür eylemidir.

Tanıma ve gizleme, çağdaş dramada birer temel öge olarak bulunur. Buna örnekler eklemek, işi çok uzatmak olur. Şunu düşünecek denli saygılıyım: Çağımız, öylesine estetik şehvetli, öylesine ateşlidir ki — Aristoteles'in ifadesine göre, erkeğin sesini duyması ya da başının üzerinden uçuşunu görmesi gebe kalmasına yeten — dışı bir keklik kadar kolay gebe kalabilir. Ve, sanırım ki, bu çağda, gizleme sözünü duyan herkes, zulasındaki aşk maceralarının ve aşk komedilerinin yarısını çıkarıp atabilir. Bu yüzden, düşüncelerimi kısaca ifade

edeceğim ve önce çevreye genel bir göz atacağım: "Sakla ve ara" oynayan (ve böylece oyuna dramatik maya katan) bir kişi abuk-sabuk bir şey saklarsa, bu bir komedi olur. Diğer yandan, bu kişi idea ile ilişkiliyse, bir trajik kahraman olması yakındır. Burada yalnızca komik olanın bir örneğini veriyorum: Aynı adam, talihini kadınlarla denemeye heveslidir. Pudra ve kendisini dayanılmaz kılan peruk yardımıyla onları fethedeceğinden kesinlikle emindir. Şimdi meselenin özü geliyor: Eğer kendisi bu süslenmeyi onaylayabilirse, çıldırtıcı gücünü tümünden yitirmez. Kendisini, sade, sıradan biri ve süssüz olarak açığa vurması ise, sevdiğini yitirmesine yol açmaz. Estetiğin de onu sorumlu tuttuğu gizleme, onun özgür eylemidir. Bu marifet, dazlak riyakârların dostu değildir; onu sadece kahkahanın merhameüne havale eder. Bu kadarı, ne demek istediğime dair bir ipucu olmaya yetmeli: Komik olan, bu incelemenin iigi alanına girmez.

Estetik ve etikte canlandırılan bölümü diyalektik olarak incelemek, benim için bir görevdir. Çünkü maksat, estetik gizleme ile paradoks arasındaki mutlak ayrımı göstermektedir.

Birkaç örnek: İlan-ı aşk etmemiş olmalarına karşın, birbirine aşık iki genç vardır. Genç kızın ailesi, onu başka biriyle evlenmeye zorlamaktadır (ayrıca, onu kısıtlayan, ana-babaya saygı düşüncesi de olabilir). Genç kız ailesine boyun eğer. Evleneceği kişiyi mutsuz etmemek için aşkını gizler. Böylece, onun acı çektiğini hiçkimse asla bilmeyecektir. Diğer yandan, genç adam, tek bir sözle özlemlerinin ve iflah olmaz rüyalarının nesnesine sahip olabilecek durumdadır. Ne var ki bu küçük söz fedakarlık olacak ve belki de (kim bilir!) tam aileyi mahvedecektir. Genç adam gizlilikte kalmak için yüce gönüllülükle karar verir: "O kız, aşkımı asla bilmeyecek. Belki böylece, başkasına el vererek, mutlu olabilir." Ne yazık! Karşılıklı olarak sevgilerini gizleyen bu iki kişi, birbirlerinden de gizlendiler. Oysa diğer durumda hatırı sayılır yüce bir birleşme gerçekleşebilirdi. Gizlilikleri özgür bir eylemdir ve bu özgür eylemle etik karşısında sorumludurlar. Ne var ki estetik, bir tefecinin bildiğinden fazla kestirme yol bilen bir marifettir. O halde ne yapar estetik? Sevgililer için her şeyi mümkün kılar: Talihin yardımıyla, müstakbel evliliğin eşleri, diğer tarafın yüce kararından ha-

berdar olur. Hem birbirlerine kavuşurlar hem de gerçek kahramanlarla aynı rütbeye yükselirler. Kararları üzerine istiareye yatma vakti bile bulamadıkları halde, estetik, onlara, kararları için sanki yıllarca cesaretle savaşmışlar gibi davranır. Estetik başını "zaman"la derde sokmaz. İster şaka ister ciddi olsun, zaman onun için aynı hızla akar.

Ama etik, talihe ya da duygulu olmaya değgin bir şey bilmez. Öyle hızlı bir zaman kavramı da yoktur. Bu durumda, konu farklı bir yön almaktadır. Saf kategorileri olduğu için, etik ile tartışmak yararsızdır. Etik, deneyime başvurmaz; deneyim, gülünç olanların en gülüncüdür. Deneyim, insanı akıllı etmekten çok - kişi bundan yüksek bir şey bilmiyorsa — deli eder. Etikin hükmü altında şans diye bir şey olmadığı için, olup bitenler açıklığa kavuşmaz. Etik, değerlerle alay etmez. Çelimsiz kahramanın omuzlarına müthiş bir sorumluluk yükler. Kahramanın, eylemleriyle ilahi takdiri harekete geçirme isteğini küstahlık sayarak suçlar. Ama bunu acı çekerek yapma isteğini de suçlar. Etik, kişiyi, gerçekliğe inanmaya ve gerçekliğin tüm dertleriyle, hatta kendi sorumluluğunda saydığı tüm kansız acılarıyla kavga etmeye davet eder. Eski çağların kehanetlerinden çok daha hain olan "kavrayış"ın hesaplarına karşı uyarır; tüm zamansız yüce gönüllülüklere karşı uyarır. Gerçekliğin kararlaştırdığı zaman, cesaret gösterme zamanıdır. Bu zaman geldiğinde, etik, elinden gelen tüm yardımı öne sürer. Öte yandan, şu iki kişide, harekete geçen derin bir şey varsa, onlara bir şey ulaşır elbet. Ama etikin bir yararı olmaz. Etik saldırıya uğramıştır. Çünkü onlar etikten sır saklar, kendi felaketlerini getirecek bir sır.

O halde, estetik, gizlilik gerektirir ve bunu ödüllendirir. Etik, açıklık gerektirir ve gizliliği cezalandırır.

Yine de bazı anlarda estetik bile açıklık gerektirir. Estetik yanılsamanın tuzağına düşmüş kahraman, sessizliğiyle bir başkasını kurtarmayı düşündüğünde, estetik, sessizlik gerektirir. Diğer yandan, kahraman, eylemiyle, rahatsız edecek şekilde bir başkasının yaşamına karışırsa, estetik, açıklık gerektirir. Burada, trajik kahraman konusu üzerinde duracak ve Euripides'in "Iphigenia Aulis'te" oyununu ele alacağım: Agamemnon, Iphigenia'yı kurban etmelidir. Kahramanın başka

bir kişiden teselli beklemesinin uygunsuz olacağı göz önüne alınırsa, estetik, Agamemnon'un sessizliğini gerektirir. Bunu, kadınların meraklı bakışlarından da olabildiğince gizlemelidir. Diğer yandan kahraman, tümüyle kahraman olabilmek için, Clytemnestra ve Iphigenia'nın döktüğu gözyaşlarının dehşetli kışkırtmalarıyla sınanmalıdır. Estetik ne yapar? Uygun bir çaresi ve hizmetinde, Clytemnestra'ya herşeyi açıklayan bir uşadı vardır. Ve herşey olması gerektiği gibi olur.

Oysa etikin elinde ne şans ne de yaşı uşak yoktur. Estetik idea, gerçeklikte olduğu anda, kendisiyle çelişir. Bu nedenle, etik, açıklık, gerektirir. Trajik kahraman etik cesaretini, estetik yanılsamaların tuzağına düşmeden, Iphigenia'ya kaderini bildiren kişi olmakla gösterir. Trajik kahraman bunu yaparsa, etikin, kendisinden hoşnut kaldığı sevgili oğlu olur. Sessiz durmasının nedeni, diğerlerine kolaylık vereceğini düşünmek olabileceği gibi, bu sayede kendisine de kolaylık sağlamak olabilir. Oysa bilir ki bu ikinci itkiden etkilenmez. Sessiz durursa, dışarıdan gelebilecek bir tartışmayı gözardı ettiği sürece, kişi olarak büyük bir sorumluluk duyar. Oysa bir trajik kahraman olarak bunu yapamaz. Etik onu, durmaksızın evrenseli ifade ettiği için sever. Kahramanca davranışı cesaret gerektirir. Ne var ki o, hiçbir tartışmadan sakınmayan bu cesarete aittir. şu kesindir ki gözyaşları dehşetli bir argumentum ad hominem [kişiyi hedef alan tartışma]dır. Ve şüphesiz, hiçbir şeyden etkilenmeyen ve ancak gözyaşlarıyla ulaşılabilenler vardır. Oyunda Iphigenia ağlamak zorunda bırakılmıştı Gerçekten de Jephta'nın kızı gibi iki ay boyunca ağlamasına izin verilmeliydi. Tek başına değil, babasının ayakları dibinde. Bırakılmalıydı ki yüreği gözyaşlarıyla dolsun ve yalvarışcının zeytin dalını [barış simgesini] sunmak yerine, babasının dizlerine kapansın.

Estetik açıklık gerektirdi, fakat talihin yardımıyla kendini sakındı. Etik açıklık gerektirdi ve trajik kahramanda doyumunu buldu.

Etikin şiddete açıklık gerektirmesine karşın, gizlilik ve sessiliğin insanı gerçekten büyük yaptığı yadsınamaz. Çünkü gizlilik ve sessizlik içteliğin özellikleridir. Amor, Psyche'den ayrıldığında şöyle der: "Sessiz kalırsan tanrısal bir çocuk, sırrı açıklarsan sadece bir insan yavrusu doğuracaksın." Etikin gözdesi olan trajik kahraman, som insandır.

Ve onu anlayabilirim. Ve onun yaptığı herşey, açıklığın ışığı altındadır. Eğer ileri gidersem, paradoksa takılır, sendelerim. Paradoks, ister ilahi ister şeytani olsun, sessizlik her ikisidir. Sessizlik, şeytanın tuzağıdır. Kişi ne kadar sessiz kalırsa, şeytan o kadar korku verir. Ama sessizlik, aynı zamanda, ilah ile kişi arasındaki karşılıklı anlayıştır.

İbrahim'in öyküsüne devam etmeden önce ve perde inmeden birkaç şiirsel kişiliği çağıracağım. Diyalektiğin gücüyle, onları parmak uçlarında tutacağım ve umutsuzluğun kırbacını kullanarak tabanlarına basmalarına engel olacağım. Belki de bazı şeyleri açıklarlar dehşetle.E

Aristoteles, *Poetikasında*, Delphi'de bir evlilik mescesinden kaynaklanan politik bir karışıklıktan söz eder. *Kahinler evliliğin peşinde bir talihsizlik olduğunu söylediklerinde, damat, gelini almaya giderken, bir anda kararını değiştirir* — düşününü kutlamayacaktır. Evet, daha fazlasına ihtiyacım yok. Delphi'de bu olay gözyaşı dökülmeden unutulmadı. Bir şair bunu tema olarak alacak olsaydı, herhalde sırunı şekate dayamaya kalkışır. İnsan yaşamında sık sık sürgüne gönderilen sevginin şimdi de semanın desteğinden yoksun kalması dehşetli değil midir? "Evlilik kutsaldır;" sözü burada utandırılmıyor mu? Sevgilileri ayıran, çoğunlukla, faniliğin kötü ruhlara benzeyen derter ve zorluklarıdır. Ama sevginin yanında sema vardır. Bu yüzden, bu kutsal ittifak tüm düşmanlarının hakkından gelir. Şu halde, semanın birleştirdiğini ayıran, yine semadır. Kim böyle bir şeyi önceden görebilir? En az genç gelin. Sadece bir dakika önce, tüm güzelliğiyle, odasında oturuyordu. Ve zarif hizmetçiler onu özenle süslüyorlardı. Böylece, sevincin yanısıra duydukları kıskıncılığı da tüm dünya önünde temize çıkarabilirlerdi. Sevinçliydimler çünkü daha kıskanç olmaları mümkün değildi; çünkü gelinin de daha güzel olması mümkün değildi. O, odasında oturuyor ve güzelliklerden güzelliklere geçiyordu. Kadınca sanatların, değerliyi değerince süsleyecek tüm hünerleri hizmete koşuluyordu. Fakat hala eksik olan bir şey vardı genç hizmetçilerin düşünemedikleri: Zarif bir duvak; hafif ama yine de genç hizmetçilerin geline giydirdiklerinden daha az içindekini gösteren. Öyle bir gelinlik ki hizmetçilerin ne bildikleri ne de bulabilecekleri türden değil. Evet, gelinin kendisi bile böyle bir şeyi nasıl elde edebileceğini bilmiyordu.

Haberi olmadan onu sarmalayan, onu süslemekten haz duyan, görünmez, dost bir güçtü. O yalnızca damadın yanından geçip tapınağa gittiğini ve ardındaki kapının kapandığını gördü. Ve daha da durgunlaşıp, daha da sevindi. Çünkü o yalnızca, sevgilisinin şimdi ona her zamankinden çok ait olduğunu biliyordu. Tapınağın kapısı açıldı, damat dışarı çıktı. Fakat gelin, mahcup bir tavırla bakışlarını indirdi. Bu yüzden damadın çehresinin kararmış olduğunu görmedi. Fakat damat, semanın, gelinin sevimliliğini ve kendisinin talihini kıskandığını gördü. Tapınağın kapısı açıldı. Genç hizmetçiler damadın dışarı çıktığını gördüler. Fakat, gelini getirmekle meşgul oldukları için, çehresinin kararmış olduğunu görmediler. Ve gelin — genç hizmetçilerin gelinlerin önünden daima eğildikleri gibi eğilen nedimeleleriyle çevrili olduğu halde — tüm mahcup tavrıyla ama bir kraliçe gibi ilerledi. Tören alayının başında durdu... yalnızca *bir an* bu halde durdu... tapınak hemen yakındaydı... damat geldi... fakat gelinin önünden geçip gitti.

Bunu burada bırakıyorum — ben şair değilim. Şeylerle ancak diyaletik olarak ilgilenirim. Önce şu anımsanmalı ki kahraman bu aydınlanmaya bir anda ulaştı. O halde saf ve masumdur. Nişanlısına kararsızlıkla bağlanmamıştı. Sonra, kendisine yönelik, daha doğrusu kendisine karşı, ilahi bir söz vardı. Şu halde, sıska sevgililer gibi, kendi kibiri tarafından yönlendirilmemiştir. Ayrıca, söylemek bile gereksiz, bu ilahi söz onu gelin kadar mutsuz etmişti. Evet, hatta daha mutsuz etmişti. Çünkü gelinin mutsuzluğuna yol açan kendisiydi. Kahinlerin, talihsizliği yalnızca ona bildirdikleri doğrudur. Ne var ki sorun şudur: Bu talihsizlik, onu incitmekle beraber, evlenmeleri halinde mutluluklarına da hasar vermeyecek midir?

O halde ne yapmalıdır? (1) Sessiz durmalı ve düğünü kutlamalı mıdır? — şunu düşüncerek: "Belki de bir talihsizlik olmaz; sevgimi her durumda korumakta ve kendimi mutsuz etmekten korkmamaktayım; ama ses çıkarmamalıyım, yoksa kısa anlar bile boşa gider." Bu akla uygun görünüyor ama aslında hiç de değil. Sessiz kalmakla, genç kızın onurunu kırmış, onu gücendirmiş olur. Çünkü kız gerçeği bilseydi, böyle bir birleşmeyi asla onaylamazdı. O halde, zamanı geldiğinde

yalnızca talihsizliğe boyun eğmek değil, aynı zamanda sessiz kalmanın ve sessiz kaldığı için de kızın öfkesinin sorumluluğunu yüklenmek zorunda kalacaktır. Yoksa: (2) Sessiz kalmalı ve düğünü kutlamaktan vaz mı geçmelidir? Bu durumda bilinmezliğe karışır ve bu bilinmezlik yüzünden kendisini nişanlısının karşısında hiçe indirirdi. Estetik bunu onaylar belki. O durumda da felaket ağları, son anda ortaya çıkabilecek bir açıklama dışında, gerçekte olduğu gibi örülürdü. Ama bu açıklama da herşey olup bittikten sonra gelirdi. Çünkü estetik cep-hesinden bakıldığında, eğer bu marifet mukadder kehneti boşa çıkarmanın bir yolunu bulamazsa, onu ölüme terketmek bir gerekliliktir. Bu davranış, yüce gönüllü bir davranış olduğu halde, kıza karşı ve kızın sevgisinin gerçekliğine karşı bir saldırı ifadesi taşır. Yoksa: (3) Konuşmalı mıdır? İnsan unutmamalıdır ki, kahramanımız biraz fazla şiirsel olduğundan, *aşkını başkasına devretmesi, onun için, başarısız bir iş girişiminin sonucundan farklı bir önem taşımaz*, diye düşünemeyiz. Konuşursa, herşey "Axel ve Valborg^F tarzından bir *mutsuz aşk* öyküsüne dönüşür. Onlar, semanın ayırdığı eşlerdir. Ne var ki bu durumda ayrılık biraz farklı anlaşılmalıdır. Çünkü bu ayrılık, kişilerin özgür eylemlerinden doğmaktadır. Bu durumun diyalektiğinde zor olan, talihsizliğin yalnızca damada kısmet olmasıdır. Bu nedenle bu iki sevgili, Axel ve Valborg gibi acılarının ortak bir ifadesini bulamazlar. Sema, Axel ve Valborg'a dair hükmünü eşit olarak vermişti çünkü onlar birbirine denk hısımlardı. Bu durumda da böyle bir şey olsaydı, ele alınıp düşünülebilirdi. Sema, onları ayırmak için görünür bir güç kullanmaz, bunu onlara bırakır. Şu düşünülebilir: Kendi aralarında, semayı da talihsizliğini de defetmeyi kararlaştırabilirlerdi.

Gelgör ki etik bu adamın konuşmasını gerektirir. Kahramanlığı, estetik yüce gönüllülüğü terketmesinde yatmaktadır. Böyle bir durumda, yüce gönüllülük, saklanmışlığı içine alan bir kibirlilik ögesi taşımaz. Çünkü kıza mutsuz ettiğinin açıkca farkında olmalıdır. Bu kahramanlığın gerçekliği, gerçek bir aşk fırsatına sahip olmuş ve onu feshetmiş olmasına bağlıdır. Kahramanlık bunsuz elde edilebiliyorsa, çağımızda çok sayıda kahramanla karşılaşmamız gerekir. O çağımız ki en yüce şeyleri, uzlaştırıcı aşamaların üzerinden sıçrayarak yapmak-

tadır.

Trajik kahramandan öteye gidemiyorsam bu öyküye ne gerek var? Var; çünkü paradoksu aydınlatması mümkün olabilir. Her şey, bu adamın, kahinin şu ya da bu şekilde yaşamı için belirleyici sözleriyle ilişkisine bağlıdır. Bu söz publici juris [kamuya açık] mıdır yoksa privatissimum [kişiye özel] midir? Sahne Yunanistan'da geçmektedir. Kahinin sözü, herkes için anlaşılır bir sözdür. Sıradan adamın sözün içeriğini kelimesi kelimesine anlamasını kastetmiyorum. Ancak, sıradan adam anlar ki kahin insanlara semanın kararını bildirmektedir. O halde kahinin sözü yalnız kahraman için değil, herkes için anlaşılır bir sözdür. Ve bu sözden herhangi bir kişisel ilişki doğmaz. Dilediğini yapsın, kehanet gerçekleşecektir. Ve kişi ne yapmakla ne de yapmama ile ilah ile daha yakın bir ilişkiye girmez. Ya rahmetine ya gazabına uğrar. Önceden söylenen sonuç öyledir ki herhangi bir kişi de onu kahraman kadar anlayabilir Yalnızca kahramanın okuyabileceği gizli bir yazı yoktur. Eğer konuşursa, bunu kusursuzca yapabilir; çünkü kendisini anlaşılır kılabilir. Eğer susarsa, birey olma nedeniyle evrenselden yüce olacağı için nişanlısının hüznü nasıl da hemen unutuvereceğine dair hayali kurgularla kendini avutur. Öte yandan, semanın iradesi kahin tarafından bildirilmediğinde, bu bilgi ona tamamen kişisel bir yolla geldiğinde, bu irade ile tamamen kişisel bir ilişkiye girildiğinde, paradoksla yüz yüze geliriz (böyle bir şey olduğunu varsayarak; benim düşüncelerim ikilem biçimini aldığı için). Bu durumda, ne kadar istemiş olursa olsun, konuşamazdı. Suskunlukta keyif şüremez, acı çekerdi. Fakat bu onun doğrulandığının teminatıdır. Demek ki sessizliğinin nedeni birey olarak evrensel ile mutlak ilişkiye girmesi değil, birey olarak mutlakla mutlak ilişkiye girmesidir. Şu halde dinginlik de bulabilecektir (tıpkı bunu kendim için düşünebildiğim gibi). Diğer yandan, yüce gönüllü sessizliği etik'in talepleri yüzünden durmaksızın bozulmaktadır. Estetik'in bir kez olsun yıllardır bittiği yerden, yanıltıcı yüce gönüllülükten başlaması ne hayırlı olurdu. Bir kez bunu yapsaydı, doğrudan dinî olanın ilgi alanına girerdi. Çünkü, estetik'i etik'le çelişmesinden çekip alabilecek tek güç dindir. Kraliçe Elizabeth, Essex'e olan sevgisini, ölüm fermanını imzalayarak, Devlet'e kurban

etmişti. Bu, içinde bir parça kişisel acı bulunsa da, kahramanca bir eylemdi. Essex, kraliçeye yüzüğünü göndermemişti. Aslında, bildiğimiz kadarıyla, göndermişti ama yüzük, saraydan bir *lady*'nin gazabına uğrayarak alıkonmuştu. Elizabeth de bundan haberdar olmuştu. (o halde bu, ni fallor [aldanmadığı sürece] ilgilidir). Bunun üzerine, parmağını kemirerek ve tek bir söz bile etmeksizin, on gün boyunca oturduğu yerde kalmış, sonra da ölmüştü. Ağızları nasıl açacağını bilen bir şair için bu bir tema olurdu. Ağızları nail açacağını bilen bir şair için bu bir tema olurdu. Ağızların açılmaması halinde ise bu zamanımızda şairlerin bile aklını karıştıran bir bale düzenleyicisinin işine yarardı.

Sözlerime şeytani olanı içeren bir öyküyle devam edeceğim. *Agnes ve Merman* [deniz - adamı] öyküsü amacıma hizmet edecek. Merman, denizin dibindeki gizli sığınağından fırlayarak, tüm zerafetiyle sahilde duran ve okyanusun uğultusunu dinlemek için dalgın dalgın başını eğen masum çiçeği vahşi bir şehvetle yakalayıp kıran bir ayartıcı, baştan çıkarıcıdır. Şimdiye dek şairlerin bu öyküden anladıkları budur. O halde *şimdi* bir değişiklik yapalım. Merman bir ayartıcıydı. Agnes'i çağırmış, tatlı diliyle onun gizli duygularını kışkırtmıştı. Agnes, mermenda aradığını, denizin dibinde bakındığını bulur. Merman'ın peşinden gitmek ister. Merman onu kollarına alır. Agnes onun boynuna sarılır. Tüm ruhuyla, güvenle, kendini güçlü olanın kollarına bırakır. Merman denizin üstüne yatar, avıyla birlikte dalmak üzeredir... ve Agnes ona bir kez daha bakar; ürkerек değil, kuşkuyla değil, iyi telihiyle gururlanarak değil, hazdan sarhoş olarak değil... ona tamamen inanarak, mutlak yumuşak başlılıkla, tıpkı kendini yerine koyduğu o mütevazî çiçek gibi. Bu bakışla tüm kaderini mutlak bir güvenle ona emanet eder. Ve artık deniz kükrememekte, hiç ses çıkarmamaktadır. Doğanın tutkusu, yani mermanın gücü, onu bu zor durumda terkeder. Ve Agnes ona hala öylece bakmaktadır. Ve merman çöker. Masumiyetin gücüne karşı koyamaz. Bu anda, yaradılışı ona sadık değildir; Agnes'i baştan çıkaracak halde değildir. Agnes'i geri götürür. Ona, yalnızca denizin durgunluğunun güzelliğini göstermek istediğini söyler. Agnes ona inanır. Ve merman tek başına döner. Ve deniz köpürür. Ama mermanın umutsuzluğu daha vahşice köpürür. Agnes'i

baştan çıkarabilirdi. Yüzlerce Agnes'i ayartabilirdi. Her kızın aklını çelebilirdi. Ama Agnes onu fethetti ve o Agnes'i yitirdi. Agnes, yalnızca bir av olarak onun olabilirdi. O, hiçbir kıza sadakatle bağlanamazdı. Çünkü o, yalnızca bir merman'dı.

Burada, mermenda küçük bir değişiklik yapmakta özgür davrandım.^G Agnes'i de biraz değiştirdim. Asıl öyküde, Agnes de tamamen hatasız değildir; ve bir baştan çıkarma vakasında kızın hiçbir şekilde suçlanamayacağını düşünmek anlamsızlık, işvebazlık [koketlik] ve dişi cinse karşı bir hakarettir. Öyküde Agnes (ifademi biraz çağdaşlaştırayım) "ilginç olan" ın hasretini çeken bir kadındır. Bu hasreti çeken her kadın emin olabilir ki sahilde bekleyen bir merman her zaman vardır. Çünkü merman, küçük bir göz atışla bu kadınları keşfeder ve avının ardındaki bir camgöz gibi onlara yönelir. Bu nedenle, kültür denen şeyin bir kızı ayartmaya karşı koyacağını sanmak aptallıktır — yoksa bu mermanın yaydığı bir söylentimi midir? Hayır, varoluş çok daha adil ve dürüsttür. Yalnızca bir tek korunma vardır; ve bu, masumluktur.

Burada, mermana bir insan bilinçliliği ihsan edelim ve onun merman oluşunun, yaşamını karıştıran sonuçlarda [beliren] bir insan önvaroluşuna işaret ettiğini varsayalım. Onu kahraman olmaktan alıkoyacak hiçbir şey yoktur. Attığı adım, bir anlamda uzlaşmadır. O, Agnes tarafından kurtarıldı. Ayartıcı ezildi. Masumluğun gücü önünde eğildi. Bir daha asla ayartamaz. Fakat aynı anda iki güç birden ona hükmetmeye uğraşmaktadır: pişmanlık ve Agnes - ve - pişmanlık. Eğer ona yalnızca pişmanlık hükmederse, gizlenir eğer Agnes - ve - pişmanlık hükmederse, açığa çıkar.

Merman, pişmanlığın pençesine düşüp gizli kaldığında açıkça Agnes'i mutsuz etti. Çünkü Agnes onu tüm masumluğuyla sevdi ve inandı ki kendisine bile değişmiş görüldüğü anda, ne kadar iyi gizlemiş olursa olsun, denizin durgunluğunun güzelliğini göstermek istediğini söylerken doğru söylüyordu. Ne var ki merman tutkusuna oranla daha da mutsuz olur. Çünkü o Agnes'i bir tutkular karmaşasıyla sevdi. Ayrıca şimdi katlanmak zorunda olduğu bir suçluluk hissediyordu.

Pişmanlıktaki şeytani öğe bu duygunun onun [ön - varoluş durumu-
nun hataları için] cezası olduğunu söyleyecektir. Ve ona ne kadar
işkence ederse o kadar iyidir.

Merman kendisini bu şeytani etkinin kucağına bırakırsa, belki de
Agnes'i, insanın bir başkasını kötülük aracılığıyla kurtarabilmesi gibi
kurtaracak başka bir çabaya gireşebilir. Agnes'in kendisini sevdiğini
bilmektedir. Bu aşkı Agnes'ten zorla alabilirse, Agnes bir anlamda kur-
tarılmış olur. Ama nasıl? Merman, açık yürekli bir itirafın onda tik-
sinti uyandıracığı düşüncesine kapılmayacak kadar sağduyuludur. Bu
nedenle belki de onun tüm derin tutkularını kışkırtmaya, onu küçük
düşürmeye, onunla alay etmeye, aşkıyla eğlenmeye hatta gururuna do-
kunmaya çalışacaktır. Kendisini ise, eziyetten esirgeyecektir. Bu,
şeytani olanın en derin çelişkisidir. Şeytani bir kişide sıradan bir
kişiyle karşılaştırılamayacak kadar çok iyilik bulunur. Agnes ne kadar
bencil olursa hilenin denenmesi de o kadar kolay olur, (çünkü yalnızca
çok deneyimsiz insanlar masumluluğu aldatmanın kolay olduğunu
düşünürler; varoluş çok engindir ve açıkgozün açıkgozü aptala
çevirmesi en kolay şeydir). Fakat hepsinden dehşetlisi, mermanın
acılarıdır. Hilesi ne kadar kurnazca planlanırsa Agnes de kendi acılarını
o kadar az utangaçlıkla saklayacaktır. Agnes her çareye baş vuracak ve
bunlar etkisiz kalmayacaktır — Merman'ın metanetini çözmek için
değil, ona işkence etmek için.

Böylece merman, birey olarak evrenselden yüce olan birey olmayı
arzular. Birey, mutlak ilişkiye girdiği sürece, şeytani olan da ilahi
olanla aynı özelliklere sahiptir. Bu, benzeşmedir; sözünü ettiğimiz pa-
radoksun bir suretidir. Bu nedenle de insanı aldatabilecek bir benzerliğe
sahiptir. Şu halde merman, tüm acılarını çektiği için sessizliğinin
doğruluşunun kanıtına da sahiptir. Oysa hiç kuşku yok ki
konuşabilir. Böylelikle bir trajik kahraman olabilir, bana göre heybeli
bir kahraman, eğer konuşursa. Bazıları belki de sadece bunun ne türden
bir heybet olduğunu anlayacaktır.^H Ve merman hilesiyle Agnes'i mut-
lu edebilmeye dair tüm "kendini kandırma"ları söküp atabilecekler ka-
fasından. Yani Agnes'i ezcek cesarete kavuşacaktır. Burada sonuç ola-
rak sadece bir tek psikolojik gözlemde bulunacağım: Agnes ne kadar

bencilce ileri giderse "kendini kandırma"da o kadar kamaştırıcı olacaktır. Gerçekten de bir mermanın şeytanca kurnazlığıyla yalnızca bir Agnes kurtarmakla kalmayıp onda olağanüstü bir şeye sebep olması anlaşılmaz değildir. Çünkü bir şeytan en zayıf insanın bile yetilerine nasıl işkence edeceğini bilir ve kendi anlayışında insana dair en iyi niyetlere sahip olabilir.

Merman, diyalektik dönüm noktasında durmaktadır. Eğer şeytani olandan çıkıp pişmanlığa düşerse, önüne iki yol açılır: Geri dönebilir, gizlilikte kalabilir; fakat kurnazlığına güvenemez. Şeytani olanla, birey olarak mutlak ilişkiye geçemez. Ama İlah'ın Agnes'i kurtarması gibi, bir karşı - paradoks'ta dinginlik bulur. (Eğer böyle ise, Orta Çağ hareketi yerine getirirdi; çünkü Orta Çağ'ın anlayışına göre merman tamamen manastıra adanmıştır.) Belki o da Agnes'le birlikte kurtulabilir. Fakat bu, Agnes'in aşkı sebebiyle onun bir hilekar olagelmekten kurtulabileceği anlamına gelmemelidir (bu, bir kurtuluş eyleminin estetik biçimidir, asıl amacın çevresinde dolaşır, mermanın yaşamının sürekliliğidir). Zaten kurtulursa, açığa çıkması nedeniyle kurtulur. Ve Agnes ile evlenir. Fakat yine de paradoksun yardımına başvurmalıdır. Kişi suçluluk duygusuyla evrenselin dışına çıktığında, sadece birey olarak mutlak olanla mutlak ilişkiye girerek geriye dönebilir. Burada, süregelen tartışmanın söylediğinden fazlasını söyleyecek bir gözlemde bulunacağım: İşlediği günahla birey zaten (şeytani paradoksun doğrultusunda) evrenselden yücedir. Çünkü, evrenselin *conditio sine qua non* [zorunlu koşul] dan yoksun bir adama, kendisini yüklemesi bir çelişkidir.

Eğer öteki aşırı-meraklar gibi felsefe de insanın, öğretisine uygun hareket edebileceğini düşünmek durumundaysa, bu durumdan tuhaf bir komedi doğar. Günahı tanımayan bir etik, mükemmel bir *boş-ilim*'dir. Felsefe, sezgisel olarak feshedilmesi gerektiğini öğretir. Bu, oldukça doğrudur. Ancak burada doğru olmayan şudur: Günah, doğası gereği sezgiseldir; çünkü bu, gereğin doğası imanın sezgisel olmasından daha doğru değildir.

Bu alanlarda dolaştığım süreçte herşey yolunda gider. Fakat söylenenler hiçbir şekilde İbrahim'i açıklamaz. İbrahim günah nede-

niyle birey olmadı; tam tersine, o dürüst bir insandı. Tanrı'nın seçtiği idi. Bu nedenle İbrahim'i konu alan bir benzeşme, birey evrenseli tamamlama noktasına getirilinceye dek ortaya çıkmaz. Ve ancak bu noktadan sonra, paradoks yinelenir. Tümüyle paradoks sebebiyledir ki merman evrenseli gerçekleştirme noktasına gelir. Gizli kalsaydı ve pişmanlığın cefalarına katlansaydı bir şeytan haline gelirdi ve böylelikle bir hiç olurdu. Gizli kalsaydı fakat kurnazlık etmeyip pişmanlığın ağlarında cefa çekerek Agnes'i soğutacağını düşünmeseydi gerçekten de dinginlik bulurdu ama bu dünyadan da yitip giderdi. Kendisini açığa vursaydı ve Agnes tarafından kurtarılmasına izin verseydi, tasarlayabileceğim en büyük insan olurdu. Çünkü yitik bir adamın masum bir kız tarafından sevilmesine ve böylece kurtulmasına göz yumarak sevginin gücünü yücelttiğini düşünen yalnızca estetik yazarlardır. Yanlış gören, erkeğin değil kızın kahraman olduğuna inanan yalnızca estetik yazarlardır. O halde merman, mutlak hareketi, tövbe hareketini yaptıktan sonra, saçmalığın inayetiyle bir hareket daha yapmazsa, Agnes'e ait o-lamaz. Kendi gücüyle tövbe hareketini yapabilir fakat bunun için tüm gücünü tamamen tüketir; bu yüzden de dönüp gerçekliği yakalayamaz. Kişinin, hareketlerden ya birini ya diğerini yapacak denli tutkusu yoksa, yaşam yolunda oyalanırsa, azıcık pişman olur ve yaşamının geri kalan kısmının kendi kendini idare edebileceğini düşünürse, ideada yaşama çabasından tamamen vazgeçer, sonra da diğer kişilere kolayca ulaşip onlara en yüce vuslatlara erişimleri için yardım eder; yani kendisini ve diğerlerini aldattır; der ki ruhlar aleminde herşey bildik bir kağıt oyunundaki gibi yolunda gider, orada herşey gelişigüzeğe bağlıdır. O halde kişi, herkesin en yüce şeyleri gerçekleştirebileceği çağımızda, ruhun ölümsüzlüğünden kuşku duymanın bu kadar yaygın olabilmesi ne kadar tuhaf olduğunu düşünün düşünün yoldan çıkabilir. Sonsuzluk hareketi gibi müthiş bir şey yapan kişinin bir kuşkucu olması çok zordur. Tutkunun yol açtığı sonuçlar yegane güvenilir sonuçlardır; daha doğrusu, yegane inandırıcı sonuçlardır. Ne iyi ki varoluş böyle bir durumda bilgelerin iddia ettüklerinden daha incelikli ve daha sadıktır. Çünkü varoluş hiçkimseyi, en aşağılık olanı bile dışlamaz. Hiç kimseyi aldatmaz. Ruhlar aleminde, kendisini aldatan aldanır yalnızca.

Herkesin görüşü ve hüküm vermeye kalkıştığım sürece benim de görüşüm odur ki en yüce şey manastıra girmek değildir. Ama kimsenin manastıra girmediği çağımızda herkesin manastırda dinginlik bulan derin ve samimi canlardan daha büyük olduğu görüşü hiçbir şekilde bana ait değildir. Bir yandan vicdana zaman tanımak, her gizli düşünceyi uyanık bir dikkatle keşfedecek zaman bırakmak (kişi, bir insanda bulunan en yüce ve en kutsal olanın inayetiyle her an hareketi yapmıyorsa, her insanın yaşamında şöyle ya da böyle gizli kalan belirsiz libido'yu dehşet ve korkuyla keşfedecek¹ ve başka bir yolla değilse yine dehşet ile tuzağa düşürecektir), öte yandan bir toplumda başkalarıyla yaşarken, kolayca unutmak, kolayca terkedilmek, kolayca teselli edilmek ve yeniden başlamak için fırsatlar bulabilmek... umalım ki bu sade düşünceler doğru açıdan ele alınsın ve en yüce vuslata çoktan ulaştığını düşleyen sbu çağdaki birçok kişiyi yola getirsin. Fakat insanlar, en yüceye ulaşmış olan çağımızda bunlarla ilgilendirmezler. Oysa gerçekte hiçbir çağ komik'in karşısında bu çağ kadar mağdur olmamıştır. Ve bu çağın generatio equivocata [çiftleşmeden üreme] yoluyla kahramanını, tüm çağı güldürmenin ve ona kendisine güldüğünü unutturmanın dehşet manzarasını amansızca serecek olan şeytani doğurmamış olması anlaşılır gibi değildir. İnsanlar en yüksek olana yirmi yaşlarında zaten ulaşmış oluyorsa, varoluş sadece gülünecek bir şey midir yoksa? Ve insanlar manastıra kapanmayı bıraktıklarından beri çağ ne türden bir *yüce duygu* bulmuştur? Ve bulduğu acınası bir açgözlülük, kurnazlık, yüreksizlik değil midir ki yükseklerde oturur, insanları alçakca en yüce şeyleri gerçekleştirdiklerine inandırır ve en cüzi şeyleri bile yapmalarına sinsice engel olur? Kapanma hareketini yapmış kişinin yapacağı tek bir hareket kalmıştır; bu da saçmalık hareketidir. Çağımızda kaç kişi saçmalığın ne olduğunu anlar? Çağdaşlarımızdan kaç kişi herşeyden vazgeçecek ya da herşeyi kazanacak şekilde yaşıyor? Kaç kişi neyi yapabileceğini ve neyi yapamayacağını kendine olsun dürüstçe söyleyebilir? Ve böylelerinin çoğunlukla kültürsüz insanlar ve kısmen kadınlar arasında bulunduğu doğru değil midir? Bu çağ gaip haberleriyle zayıf noktalarını açığa vuruyor, tıpkı bir mecnunun kendisini anlamadan açığa vurması gibi; çünkü yeniden ve yeniden komik olanı talep ediyor. Çağın ihtiyaç duyduğu gerçekten buysa, tiyatrolara aşk

yüzünden ölen bir insanı kakhaha konusu yapacak yeni bir oyun gerekir. Böyle bir olay bizim aramızda olsa, bu, çağ için hayırlı mı olurdu yoksa? Çağın, ruhun gücüne inanacak cesareti, kişinin kendi iyi dürtülerini sinsice, başkalarının iyi dürtülerini kışkıncılıkla bastırmayı durduracak cesareti gülerek kazanması için böyle bir olaya tanıklık etmesi gerekseydi, hayırlı olmaz mıydı? Çağın, gülünecek bir şey bulabilmek için dindar bir gayretkeş tarafından sunulacak gülünç bir gösteriye gerçekten ihtiyacı var mıdır? Yoksa çağ, böyle bir gayretkeşin unutulmuş olanı hatırlatmasına mı ihtiyaç duymamaktadır?

Eğer kişi, pişmanlığın tutkusu canlanmadığı için benzer bir temayıbarındıran ama daha dokunaklı bir öykü isterse, bunun için Tobit'in kitabında nakledilen öyküyü kullanabilir. Genç Tobias, Raguel ve Edna'nın kızı Sarah ile evlenmek istedi. Fakat bu kızın üzerinde hazin bir musibet asılıydı. Yedi kocaya verilmişti ve hepsi de gelin odasında telef olmuştu. Planıma bakılırsa, böyle bir öğe öyküde bir lekedir. Çünkü düşünülürse yedi sonuçsuz evlenme girişimi, Sarah evliliğe ne kadar yaklaşmış olursa olsun, neredeyse kaçınılmaz bir komik sonuç yaratır; ıpkı yedi kez elini uzatıp diplomasını alamayan bir öğrenci gibi. Tobit'in kitabında vurgu farklı bir noktaya verilir. Bu nedenle, asıl kişi önemlidir ve bir anlamda trajik sonuca katkıda bulunur. Çünkü Tobias'ın cesaretini artırır. Bu dikkate daha çok değer; çünkü Tobias tek oğuldur (6:14) ve caydırıcı öğe çok çarpıcıdır. O halde [yukarıda sözü edilen] bu öğe bir kenara bırakılmalıdır.

Sarah hiç aşık olmamış bir genç kızdır. Genç bir bakirenin sevincini, yaşamdaki ilk devasa rehinini Vollmachtbrief zum Glücke [mutluluk üzerine teminat mektubu]nu, tüm kalbiyle bir erkeği sevmeye imtiyazını, hala saklamaktadır. Yine de en mutsuz bakire odur. Bilir ki onu seven kötü ruh, düğün gecesi damadı öldürecektir. Sayısız hazin öykü okudum. Ama bu kızın yaşamında rastladığımız kadar derin bir hüznün var mıdır bilmem. Ne var ki talihsizlik dışarıdan geliyorsa önünde sonunda bir teselli bulunabilir. Varoluşun insanı mutlu edecek bir şey getirmemiş olmasına karşın, böyle bir şeye erişebilme düşüncesinde bir teselli vardır hala. Fakat zamanın oyalayamayacağı, peşine de düşemeyeceği o sırrına erişilmez hüznün yok mu... Varoluş

herşeyi yapacak olduğu halde, bunun bir yararı olmadığına farkında olmak yok mu... Yunanlı bir yazar, "Hiçkimse aşktan kaçmadı ve kaçmayacak; güzellik ve onu gören göz olduğu sürece," (bk. - Longi pastoralia) dediğinde, saflığıyla, sayıya gelmeyecek kadar çok şey gizlemektedir. Mutsuz olmuş çok genç - kız vardır. Ama mutsuz olmuşlardır işte. Sarah mutsuz olmadan mutsuzdu. İnsanın kendisini adayarak teslim edeceği birini bulması çok zor değildir. Ama insanın kendisini teslim etmesi dile gelmeyecek kadar zordur. Genç bir kız kendisini teslim ettiğinde şöyle derler: "Artık özgür değil". Fakat Sara özgür olmamıştı ve asla kendisini teslim etmemişti. Genç bir kızın kendini teslim ettikten sonra aldatılması acıdır. ama Sara kendini teslim etmeden aldatılmıştı. Tobias sonunda Sarah ile evlenmek istediğinde, o ne hazin bir durumdu! O ne düğün töreni! O ne hazırlık! Daha önce hiç bir kız böylesine aldatılmıştı. Çünkü o en kutsal şey tarafından aldatılmıştı; En zavallı kızın bile sahip olduğu mutlak bir servet tarafından, teslim olmanın, kendini adamanın güveni, sınırsızlığı, kısıtsızlığı ve zaptedilmezliği tarafından aldatılmıştı. Çünkü ilk önce, balığın yüreğini ve ciğerini harlı ateşin üzerine sererek işlemek gerekiyordu. Ve annenin kızından nasıl ayrıldığını bir düşünün. Herşey tarafından aldatılmış olan bu kız, buna koşut olarak annesini de sahip olduğu en güzel şey tarafından (kendisi tarafından) aldatmalıydı. Öyküyü okuyalım: "Edna gelin odasını hazırladı ve Sara'yı getirdi ve ağladı ve kızının gözyaşlarına uğradı. Ve kızına söyledi: Rahat ol yavrum: Yüce Tanrı ve yeryüzü kederinin karşılığında sana sevinç verirler elbet. Cesur ol, kızım." Ve nikah anı! Okumaya devam edelim, eğer gözyaşlarımızı tutabilirsek. "Fakat onlar odaya kapandıktan sonra Tobias yatağından kalktı ve söyledi: Kardeşim, kalk Tanrıya yakaralım ki bize acısın" (18:4)

Bir şair bu öyküyü okur da bu temayı kullanacak olursa, bire yüz bahse girerim ki tüm vurguyu genç Tobias'a verecektir. Tobias'ın kahramanca cesareti şairin teması olacaktır. Öykü bu cesareti bir kez daha anımsatmaktadır. Nikah gecesinin sabahında Raguel Edna'ya şöyle der; "Hizmetçilerden birini gönder de onun yaşayıp yaşamadığına baksın; eğer yaşamıyorsa onu gömelim ve hiçkimse bunu bilmesin" (8:12)

Ben başka bir tema öneriyorum. Tobias cesurca, yiğitçe ve mertçe davrandı. Fakat bu cesaretle sahip olmayan bir erkek, aşkın ne olduğunu, erkek olmanın ne olduğunu, neyin yaşamaya değer neyin değerlessiz olduğunu bilmeden bir muhallebi çocuğudur. Vermenin almaktan daha yüce olduğunu anlayamamış, bu küçücük gize bile varamamıştır. Büyük olanı, almanın vermekten daha zor olduğunu sezememiştir. Bunu sezen hiçbirşeysiz yapabilecek cesaretle sahiptir ve ihtiyaç anında bir ödleğe dönüşmez. Hayır, kahraman olan Sarah'dır ona hiçbir kıza duymadığım kadar yaklaşma isteği duyuyorum. O beni öyküsünü okuduğum hiçbir kızın çekmediği kadar çekiyor. Tanrı aşkı, kişinin başlangıçtan beri kendi hatası olmaksızın öylece kalakalması, insanlığın düşük numunesi olması halinde, ıslah edilmeye razı olmasını gerektirir. Bu ne clik olgunluktur ki, sevgilinin böylesine cesur bir davranışta bulunmasına izin verme sorumluluğunu yüklenir! Bu ne yumuşak başlılıktır karşısındaki insanın önünde! Bu ne Tanrı inancıdır ki o, herşeyini borçlu olduğu kocasından daha sonra nefret etmeyeceğine inanır!

Diyelim ki Sara bir erkektir ve şeytani olan hemen yakındadır. Onurlu ve soylu yaradılışı herşeye dayanabilir. Ama bir şeye dayanamaz: merhamet [acı(n)ına]. Burada yalnızca üstün bir güç tarafından gösterilebilecek küçültücü bir hareket kastedilmektedir. Çünkü kişi asla kendi başına bir merhamet nesnesi olamaz. İnsan günah işlerse, üzölmeksizin cezasına katlanır. Fakat ana karnından merhamete bir kurban, burun deliklerine hoş bir koku olarak doğmaya dayanamaz. Merhametin tuhaf bir diyalektüğü vardır. Bir an suç gerektirir, bir an gerektirmez. Ve böylece merhamete mukadder [koşulmuş] olmak, kişinin talihsizliği ne derece ruhsal olanın yönünde ise o derece dehşetlidir. Fakat Sarah'nın bir ayıbı yoktur. O her cefayı çekecek bir av olmaya ve merhametin işkencesine katlanmaya memur edilmiştir. Ona, Tobias'ın duyduğu sevgiden daha büyük bir hayranlık duyan ben bile "zavallı kız" demeden adını anamam. Sarah'nın yerinde bir erkek olsun ve bilsin ki eğer bir kızı severse bir cehennem zebanisi gelecek ve sevdiğini öldürecek. Olasıdır ki şeytani kısmı seçer, kendini tutar, susturur ve şeytani yaradılışın gizemle konuşması gibi söyler: "Çok teşekkürler.

Ben incelikli ve sıkıcı sözlerin dostu değilim. Aşkın tüm hazzına ihtiyacım yok. Bir *Mavi Sakal* olabilir ve nikah gecelerinde telef olan bakireleri görmekten keyif duyabilirim." Çoğunlukla kişi şeytani olana dair az şey duyar. Bu konunun özellikle çağımızda, incelemeye değer meşru bir iddia taşımasına önem verilmez. Ve şeytan ile nasıl uyuşacağını bilen bu nedenle de, en azından fırsat buldukça bu amaç için herkesi kullanabilecek bir gözlemciye de dikkat edilmez. Shakespeare böyle bir gözlemciydi ve daima bir kahraman olarak kaldı. Shakespeare'in betimlediği, eşi bulunmaz biçimde betimlediği en şeytani sima, o korkunç şeytan, Gloucester Dükü (sonradan III. Richard)—onu şeytan yapan neydi? Belli ki çocukluğundan beri maruz kaldığı merhamete [acınmaya] dayanamadı. III. Richard'ın oyununun birinci perdesindeki monologu, varoluşun dehşetlerinden yada açıklamalarından bihaber olan ahlaki sistemlerin çoğundan daha değerlidir.¹⁴

Fena yemişim ben feleğin sillesini;

Fiyakam bozulmasın diye lakin

bir edalı dilbere,

ister dururum aşkın o heybetini.

Ben ki bu dünyadan almadım nasibimi,

Şekil-şemayül zaten hakgetire.

Bozulmuşum, çirkinim , yarım kalmışım.

Bu soluklanan dünyada,

tutulmuş zamanımın önüne atılmışım.

Öyle dışındayım zamanın

kör-topal giderim ki

Yanlarından geçerken

itler bile havlar sokakta.

İnsan, Gloucester gibi yaradılışları toplum ideasıyla uzlaştırarak kurtaramaz. Doğrusu, Etik onlarda sadece oyun oynar. Nasıl ki etik'in Sarah'ya , "Neden evrenseli ifade etmiyor ve evlenmiyorsun?" demesi Sarah'yı alaya almak olursa. Gerçekte, böylesi yaradılışlar paradoks içindedirler ve başkalarından daha kusurlu değildirler. Fakat ya şeytani paradoksta kaybolurlar ya da ilahi olanda kurtuluş bulurlar. Bilinmedik zamanlardan beri cadıların, gulyabanilerin, yeraltı cüccelerinin biçimsiz olduklarını düşünmek insanların hoşuna gitmektedir. Ve şüphesiz bu biçimsizliği gören herkes, bunu ahlaki yoksunlukla bağdaştırma eğilimindedir. Ne gaddarca bir adaletsizlik! Oysa durum, tersine çevrilmeli ve şu anlamda algılanmalıdır: Onları varoluşun kendisi bozmuştur. Aynı şekilde çocuğu hayırsız kılan, üvey annenin kendisidir. Daha başlangıçta, yaradılış sonucu ya da tarihsel koşullar nedeniyle evrenselin dışında bırakılmış olmak, şeytani olmanın başlangıcıdır; çünkü suçlu olan birey değildir. Demek ki Cumberlandın Yahudisi¹⁵ de hayırlı işler yapmasına bakılmaksızın bir şeytandır. Demek ki şeytani olan kendisi insan için bir zillet olarak ifade eder. Bir zillet ki insanın rezilce davranmasına neden olmaz. Çünkü tam tersine, kendi hünerine sayar ki kendisini mahkum edenlerin hepsinden daha iyidir. Böylesi durumlar karşısında şairler alarm zilini çalmakta vakit kaybetmemelidir. Allah bilir şimdilerde hangi kitaplar okunmaktadır koşuk düzenlerin genç temsilcileri tarafından. Şu an, ruhun ölümsüzlüğünü duyuran kanıtlar düzmek dışında ne işe yararlar bilmem. İnsan onlardan Baggesen'in şehrimizin şairi Kildevall'e dair dediklerine benzer sözlerle bahsedebilir; "Eğer o ölümsüz ise, hepimiz ölümsüzüz demektir." Burada, Sarah hakkında neredeyse şiirsel bir eser biçiminde ve bu nedenle de hayali bir varsayım öne sürülerek söylenenler, ancak, psikolojik ilgiye sahip bir kişi şu eski sözün anlamını deşerse tam bir anlam kazanır: Nullum unquam exstitit magnum ingenium sine aliqua dementia. [Hiçbir büyük deha yoktu ki biraz deli olmasın.] Bu dementia [delilik] ilahi kıskançlığın varoluştaki dahalara kısmet olmuş bir acısı, bir ifadesidir. Öte yandan dehaların hüneri, ilahi iltifatın bir ifadesidir. O halde deha, başlangıçtan itibaren evrensel ile ilişkisinde şaşırılmış ve paradoksla yüz yüze getirilmiştir. İster sınırlanmışlığındaki umutsuzlukla (ki bununla onun gözünde, herşeye yeten güçlülüğü acizliğe dönüşür)

seytani bir güvence arasın ve bu nedenle de böyle bir sınırlanmışlığı Tanrı'nın ya da insanların önünde onaylamasın, ister ilahlara olan sevgisiyle kendi kendine dindarca güvence versin. Burada işaret edilen, bir insanın, bana göre, seve seve hayatını adayabileceği psikolojik konulardır. Yine de insan bunlara dair bir sözü pek seyrek duyar. Deliliğin deha ile ne ilişkisi vardır? Birini diğerinden çıkarabilir miyiz? Deha hangi anlamda ve nereye kadar deliliğinin efendisidir? Söylemek bile gereksiz, deha belli bir noktaya kadar deliliğin efendisidir. Çünkü öyle olmasaydı, dosdoğru bir deli olurdu. Böylesi incelemeler için yüksek düzeyde bir maharet ön - şarttır, ve aşk; çünkü yüce bir akıl üzerine inceleme yapmak çok zordur. İnsanın bu zorluğa gerekli dikkati vererek dehaları nedeniyle kutlanmış belirli yazarların çalışmalarını okuması gerekiyorsa, bu belki tek bir kez için, çok çabaya karşın az şey bulmak üzere, mümkün olabilir.

Başka bir durumu daha ele alacağım: Gizliliği ve sessizliği nedeniyle evrensel kurtaran bir kişi. Bu amaç için Faust'un öyküsünü kullanacağım. Faust bir kuşkucudur. K Ruha karşı bir mürted [dininden dönen]dir. Tenin yolunu izler. Bu, şairlerin ondan ne anladıklarıdır. Her çağın kendi Faust'u olduğu tekrar ve tekrar yinelenirse de ardarda gelen şairler bıkmadan usanmadan aynı bozuk yoldan geçerler. Küçük bir değişiklik yapalım: Faust por excellence [mükemmel] bir kuşkucudur. Fakat uyumlu bir yaradılışı vardır. Goethe'nin Faust yorumunda bile kuşkunun kendi iç konuşmalarına dair derin bir psikolojik içgörü yoksunluğu hissediyorum. Herkesin kuşku deneyimine sahip olduğu çağımızda hiçbir şair bir yönde bir adım atmadı. Düşünüyorum ki onlara Kraliyet Tahvilleri'ne dair yazmalarını rahatlıkla önerebilirim. Böylece bu alandaki tüm deneyimlerini yazabilirler; yani kağıdın sol marjını dolduracak kadarından fazlasını yazamazlar.

Kişi sadece Faust'u böylesine saptırırsa kendisine dönebilir. Sadece bu durumda kuşku, şiirsel görünür. Sadece bu durumda kişi gerçekliğin tüm acılarını keşfeder. Bilir ki varoluşu sağlayan ruhtur. Ve yine bilir ki insanların yaşadıkları güvenlik ve sevinç, ruhun gücüne dayalı değildir; Fakat güvenlik ve sevinç, tasarlanmamış mutluluklar olarak açıklanabilir. O, kuşku duyan olarak, tüm bunların üstündedir. Ve ruh

onu kuşku talimini tamamlayıp dersinden geçtiğine inandırarak aldatacak olursa, hileyi derhal görür. Ruhlar aleminde bir hareket, yani sonsuzluk hareketi yapmış bir kişi, konuşulan sözden, konuşan eğitilmiş ve deneyimli birimi yoksun bir Münchauser mi olduğunu onlar. Tamberlane'in Hunlar'ı sayesinde yapabildiğini, Faust kuşkusu sayesinde yapar: insanları dehşete düşürmek, sağduyuyu ayaklar altında titretmek, insanları ortalığa saçmak, dehşetin çığlıklarını herkese her taraftan duyurmak... Bunu yapsa bile bir Tamberlane değildir. Bir anlamda güvence altındadır ve düşüncenin güvencesine sahiptir. Fakat Faust uyumlu bir yaratılışa sahiptir, varoluşu sever, ruhu, kıskançlıkla ahbap değildir. Kolayca kıskırtılabileceği öfkesini denetim altında tutamayacağını görür. Herostratik şan [yok etme şanı] peşinde değildir. Sessizliğini korur. Ruhunda kuşkuyu, yüreğinin altında yasak bir aşkın meyvesini taşıyan bir kızdan daha özenle gizler. Elinden geldiğince insanlarla birlikte adım atmak için çabalar. Fakat içinde ne olup bittiğini yalnız kendine saklar. Ve böylece kendisini evrensel bir kurban olarak sunar.

Tuhaf bir kafa, bir kuşku kasırgası estirdiğinde, insanlar şöyle der: "Sessiz kalsaydı!" Faust bu düşüncenin farkına varır. Ruhlara dayanarak yaşamının ne olduğunu bilen, kuşku açlığını da bilir. Ve kuşkucunun, ruhu gıdasına ihtiyacı gündelik ekmeğe duyduğu kadar çoktur. Faust'un çektiği acılar, ona hükmedenin gurur olmadığına dair iyi bir tartışma konusu oluşturabileceği halde, bunun böyle olup olmadığını anlamak, için, büyük bir kolaylıkla bulduğum, biraz ihtiyatlı bir tedbire başvuracağım Riminali Gregory'nin, bebekleri lanetleme düşüncesini benimsediği için tortor infantium [çocuk kıyıcısı] diye çağrıldığı gibi ben de kendimi tortor heroum [kahraman kıyıcısı] diye çağırmaya kapılabilirim. Çünkü kahramanları işkenceye koymak söz konusu olduğunda oldukça yaratıcıyım. Faust Morguerite'i görür. Hazzın tarafını seçtikten sonra değil; çünkü benim Faust'um hazzı seçmez. Mephistopheles'in çukur aynası içinde değil, tüm sevimli masumluluğu içinde görür onu. Fakat Faust bir kuşkucudur. Kuşkusu gerçekliği yok etmiştir. Çünkü benim Faust'um öyle idealdir ki profesörlük koltuklarında her ders dönemi bir saat kuşku duyan fakat diğer zamanlar başka herşeyi yapabilen bilimsel kuşkucular tayfasından

değildir. Onlar bunu gerçekten yaparlar, ruhların desteği ya da inayeti olmaksızın. Faust bir kuşkucudur ve kuşkucunun ruhun gıdasına ihtiyacı, gündelik ekmeğe duyduğu kadar çoktur. O yine de kararına sadık kalır ve sessiz durur. Ve hiçkimseye şüphesinden söz etmez. Ne de aşkına, Marguerite'ine.

Söylemeye bile gerek yok ki Faust yerip çekiştirme konusu edilmeyecek kadar ideal bir simadır. Eğer konuşursa sıradan bir tartışmaya fırsat verir ve konuşulanlar bir sonuca ermeden öylece geçip gider. Ya da belki, belki de... (Burada, her şairin kolayca göreceği gibi, komik olan gizli plandadır; Faust'u düşük düzeyli komedinin ahmaklarıyla ilişkiye sokmakla tehdit eder. Bu ahmaklar, çağımızda, şüphenin ardından seğirtirler, ilgisiz bir tartışma çıkartırlar, örneğin bir doktorun diplomasını konu ederler; bunu da gerçekten kuşku duyduklarını kanıtlamak için yaparlar. Ya da gerçekten kuşku duyduklarına yemin ederler. Ya da bir yolculukta bir kuşkucuyla karşılaşmalarını örnek göstererek bunu kanıtlamaya çalışırlar. Karşılaşukları kuşkucular ruhlar alemindeki sürat-postası ve yanşıcılardır. Bunlar büyük bir hızla bir adamdan küçük bir kuşku işareti diğerinden küçük bir iman işareti alır ve cemaatin ince kum ya da kalın kum taleplerine göre ellerinden geldiğince bunların muhasebesini yapmak üzere gezi dönerler). Faust, hasır altı edilmeyecek kadar ideal bir simadır. Sonsuz tutku sahibi olmayan, ideal olan değildir. Ve sonsuz tutku sahibi olan ruhunu böylesi bir anlamsızlıktan zaten kur-tarmıştır Böylece bir kişi sessiz durur ve kendini kurban eder. Ya da herşeyi birbirine karıştıracağını söyler bilinçlilikle. Eğer sessiz kalırsa, etik onu mahkum eder ve şöyle der: "Evrenselin doğruluğunu kabul etmelisin. Ve konuşmakla onu onaylamış olursun Ve sen evrensele merhamet etmemelisin." Kişi bir kuşkucuyu ağır biçimde yargıladığı zamanlarda, bu düşünceyi unutmamalıdır. Böyle bir tavrı yargılayacak değilim. Fakat bu durumda her zaman olduğu gibi, her şey hareketlerin gereğince yapılıp yapılmadığına bağlıdır. Eğer kötü olan "en kötü" haline gelirse, bir kuşkucu konuşarak tüm uğursuzlukların üstesinden gelebilecek olsa bile, herşeyden biraz tadan bu sefil tatlı düşkünlerine, kuşkuyla tanışmaksızın kuşkuyu defeden, ve bu nedenle kuşku bastırılmaz bir

öfkeyle vahşice kırıldığında kırmanın işbirlikçileri haline gelenlere tercih edilir. Eğer konuşursa, herşeyi birbirine karıştırır. Bu fiilen gerçekleşmese de, o bundan herşey olup bitene kadar haberdar olmaz. Ve sonucun, ne eylem anında ne de sorumluluğuna dair, kişiye bir yararı olamaz. Eğer kişi kendi sorumluluğunda sessiz duruyorsa, gerçekten yüce gönüllülük ediyor demektir. Ama diğer acılarına bir parça da "meydan okuma" ekler. Çünkü evrensel ona durmadan işkence eder ve şöyle der. "Konuşmalısın kararını yönlendiren gizli bir gurur değil ne de olsa, kesinliği nerede bulacaksın..."

Diğer yandan, eğer kuşkucu, mutlak olanla mutlak olarak ilişkiye giren tikel birey gibi birey olabilirse, sessizliği için bir ferman elde edebilir. Bu durumda kişi paradoksun içindedir. Fakat başka bir kuşkuya düşebilme olasılığına karşın, kuşkusuna derman bulunur.

Yeni Ahit bile böyle bir sessizliği onaylardı. Dahası, Yeni Ahit'te ironiyi salık veren bölümler bile vardır - eğer ironi sadece hayırlı bir şeyi gizlemek için kullanılırsa. Ve bu hareket, temellerini öznenliğin gerçeklikten yüce oluşu gerçeğine dayandıran başka bir ironi hareketi kadar uygundur. Çağımızda insanlar buna dair bir şey duymak istemezler. Genellikle, Hegel'in ironiye dair söylediklerinden fazlasını bilmek de istemezler. Ne gariptir ki Hegel ironiden pek çıkmaz ve ona karşı dış bilir. Çağımızın bu konuyu kaldırıp atmaması daha iyidir, çünkü ironiden sakınmak daha hayırlıdır. Dağ'daki çağrı'da şöyle denir: "Oruçlu olduğun zaman başını meshet ve yüzünü yıka ki oruç tutanlardan olduğun görülsün." Bu bölüm, öznenliğin gerçeklikle karşılaştırılmaz olduğuna tanıklık etmektedir; Evet, aldatmaya ruhsat alınmıştır. Çağımızda, cemaat idcasına dair boş sözlerle gevezelik edenler Yeni Ahit'i okuyacak olurlarsa, kafalarına yeni fikirler girer belki.

İbrahim'e gelince... O nasıl davrandı? Unutmadım ki, ve umarım okuyucu da hatırlama inceliğini gösterir ki, yukarıdaki tartışmalarda amacım bu noktaya ulaşmaktı. İbrahim daha anlaşır kılınabileceği için değil de *anlaşılır kılınamazlığın* daha çok yönden görülebilmesi için. Çünkü, söylediğim gibi, İbrahim'i anlayamıyorum. Ona sadece hayran olabilirim. Şu da gözlemlendi ki tanımladığım aşamaların hiçbiri İbrahim'in durumuyla bir benzeşme içermemektedir. Aşamalar sadece

şu sonuca ulaşmak için geçildi: Bu örnekler, kendilerine has alanlarında gösterilirken, İbrahim'in durumundan sapma anında, bu sapma bilinmeyen diyarın sınırlarını belirtir gibi olurlar. Eğer bir benzeşme varsa, bu, günah paradokslarında bulunmalıdır. Ancak bu da başka bir alana girer ve İbrahim'i açıklayamaz. Üstelik bu alan, kendi başına, İbrahim'i açıklamaktan daha kolay bir alandır. Ve İbrahim konuşmadı. Ne Sara'ya ne Elyesa'ya ne de İshak'a bir şey söylemedi. Bu üç etik yetkeyi çiğnedi; çünkü İbrahim için etik olanın aile yaşamından daha yüce bir ifadesi yoktu. Kişi sessiz durarak bir başkasını kurtarabileceğini anladığı zaman estetik buna izin verdi; evet, kişinin sessizliğini talep etti. Bu İbrahim'in estetikin çeperinde durmadığının yeterli bir kanıtıdır. Sessizliği, hiçbir şekilde İshak'ı kurtarmak niyeti taşımıyordu. Ve onun, İshak'! kendisi ve Tanrı uğruna kurban etme görevi, estetike bir saldırdır. Çünkü estetik gayet iyi anlayabilir ki kendimi kurban edebilirim ama kendi uğruma başkasını kurban edemem. Estetik kahraman sessizdir. Oysa Etik onu mahkum eder. Çünkü estetik kahraman, kazara oluşan tükelliği nedeniyle sessizdir. Onun insani ön-bilişi, onu sessiz kalmaya bağlayan şeydir. Etik bunu bağışlayamaz. Bu türden insani bilgiler birer yanılsamadır sadece. Etik sonsuz bir hareket gerektirir, açığa vurma gerektirir. O halde estetik kahraman konuşabilir, fakat konuşmaz.

Gerçek trajik kahraman kendisini ve kendisinin olan herşeyi evrensele kurban eder. Ameli ve içindeki her şeyi evrensele kurban eder. Ameli ve içindeki her duygusu evrensele aittir. Açığa vurulmuştur. Ve bu, öz-açıklıkta, etikin sevgili oğludur. Bu ise İbrahim'in durumuna uymaz. O, evrensel için hiçbirşey yapmaz; o gizliliktedir.

Ve paradoksa ulaşırız. Ya kişi birey olarak mutlakla mutlak olarak ilişkidedir ya da İbrahim kayıptır. O ne trajik kahraman ne de bir estetik kahraman değildir.

Burada, bir kez daha, paradoks herşeyden daha kolay ve basitmiş gibi görülebilir. Oysa, yinelemeliyim ki, bundan emin olduğunu söyleyen, bir iman şövalyesi değildir. Dehşet ve keder, düşünülebilecek yegane *meşru kılma* yollarıdır. Ve bunlar genel geçer ifadelerle düşünülmez. Öyle olursa, paradoks bir hiç olur.

İbrahim sessiz kalır — fakat o *konusamaz*. İşte burada dehşet ve keder durur. Eğer ben, konuştuğum zaman, kendimi anlaşılır kılamıyorsam, günler ve geceler boyu durmadan konuşsam bile, konuşmuyorum demektir. İbrahim durumu, böylesi bir durumdur. Herşeyi söyleyebilir ama, bir şeyi söyleyemezdi; yani, başka birinin anlayabileceği şekilde söyleyemezdi. O halde, İbrahim konuşmuyor demektir. Konuşmadaki ferahlık, konuşmanın beni evrenselin diline çevirmesidir. İbrahim İshak'ı nasıl sevdiğini, bir dilin sahip olduğu en güzel ifadelerle anlatabilirdi. Ama bu sözler yüreğindeki sözler olmazdı. Bu bir sinama olduğu için, onu kurban edeceği düşüncesi en derin düşüncedir. Bunun bir sinama olduğunu hiçkimse anlayamaz. Bu nedenle de İshak'ı kurban etme eylemini herkes sadece yanlış anlar. Trajik kahramanın bilmediği şey, bu dehşettir. O, herşeyden önce, her karşı-savın yeterince düşünülmüş olmasının rahatlığına sahiptir. Öyle ki, Clytemnestra'ya, İphigenia'ya, Achilleus'a, koroya, yaşayan her canlıya, insanlığın yüreğinden gelen her sese, her kurnazlığa, her tehlikeye, her suçlamaya, her merhametli düşünceye kendisine karşı durma fırsatını verme rahatlığında sahiptir. Emindir ki ona karşı söylenen her söz acımasızca, merhametsizce söylenir. Tüm dünyaya karşı savaşmak dehşetlidir. Herhangi bir şeyi gözardı etmiş olmaktan korkması için bir neden yoktur ki sonrasında haykırması gereksin — Kral IV. Edward'ın Clarence'in ölüm haberi üzerine haykırdığı gibi:¹⁶

Kim bana yalvardı onun için;

gazabımdan ayaklarıma kapanıp,

Kim akıl vermeye kalkıştı?

Kardeşlikten kim konuştu, aşktan kim?

Trajik kahramanın tek olmanın korkunç sorumluluğundan haberi yoktur. Sonra, Clytemnestra ve İphigenia ile ağlayıp, yakarma rahatlığına sahiptir. Gözyaşları ve yakarışlar yatıştırıcıdır. Fakat dile gelmez iç çekişler, işkencedir. Agamemnon, ruhunu, yapacağı eylemin

kesinliğinde çabucak toplayabilir. Ve hala teselli edecek ve öğüt verecek zamanı vardır. İbrahim bunu yapamaz. Yüreği kıpırdadığında, sözleri tüm dünya için kutsanmış bir teselli içerdiğinde, teselli sunmaya kalkışmaz. Sonra Sarah, Elyesa ve İshak demezler mi ki "Bunu neden yapacaksın? Bundan kaçınamaz mısın?" Ve kederi içinde duygularına yol verse ve tüm sevdiklerini son adımı atmadan kucaklasa... bu belki de Sara'yı , Elyesa'yı ve İshak'ı gücendirmek gibi dehşetli bir sonuca yol açar ve onlar onu riyakarlıkla suçlar. O konuşmaz. O, hiçbir insan dilini konuşamaz. Kendisi dünyanın tüm dillerini anlamasına karşın, sevdiklerinin de onu anlamasına karşın yine de konuşamaz. O, ilahi bir dili konuşur. O "dillerle" konuşur.

Bu dehşeti gayet iyi anlayabiliyim. İbrahim'i takdir edebilirim. Herhangibir kişinin bu öykü nedeniyle, birey olmayı kaygısızca isteyebileceğinden korkmuyorum. Ama onaylıyorum ki buna yeterli cesaretim yok. Ve daha da ilerleme umudumdan memnuniyetle vazgeçebilirim — eğer, ne kadar, geç olursa olsun, herhangi bir şekilde bu denli ileri gidebilirim. İbrahim her an yarı yolda durabilir, herşey *meydan okumadır* diye, tövbe edebilir. Ve konuşabilir. Ve herkes onu anlayabilir. Ama bu durumda artık İbrahim olmaz.

İbrahim konuşamaz çünkü herşeyi açıklayan sözü (yine de *anlaşılır olmayacak* olan sözü) söyleyemez; bunu bir sınama olduğunu söyleyemez. O sınama ki orada etik olan, kışkırtmadır. Yeri bu şekilde belirlenen, evrensel diyarından bir göçmendir. Ama o, ikinci sözü söylemekte bile güçlük çeker. Çünkü, daha önce yeterince belirtildiği gibi, İbrahim iki hareket yapar; önce teslimet hareketini yapar ve İshak'tan vazgeçer (bunu hiçkimse anlayamaz çünkü bu kişisel bir girişimdir). Sonra, durmaksızın iman hareketi yapar. Bu onun tesellisi- dir. Der ki: "Ama yine de bu vaki olmayacak; ya da eğer vaki olursa, Rab bana, saçmalığın inayetiyle, yeni bir İshak verecek. "Trajik kahraman, sonunda, öykünün bitimine ulaşır. İphigenia babasının kararı önünde eğilir; teslimiyetin sonsuz hareketini yapar. Ve böylece birbirlerinden hoşnut olurlar. İphigenia, Agamennon'u anlayabilir; çünkü onun girişimi evrenseli ifade eder. Öte yandan, eğer Agamennon iphigenia'ya "ilahlar, seni kurban olarak dilemelerine karşın ola ki

saçmalığın inayetiyle - seni dilememiş olsunlar", derse, İphigenia için anlaşılır olmaz. Eğer böyle bir sözü insani hesaplar aracılığıyla söyleyebilirse, İphigenia onu kesinlikle anlar. Ama bundan da Agamemnon'un teslimiyetin sonsuz hareketini yapmamış olduğu çıkar ki bu durumda artık bir kahraman değildir; Ve kahinin sözleri bir kaptanın öyküsüdür ve tüm olup biten bir vodvildir.

İbrahim konuşmadı. Sadece bir tek sözü saklı kaldı. İshak'a yanıtı; ki daha önce konuşmadığının açık kanıtıdır. İshak İbrahime, yakılan kurban için kuzunun nerede olduğunu sordu. Ve İbrahim dedi: "Yakılan kurban için kuzuyu Tanrı'nın Kendisi tedarik eder, oğlum."

İbrahim'in bu son sözünü biraz daha yakından ele alacağım. Bu söz olmasaydı, tüm olayda birşey eksik olurdu. Eğer bu söz başka bir sonuca yol açsaydı, belki de herşey dağılır giderdi.

Sık sık şu soru üzerinde düşündüm: Acaba trajik kahraman, trajedisinin doruğu ister elem olsun ister eylem, son bir karşılık vermeli midir? Bana göre, bu, onun ait olduğu yaşam-alanına bağlıdır: Yaşamının akli bir önemi var mıdır; yoksa elemi ya da eylemi ruhlarla mı ilişkilidir?

Söylemeye gerek yok ki trajik kahraman, konuşmaktan aciz olmayan her insan gibi, doruğuna çıktığında bir kaç söz edebilir. Belki bir kaç uygun söz. Fakat sorun şudur: Acaba bu sözler *söyleyene* uygun mudur? Eğer yaşamının tüm anlamı bir "harici eylem"den ibaret ise, söyleyecek hiçbir sözü yoktur. Çünkü tüm söylediği esas olarak gevezeliktir. Öyle ki bu sayede, bıraktığı izlenimi zayıflatır sadece. oysa trajedinin törenselliği, görevini sessizlik içinde ifa etmesini gerektirir, ister eylemden ibaret olsun bu trajedi, ister elemden. Konunun çok dışına çıkmamak için, tartışmamıza çok yakın duran bir örneği ele alacağım: Eğer bıçağı çekecek olan Calchas değil de Agamemnon'un kendisi olsaydı, en azından son anda birkaç söz söylemek isteyerek, kendisini küçülttü. Eylemin, adı kötüye çıkmış bir anlamı vardı. Takvanın, merhametin, duygusallığın, gözyaşının adli süreci tamamlanmıştı. Ayrıca o, ruhların ne bir hocası ne de bir tanığı değildi. Öte yandan, eğer kahramanın yaşamının anlamı ruhun doğrultusunda ise,

bir karşılığın yokluğu, bıraktığı izlenimi zayıflatır. Söylemek zorunda olduğu, birkaç uygun söz, bir kaç hünerli ifade değildir. Yanıtının anlamı şudur: o, karar anında kendi kendini sonuçlandırır. Böylesine akıl sahibi bir trajik kahraman, diğer koşullarda üstelik gülünce hallerde elde etmek için sık sık çabaladığı şeye sahip olmalıdır: Son söze sahip olmalı ve onu korumalıdır. Kişi ondan, her trajik kahramanda olan, o yüce dayanıklılığı bekler. Ama buna ek olarak, ondan beklenen bir söz de vardır. Şu halde, böylesi akıl sahibi bir trajik kahraman nihayetine elem içinde (ölürken) ererse, son sözüyle, ölmeden önce ölümsüz olur. Oysa sıradan bir trajik kahraman, ancak öldükten sonra ölümsüz olur.

Sokrates, örnek olarak alınabilir. O, akıl sahibi bir trajik kahramandı. O, ölüm kararı, ona bildirildiği an ölür. Ölmek için ruhun tüm gücünün gerektiğini ve kahramanın daima ölmeden öldüğünü kavrayamayan kişi, anlayışında pek de ileri gidemez. Bir kahraman olarak, Sokrates'ten gönül rahatlığıyla kendisinde dinginlik bulması beklenir. Şu halde o, sıradan trajik kahraman gibi, kendisini sadece ölümle yüzyüze gelmeye odaklamaz. Bu hareketi öylesine çabuk yapmalıdır ki aynı anda bu mücadelenin bilinçle üstesinden gelsin, ötesine geçsin ve kendisini öne sürsün. Eğer Sokrates ölüm nöbetinde sessiz dursaydı, yaşamının etkisini zayıflatır ve kendisindeki ironi esnekliğinin bir asıl güç olmayıp bir oyun olduğu şüphesini uyandırır. O, karar anında kendisinin duygusal olarak toparlayabilmek için bu esnekliği sarfetmek zorundaydı.^L

Burada kısaca belirtilenlerin İbrahim'e uygulanabilirliği — kişi benzeştirme yoluyla İbrahim'e uygun bir bitiş sözü bulmanın olası olduğunu düşünüyorsa — şüphesiz yoktur. Ama şu kadarı uygun düşer: Kişi böylelikle İbrahim'in son anda kendine nihayet vermesinin ne kadar gerekli olduğunu, bıçağı sessizce çekmemesi gerektiğini, söyleyecek bir sözü olması gerektiğini (çünkü öyle bir söz imanın atası olarak ruhsal anlarda mutlak öneme sahiptir) görür. İbrahim'in ne söylemesi gerektiğine dair önceden hiçbir şey tasarlayamam. Söyledikten sonra anlayabilirim belki. Ama yine de ona, önceki tartışmalarda yaklaştığımdan yakın olmam. Sokrates'in bir "son karşılık"ı olmasaydı, kendimi onun yerinde düşünebilir ve böyle bir

söz tasarlayabilirdim. Ben yapamasaydım, bir şair yapardı. Ama hiçbir şair İbrahim'e yetişemez.

İbrahim'in son sözünü ele almadan önce, İbrahim'in *herhangibir şey* söylemekte karşılaştığı güçlüğe dikkat çekmek isterim. Paradokstaki elem ve keder (daha önce belirtildiği gibi) sessizlikten ibarettir. İbrahim konuşamazdı.^M Bu gerçeğin ışığında, ondan konuşmasını talep etmek—kişi onunla tekrar paradoksta karşılaşmadığı sürece—bir çelişki olur. Öyle ki son anda onu askıya alır ve böyle yapmakla İbrahim'i bitirir ve herşeyi daha olup bitmeden hiçe indirir. Şu halde, eğer İbrahim son anda İshak'a "Sen edileceksin" deseydi, bu sadece bir zayıflık olurdu. Mademki konuşabilirdi, çok daha önce konuşmalıydı. Bu durumdaki zayıflık şundan ibaret olurdu: İbrahim ruh olgunluğuna ve tüm acıyı peşinen düşünecek zihin olgunluğuna ahip değildir; birşeyleri kendisinden uzağa itmiş ve böylece asıl acı, düşünülen acının üstünde ve ötesinde bir fazlalık edinmiştir. Ayrıca, böyle bir konuşma ile, paradoks durumunun dışına düşerdi. Eğer gerçekten İshak'la konuşmak isterse, durumunu meydan okumaya dönüştürmelidir. Çünkü diğer durumda hiçbir şey söyleyemez. Ve eğer bunu yaparsa, bir trajik kahraman kadar bile olamaz.

Ne var ki, İbrahim'in son sözü saklıdır. Paradoksu anlayabildiğim sürece, İbrahim'in bu sözdeki tüm varlığını da kavrarım. İlk ve ilk önce, hiçbir şey söyleyemez. Ve söylemek zorunda olduğu şeyi bu şekilde söyler. İshak'a yanıtı, ironi biçimindedir. İshak, İbrahim'i, bildiği varsayımıyla sorguya çeker. O halde, İbrahim, "Birşey bilmiyorum", diye yanıtlayacak olsa, gerçek-dışı bir şey söylemiş olurdu. Hiçbir şey söyleyemez. Ne *bildiğini* söyleyemez. Ve yanıtlar: "Yakılan kurban için kuzuyu Tanrı'nın Kendisi tedarik eder, oğlum." Burada, İbrahim'in ruhundaki çifte hareket — daha önceki tartışmalarda belirtildiği gibi — açıkca bellidir. Eğer İbrahim sadece İshak üzerindeki iddiasından vazgeçseydi ve daha fazlasını yapmasaydı, bu son sözü söylemekle gerçek-dışı birşey söylüyor olurdu. Biliyordu ki Tanrı İshak'ı kurban olarak dilemektedir. Ve yine biliyordu ki o anda İshak'ı kurban etmeye tümüyle hazırdır. Görüyoruz ki bu hareketi yaptıktan sonra her an bir sonraki hareketi — saçmalığın inayetiyle — iman ha-

reketini yapmaktadır. Bu nedenle, yanlış birşey söylemez. Saçmalığın inayetinde, Tanrı'nın tamamen farklı bir şey yapması mümkündür şüphesiz. Bu yüzden gerçek-dışı bir şey söylemez. Fakat herhangi bir şey de söylemez. Çünkü, yabancı bir dil konuşmaktadır. İshak'ı kurban etmesi gereken kişinin, İbrahim'in kendisi olduğunu göz önüne alırsak, "yabancı bir dil konuşma" daha da belirginleşir. Görev farklı olsaydı, Rab İbrahim'e İshak'ı Moria Dağı'na getirmesini emretseydi, sonra da yıldırımla çarparak Kendisi İshak'ı alsaydı, kurbanı bu şekilde alsaydı, İbrahim, sözlerini basit bir anlamda alırsak, muammalı bir şekilde konuşmakta haklı olabilirdi. Çünkü o ne olabileceğini bilemezdi. Fakat, görevin İbrahim'e emredildiği şekliyle, kendisi İshak'ı kurban etmek zorundadır. Ve karar anında ne yapacağını bilmelidir, İshak'ın kurban edileceğini bilmelidir. Bunu kesinliğiyle bilmediği takdirde, teslimiyetin sonsuz hareketini yapmamış olur. Ve, sözü gerçek-dışı olmamasına karşın, İbrahim olmaktan oldukça uzak kalır. Trajik kahramandan bile daha az önemli olur; evet, şu ya da bu şeyde karar kılamayan şaşkın bir adam olur. Bu yüzden de daima muammalı konuşur. ama, böyle bir şaşkın, iman şövalyesinin, yolunu şaşırmış bir taklididir.

Burada yine görülüyor ki kişi İbrahim'i anlayabilir. Ama onu paradoksu anladığı biçimde anlar. Kendi adıma, İbrahim'i bir açıdan anlayabilirim. Fakat aynı anda konuşacak cesaretim olmadığını da anlarım. Onun yaptığı gibi yapacak cesaretim ise hiç yok. Ama böyle söylemekten niyetim, onun yaptığıнын değersiz olduğunu söylemek değil. Çünkü, tam tersine, bu yegane harikadır.

Çağımız trajik kahramana dair ne düşündü? Düşündü ki trajik kahraman büyüktür. Ve ona hayran oldu. Ve şerefli soylular meclisi, her kuşağın, bir önceki kuşak üzerine hüküm vermek için toplandığı o yargıç heyeti, trajik kahraman üzerine de aynı hükmü verdi. İbrahim'e gelince... onu anlayabilecek hiçkimse yoktu. Ve onun neye ulaştığını bir düşünün! O, aşkına sadık kaldı. Fakat, Tanrı'yı sevenin, gözyaşlarına ihtiyacı yoktur, takdir edilmeye ihtiyacı yoktur, aşkında acısını unuttur; evet, öylesine unuttur ki sonrasında, Tanrı'nın Kendisi hatırlatmazsa, acının en küçük bir izi bile kalmaz. Çünkü Tanrı dehşeti

görür ve bilir ve gözyaşlarının hesabını tutar ve hiçbir şeyi unutmaz.

O halde, ya paradoks vardır ki kişi birey olarak mutlak olarak ilişkidir — ya da İbrahim kayıptır.

EPILOGUE

Bir zamanlar Hollanda'da baharat piyasası oldukça durgun olduğu sıralar, tacirler fiyatlarda istikrar sağlamak için bir miktar malı denize boşalttular. Bu affedilebilir ve belki de insanları kandırmak için gerekli bir yoldu. Şimdi bu ruhlar aleminde ihtiyaç duyduğumuz bir şey değil midir? Geride, çok da ileri gitmediğimize dindarca kendimizi i-nandırmaktan başka birşey kalmayacak şekilde en yüce noktaya ulaştığımızdan tamamen emin miyiz—sadece zaman doldurmak için birşeyler yapmak adına? Şimdiki kuşağın ihtiyacı olan böylesi bir "kendini kandırma" değil midir? Bu kuşağın, "kendini kandırma" hüneri için eğitime ihtiyacı yok mudur? Yoksa kendini kandırma sa-naunda zaten yeterince kemale ermiş midir? En fazla ihtiyaç duyulan şey, korkusuzca ve namusluca göreve işaret eden *dürüst bir ciddiyet* ol-masın sakın? Öyle bir *dürüst ciddiyet* ki görevini sevgiyle gözetir; in-sanların gözünü, en yüce görevi tamamlarken telaş içinde olmaktan korkutmaz; görevin tazeliğini, güzelliğini, tılsımını ve ayrıca zor-luğunu ve — soylu kafalara hitap eden — hoş görünümünü korur. Çünkü soylu yaradılışların heyecanı ancak *zorluklar* ile uyandırılır.

Has insan soyundan bir kuşak, diğerinden ne öğrenebilir olursa olsun, gerçekte hiçbir kuşak bir öncekinden bir şey öğrenemez. Bu açıdan, her kuşak yeniden ilkelce başlar, önceki kuşaktan farklı bir görevi yoktur. Daha ileri de gidemez — eğer ki bir önceki kuşak görevini atlatmadı ve kendini aldatmadı ise. Buradaki, aslen insani olan öge, tutkudur. O tutku ki onda her kuşak diğerlerini ve kendisini kusursuzca anlar. Şu halde hiçbir kuşak sevmeyi diğerinden öğrenmez. Hiçbir kuşak başlangıç noktası dışında bir noktadan başlamaz. Hiçbir kuşağa, bir önceki kuşaktan daha az görev verilmiş değildir. Ve eğer kişi burada, önceki kuşaklar gibi, *sevgiyle* durmaya razı olmaz ve ileri giderse, bu sadece boş ve ahmakça bir konuşma olur.

Oysa bir insandaki en yüce tutku, imandır. Ve tutkuda, hiçbir kuşak bir önceki kuşağın başlağı yer dışında bir yerden başlamaz. Her kuşak, her şeye yeniden başlar. Sonraki kuşak da önceki kuşağın gittiğinden daha ileri gitmez — görevine sadık kaldığı ve görevini terketmediğı sürece. Bu kuşağın söyleyemeyeceğı şey, bunun [yeniden başlamanın] bıkıtırıcı olduğudur. Çünkü bu kuşak görevi ifa etmek zorundadır ve bir önceki kuşağın görevinin de aynı olduğu varsayımı ile herhangi bir şekilde ilgili değildir — özellikli kuşaklar ya da özellikli kişiler, dünyayı yönlendiren ruha hakkıyla ait olan yeri işgal edecek ve usanmayacak kadar küstah değillerse. Bir kuşak böyle bir şey yapmaya başlarsa, tepetaklak olur. Ve ne keramettir ki tüm varoluş tepetaklak olmuş gibi görünür. Çünkü, dünyayı peri masalındaki terzi kadar tepetaklak görmüş bir kişi bile yoktur. O terzi ki yaşamı boyunca semaya yükselmiş ve dünyayı o cepheden tasarlamıştı. Eğer bir kuşak sadece göreviyle ilgilenirse — ki bu yapabileceğı en yüce şeydir — görevden usanmaz. Çünkü görev, bir insanın yaşamına bol bol yeter. Bir tatil günü çocuklar, saat on ikiyi vurmadan çok önce oyunlarını bitirip sabırsızca, "Yeni bir oyun düşünebilecek biri yok mu?" derlerse, bu söz, bu çocukların aynı ya da bir önceki kuşağın çocuklarından daha ileride, daha gelişmiş olduklarını kanıtlar mı? O kuşaklar da şöyle ya da böyle benzer oyunlar oynadılar — uzun bir günü tüketmek için. Yoksa bu söz, bu çocukların aslında oyuna ait olan ve benim sevimli ciddiyet olarak adlandırdığım şeyden yoksun olduklarını kanıtlamaz mı?

İman bir insandaki en yüce tutkudur. Her kuşakta, ona ulaşamayan çok kişi vardır belki ama hiçkimse daha ileri gidemez. Çağımızda onu keşfetmeyen çok mudur az mıdır bilemem. Fakat, kendini aldatmak , muhteşem olana, imana (onu bir anlamsızlığa, kişinin olabildiğince çabuk üstesinden gelmeyi dilemesi gereken bir çocukluk hastalığına indirgeyerek) ihanet etmek istemediği için, kendisinden umulanların en iyi ihtimaller olmadığını gizlemeyen bir tanık olarak, yalnızca kendime başvururum. Öte yandan yaşamın, imana ulaşacak kadarını yapmayan kişiye de vereceği yeterince görev vardır. Kişi, bu görevleri samimi-yetle severse, yaşam hiçbir anlamda boşa harcanmış olmaz — o kişinin yaşamı, en yüceyi sezmiş ve kavramışların yaşamıyla karşılaştırılmaz olsa da. Fakat, imana ulaşan (ki üstün yetenekli ya da sıradan bir adam olması farketmez) imanda durağan kalmaz; evet, bu denirse, ona saldırılmış olur. Nasıl ki aşkta durağan kaldığı söylenen bir aşık hiddetlenirse; çünkü şöyle karşılık verir: "Herhalde durağan kalmam, benim tüm yaşamım bunun [aşkın] içinde." Gel gör ki, daha ileri gitmez, farklı bir şeye ulaşmaz. Çünkü, eğer bunu keşfedecek olursa, farklı bir açıklaması vardır.

"İnsan ileri gitmeli, insan ileri gitmeli." İleri gitmek için duyulan bu güdü, dünyanın eski zamanlarından kalmazdır. Düşüncelerini yazdıklarına, yazdıklarını da Diana Tapınağı'na emanet eden Karanlık Heraklitus (ki düşünceleri yaşamı boyunca zırhı oldu, bu nedenle de onları tanrıçanın tapınağına astı), şöyle demişti: "Kişi, aynı nehirden iki kez geçmez."^N Heraklitus'un, bu sözde durmayan bir çömezi vardı; ileri gitti ve ekledi: "Kişi bunu bir kez bile yapamaz." Biçare Heraklitus; böyle bir çömezi olması ne yazık ! Bu düzeltme [tashih] ile Heraklitus'un savı öylesine gelişti ki Eleacıların hareketi reddeden savına dönüştü. Oysa o çömez, sadece Heraklitus'un bir çömezi olmak.... ve ileri gitmek — Heraklitus'un terkettiği konuma dönmek istedi.

KIERKEGAARD'IN DİPNOTLARI

—A

Kişinin, kendisi için, fiili varoluşun gerçekliğinin odaklandığı başka herhangi bir durum da gerçekleştirilemez olarak görüldüğünde, teslimiyet hareketi için bir fırsat olabilir tabii ki. Ne var ki ben, hareketi görülür kılmak için bir aşk deneyimini seçtim. Çünkü bu alanı anlamak şüphesiz kolaydır. Hem böylece beni de, geniş anlamda yalnızca birkaç kişinin ilgisini çekecek, ön gözlemler yapma gereğinden kurtarır.

—B

Bu sonuç için tutku gereklidir. Her sonsuzluk hareketi tutku ile gerçekleşir. Ve hiçbir düşünce ortaya bir hareket çıkaramaz. Bu, varoluştaki, hareketi açıklayan sürekli atlayıştır. Oysa uzlaştırma, Hegele göre herşeyi açıklamayı umulan bir chimera [kuruntu/vehamet]dir ve aynı zamanda bu, Hegel'in hiçbir zaman açıklamaya çalışmadığı tek şeydir. Kişinin anladığıyla anlamadığı arasında, şu iyi bilinen Sokratik

ayrımı yapmak bile tutku gerektirir ve şüphesiz Sokratik hareketi yapmak daha fazlasını, namıdiğer cehalet hareketi, gerektirir, Çağımızın yoksun olduğu şey düşünme değil tutkudur. O halde, çağımız, bir anlamda, ölüme meydan vermeyecek kadar yaşama bağlıdır. Çünkü ölmek en harika atlayışlardan biridir. Bir şairin küçük bir şiiri beni her zaman çok çekmiştir; çünkü yaşamda iyi şeylere olan dileğini beş yada alu dizede hoşça ve basitçe ifade ettikten sonra şöyle bitirmiştir:

Ein seliger sprung in die Ewigkeit [Sevinçli bir atlayış sonsuzluğa]

—C

Lessing, başka bir yerde, tümüyle estetik bir bakış açısından, benzer bir düşünce ifade etmektedir. Bu bölümde açıklıkla gösterdiği şudur: Hüzün de nükteli bir ifade bulabilir. Bu sonuç için, mutsuz İngiliz kralı 2. Edward'ın bir karşılığından alıntı yapar. Bunun karşısına da Diderot'un köylü bir kadına dair öyküsünden (kadının karşılığından) alıntı yapar. Ve devam eder: "Bu da nükteliydi ve kadının buradaki zekasıydı; fakat bunu durum kaçınılmaz kıldı." Buna bağlı olarak kişi, acının ve hüznün nükteli ifadeleri için özürü, bunları söyleyenlerin üstün, eğitilmiş, zeki ve ayrıca zarif olmasında aramamalıdır. Çünkü tutku, tüm insanları yeniden eşit kılar — fakat açıklama şunda bulunmalıdır: her olasılıkta, herkes, aynı durumda aynı şeyi söylerdi. Köylü kadının düşüncesine bir kraliçe de sahip olabilirdi ve olmalıydı; tıpkı şunun gibi: o durumda kralın söyleyebilecek olduğunu bir köylü de söyleyebilecek olmalıydı ve şüphesiz söylerdi.

Cf. Samtliche Werke, xxx. p. 223.

—D

Trajik kahraman ve iman şövalyesinin karşılaştıkları düşünce çarpışmaları arasındaki ayrılığı bir kez daha açıklayacağım: Trajik kahraman kendisini inandırır ki tamamen etik yükümlülük alundadır; çünkü o, bu yükümlülüğü bir dilek'e dönüştürür. Şu halde Agamemnon şunu söyleyebilir: "Babalık görevime karşı çıkmadığımın kanıtı odur ki

görevim, benim tek dileğimdir." Burada görev ve dilek yüzyüzedir. Yaşamdaki iyi talih bu ikisinin birbirine karşılık gelmesi, görevimin dileğim ve dileğimin görevim olmasıdır. Çoğu insanın yaşamdaki ödevi, görevi dileğe dönüştürmek için, göreve sadık kalmak ve heyecan içinde olmaktır. İman şövalyesi için de görev ve dilek özdeştir. Fakat onun ikisinden de vazgeçmesi gerekir. O halde görevinden vazgeçmek için, el çekerse dinginlik bulmaz. Çünkü bu ne de olsa onun görevidir. Görevinin ve dileğinin başında kalırsa da bir iman şövalyesi olmaz. Çünkü mutlak görev, onları terketmesini gerektirir. Trajik kahraman mutlak görevi değil, görevin yüce bir ifadesini kavramıştır.

—E

Bu hareketler ve tutumlar, daha ayrıntılı bir estetik inceleme konusu olabilirler. Ne var ki ben, imanın ve tüm yaşamın böyle bir incelemeye ne dereceye kadar uygun bir konu olabileceklerini karara bağlamıyorum. Yalnızca, benim için sadece borçlu olduğum kişiye teşekkür etmek sevinç olduğundan, Lessin'e, Harburgische Dramaturgie'de bulunan *Hristiyan draması*'na dair bazı ipuçları için teşekkür ederim. O ise bakışlarını Hristiyan yaşamın ilahi yönüne odaklar; bu nedenle de kuşkulara düşmüştür. Eğer tamamen insanî olan yönüne (theologia viatorum) [hacıların teolojisi] daha çok dikkat etseydi, belki daha farklı bir yargı ifade ederdi. Kuşkusuz söyledikleri çok kısa, kısmen baştan savmadır. Ancak ben Lessing'e yakın olmaktan daima hoşnut olduğum için, bunu bir anda yakaladım. Lessing sadece Almanya'nın yetiştirdiği en kapsamlı [müdrük] akıl, sadece ilminde ender görülen bir kusursuzluk kazanmış biri değil (ilmi nedeniyle, akıl onun ilmine ve incelemelerine, başka bir yerde izi olmayan hatalı alıntılar, güvenilmez özetlerden alınmış yarım yamalak ibareler tarafından aldatılmaktan ya da eskilerin çok daha iyi açıkladıkları yeniliklerin ahmakça borazanlığı tarafından şaşırtılmaktan korkmaksızın, güvenle sırtını verebilir), aynı zamanda anladığını açıklamakta oldukça ender görülen bir yetenektir. Ve burada durur. Çağımızda insanlar ileri gider ve anladıklarından fazlasını açıklar.

—F

Aristoteles'i göre tarihsel felaket şöyledir: Gelinin ailesi, intikam almak için, damadın ev eşyaları arasına bir tapınak-tası koyarlar ve damat bir tapınak-hırsızı olarak mahkum edilir. Ne var ki bu bir sonuç değildir. Çünkü konu, ailenin, intikam almakla kurnaz ya da aptal olması değildir. Aile ideal öneme, ancak kahramanın diyalektüğüne sokulduğu sürece sahiptir. Ayrıca şu oldukça kaçınılmaz [mukadder]dir: Damat evlenmemekle tehlikeden kaçındığında, tehlikenin içine atılır; ve yaşama ilahi olanla çift geç: Önce kahinleri sözüyle, sonra da kutsal olana hürmetsizliği için mahkum edilmesiyle.

—G

Ayrıca, bu kişi diyalektik hareketleri başka bir yöne yönlülebilir. Sema, damadın evliliğine bağlı olan bir uğursuzluk bildirir. Bu durumda gerçekten evlenmekten vazgeçebilir. Fakat bu nedenle kızıdan vazgeçmeyebilir, kızla birlikte, aşkları için yeterli olandan da fazla olabilecek bir romantik birlik içinde yaşayabilir. Öte yandan bu kıza karşı bir saldırıya işaret eder çünkü damat ona olan aşkında evrensel ifade etmez. Ne var ki bu hem bir şair hem de evliliği savunan bir etikçi için bir tema olur. Genç olarak, eğer şiir dinsel olana ve kişiliklerin içteliğine [dahili olmalarına] daha çok dikkat edecek olursa, şu anda meşgul olduğu temalardan çok daha büyük temalar bulur. İnsan şiirde tekrar ve tekrar şu öyküyü dinler: Bir adam, bir zamanlar sevdiği bir kıza bağlanmıştı... belki de hiçbir zaman samimi olarak sevmedi; çünkü şimdi ideal olarak başka bir kıızı görmektedir. Bir adam, bir hata yapar, doğru adreste fakat yanlış evdeydi, çünkü ideal, aksine, ikinci katta oturur. Şiir için insanlar bunu tema olarak düşünür. Bir aşık bir hata yapar, nişanlısını lamba ışığında gördü ve onun esmer olduğunu

düşündü ama işe bak, yakından bakılınca, sarışındı — fakat kızkardeşi, o idealdi. Şiir için onlar bunu tema olarak düşünür. Bana göre, böyle bir adam gerçek yaşamda hiç de da-yanılamayacak bir maskaradır. Fakat, şiirde çalım satmaya kalktığı anda ıslıklanarak sahneden kovulmalıdır. Sadece tutkuya karşı tutku şiirsel bir ihtülafl doğurur, aynı tutku içindeki bu şahısların şamatası değil. Örneğin, Orta Çağ'da bir kız aşık olduktan sonra, dünyevî aşkının bir günah olduğu kanısına varır ve semavi bir aşk dilerse, işte burada şiirsel bir ihtülafl vardır ve kız şiirseldir; çünkü yaşam idea'dadır.

—H

Kişi bu öyküyü başka bir şekilde de ele alabilir: Merman, daha önce birçoklarını ayartmış olmasına karşın, Agnes'i ayartmak istemez, Ya da eğer öyle isteniyorsa, bedbaht bir Merman'dır. Çoktan beri deniz kıyısında oturmakta ve hüzünlenmektedir. Yine de bilir ki (öykünün [Agnes ve Merman öyküsü değil, Beauty and Beast— Güzel ve Yabansı; Molbeck, No 71—öyküsünün] gösterdiği gibi) masum bir kızın sevgisiyle kurtarılabilir. Fakat kızlara karşı kötü bir vicdanı vardır ve onlara yaklaştırmaya kalkışmaz [cesaret edemez]. Ve Agnes'i görür. Zaten onu çok zaman, sazlıkların içinde saklanmış halde, kıyıda dolaşırken görmüştür. Kızın güzelliği, sakın kendine dalmışlığı, Merman'ın dikkatini kızın üzerine odaklar. Fakat ruhuna sadece hüzün hakim olur, vahşice bir arzu köpürmez. Merman, iç çekişlerini sazlıkların uğultusuna karıştırdığında Agnes o yöne kulak verir ve tekrar sakinleşip hülyalarına dalar. Her kadından daha çekici ve Merman'a gizlice ilham veren kurtarıcı melek kadar güzeldir. Merman cesaretini toplar, Agnes'e yaklaşır, aşkını kazanır, kurtuluşu için umutlanır. Fakat Agnes sakın bir bakire değildir, denizin kükreyişine düşkündür ve — içerilerdeki gölün dışında — bir de bu hüzünlü iç çekişlerden hoşlanmasının nedeni, bunların içine şiddetle dalabilmesidir. Gerilir ve çılgınca sonsuza atlar, aşkı Merman'la birlikte. Agnes Merman'ın yumuşak başlılığını küçük görür. Şimdi, gurur uyanmaktadır. Ve deniz kükreder ve dalgalar köpürür ve Merman Agnes'i kucaklar ve onunla birlikte derinlere dalar. Hiç böylesine vahşi olmamıştır; hiç böylesine

arzu dolmamıştır. Çünkü o bu kızıdan kurtuluş ummuştur.—Merman, kısa bir süre sonra Agnes'ten usandı. Ve hiç kimse cesedini bulamadı. Çünkü Agnes, şarkılarıyla erkekleri baştan çıkaran bir mermaid [deniz kızı] olmuştu.

—I

Estetik bazen benzer bir konuyu geleneksel işvebazlığıyla ele alır. Agnes Merman'ı kurtarır ve herşey mutlu bir evlilikle noktalanır. Mutlu bir Evlilik! Bu oldukça kolaydır. Öte yandan, eük düğün töreninde söylev verecek olsaydı, sanırım bambaşka bir şey olurdu. Estetik aşk perdesini Merman'a fırlatır; böylece herşey unutulur. Aynı zamanda estetik, bir düğünde her şeyin çekiç indiğinde eşyaların oldukları durumda satıldığı bir açık arttırmada olduğu gibi olduğunu sanacak kadar dikkatsizdir. Dikkat ettiği tek şey sevgililerin birbirine kavuşmasıdır, geri kalanıyla uğraşmaz. Eğer sadece sonrasında ne olduğunu görebilseydi (ki bunun için zamanı yoktur) yeni bir çiftçi alkışlama işinin en hararetti yerinde olurdu bu. Estetik bütün ilimlerin en hayırsız olanıdır. Onu derinden seven herkes, bir şekilde mutsuz olur. ama onu sevmeyen bir *pecus*'tur [mal] ve öyle kalır.

—J

Daha önceki tartışmalarda, günah gerçekliği konularından bilerek kaçındım. Tüm tartışma İbrahim'e işaret etmektedir. Ve ben ona hala uzlaştırmacı kategorilerle yaklaşabilirim — onu anlayabildiğim sürece; yani anlayabildiğim kadar Günah kendisini gösterir göstermez, etik, tövbe üzerine kedere boğulur. Çünkü tövbe en yüce etik ifadedir ama öyle ki en derin *etik - iç - çelişkidir* de.

İnsanlar bu ciddi çağımızda buna inanmazlar. Yine de şu kayda değer: Daha yumuşak ve düşünmeye daha az düşkün olan paganizm'de bile, varoluş kavrayışı olarak Yunan *gnothi sauton* (*kendini bil*) kavramının iki önemli temsilcisi kendi yollarında birbirleriyle yakınlaşırlar. Şöyle ki: Derinden kendisini araştıran herşeyden önce

köüllüğe yatkınlık keşfeder. Eminim ki Pythagoras ve Sokrates'ten söz ettiğimi söylememe gerek yok.

—K

Eğer bir kuşkucu kullanılmak istemezse, başka bir sima, bir ironist, kullanılabilir. Örneğin [bu ironist] keskin görüşü varoluşun gülünçlüğünü esaslı bir şekilde keşfeder, yaşamın şiddetine dair güçlü bir kavrayış yoluyla sabrın dileğini anlar. Kullanacak olursa, gülüşün gücüne sahip olduğunu bilir, zaferder emindir; evet, ve iyi talihinden. Kişisel bir sesin direnerek yükseleceğini bilir. Ama kendisinin güçlü olduğunu da bilir. Bir an için hala insanların ciddi görünmelerini sağlayabileceğini bilir. Ama onların kendisine gülme hasreti çektiklerini de bilir. Konuştuğu zaman, bir kadının gözlerinin önünde yelpaze tutmasını sağlayabileceğini bilir. Ama kadının yelpazenin ardında gülüyor olduğunu da bilir. Yelpaze görüşe tamamen engel olmaz. Bir insanın görülmez bir yazı yazabileceğini bilir, bir kadın yelpazesiyle ona vurduğunda bunun nedeninin kadının kendisini anlamış olması olduğunu bilir, en küçük bir hile tehlikesi olmaksızın gülüşün nasıl da sokulduğunu ve bir kez yerini tuttuğunda nasıl da pusuya yatıp beklediğini bilir. Böyle bir Aristophanes düşünelim, böyle bir Voltaire, biraz değişik. Çünkü onun aynı zamanda uyumlu bir yaradılışı vardır, varoluşu sever ve bilir ki gülüşün tekdiri kurtarılmış genç bir ırkı eğitecek olsa bile çağdaş kuşakta yığınlar mahvolacaktır. Böylece sessiz durur ve gülüşü olabildiğince unuttur. Fakat sessiz durur mu bakalım? İhtimal ki, aklımdaki güçlüğü hiç mi hiç anlamayan çok insan vardır. Bu insanlar çoğunlukla sessiz durmanın hayran olunası bir yüce gönüllülük olduğu görüşündedirler. Benim görüşüm bu değil. Ben düşünüyorum ki böylesi karakterler, eğer sessiz duracak yüce gönüllülükleri yoksa, varoluşa karşı birer haindir. Şu halde ondan bu yüce gönüllülüğü talep ediyorum, fakat buna sahip olduğunda, sessiz durur mu bakalım? Etik tehlikeli bir ilimdir; ve ihtimal ki Aristophanes yoldan çıkmış çağını gülmeyle takdir etmeyi tasarlarken saf etik kaygılarla sınırlanmıştır. Estetik yüce gönüllülüğün [sessiz durup durmama problemini çözmeye] bir yararı yoktur. Çünkü kişi ona

güvenerek böyle birşeyi göze almaz. Sessiz duracak olursa, doğruca paradoksa gitmelidir. Öykü için başka bir tasarı daha önereceğim: Diyelim ki bir adamın *kahramanca yaşamı* hüzünlü bir şekilde açıklayan bir açıklaması vardır. Ve tüm kuşak bu [yukarıdakilere benzer] türden bir şeyden kuşkulanmaksızın kahramana olan mutlak inançta dinginlik bulmaktadır.

—L

Sokrates'in hangi karşılığının kesin olduğuna dair farklı görüşler olabilir. Hele de Sokrates'in çoğu yönünün Plato tarafından buharlaştırıldığı gözönüne alınırsa. Ben şunu öneriyorum: Ölüm kararı ona bildirilir, aynı anda ölür, aynı anda ölümü yener ve şu hayret uyandıran ünlü "üç oy farkla mahkum olma" yanıtında kendisini sonuçlandırır. Pazardaki müphem ve boş konuşmaların hiçbirisiyle, bir ahmağın ahmakça sözlerinin hiçbirisiyle, kendisini ölüme mahkum eden bu kararla ettiği kadar ironik alay edemezdi.

—M

Eğer bir benzeşme söz konusu edilebilirse, Pythagoras'ın ölüm koşulları bunu sağlar: Her zaman korumuş olduğu sessizliği son anına dek korumak zorundaydı; bu nedenle (konuşmaya zorlanması üzerine) şöyle dedi: "Öldürülmek, konuşmaya zorlanmaktan daha iyi".

(bk. Diogenes Laertius, VIII, 39)

—N

Platon: Cratylus, ? 402.

—O

bk. Tennemann, Geschichte der Philosophiae, 1, p.220.

ÇEVİRENİN NOTLARI

* Köşeli ayraç içindeki sözler, çevirene aittir.

1. Hegel'in sistem'i

2. J.L. Heiberg'in *The Reviewer and the Beast* [Eleştirmen ve Canavar]'ında, Trop kendi trajedisini, *The Destruction of Human Race* [İnsan Irkının Yokedilişi]'ni iki parçaya böler ve şöyle der: "Hoş lezzeti korumak çok pahalıya gelmiyor ise neden bunu yapmayalım?"

3. Søren Kierkegaard bu kitabı, bu isimle yayımlamıştır. Diğer bazı kitaplarında da değişik isimler kullanmıştır. Dikkat edilmesi gereken, *Silentio*'nun *Sessiz* anlamına gelmesidir.

4. Tekvin, 22, sf. 19

5. Yeremya peygamberin *Mersiyeler* kitabı.

6. Problematikler ya da Sorunsallar.

7. Asıl başlık gırtlak ya da boğaz temizleme, tükürme anlamlarına gelmektedir: (*Preliminary Expectoration*). Burada konuşmaya başlamadan önce gırtlak temizleme kastedilmektedir.

8. Tutku sözcüğü, her geçtiği yerde, acı, elem, ıstırap, coşku, aşk anlamları hatırlanarak okunmalıdır.

9. Harcketten kastedilen daha çok yöneliştir. Burada soyut bir eylemin somut ifadesi için kullanılmaktadır.

10. Philistinizm: Estetik anlayış ve zevkten yoksun, kültürsüz, kaba; burada özensiz, geliş güzel ve çok süslü dış görünüş anlamındadır.

11. bk. *Journal II*; A 449.

12. bk. *Journal IV*; A 92.

13. Sokrates'in "Bilmediğini bilme" anlamındaki mecazi cehaleti kastedilmektedir.

14. I, that am rudely stamped, and want love's majesty

To strut before a wanton ambling nymph;

I, that am curtail'd of this fair proportion,

Cheated of feature by dissembling nature,

Deformed, unfinished, sent before my time

Into this breathing world, scarce half made up,

And that so lamely and unfashionable

That dogs bark at me as I halt by them

15. Cumberland'in The Jew (Yahudi) adlı oyununda cimri ve tefeci olarak tanınan ama gizlice büyük hayır işleri yapan bir kişi.

16. Who su'd me for him? who, in my wrath,

Knecl'd at my feet and bade me advised?

Who spoke of brotherhood? Who spoke of love?

